Tribuna, študentski časopis, številka 12, sreda 23. decembra 1981, cena 7 din

JULIJ	AVGUST	SEPTEMBER	OKTOBER	NOVEMBER	DECEMBER
1. Č Bogoslav	**1. N Peter**	1. S Tilen	1. P Julija	**1. P Dan mrtvih**	1. S Marijan
2. P Marija	2. P Alfonz	2. Č Štefan	2. S Bogomil	2. T Dušanka	2. Č Blanka
3. S Irenej	3. T Lidija	3. P Dora	**3. N Terezija**	3. S Silva	3. P Franc
4. N Dan borca	4. S Dominik	4. S Zalka	4. P Franc	4. Č Drago	4. S Barbara
5. P Anton	5. Č Marija	**5. N Lovrenc**	5. T Marcel	5. P Zahar	**5. N Savo**
6. T Bogomila	6. P Ljubo	6. P Zaherija	6. S Vera	6. S Lenart	6. P Miklavž
7. S Ciril, Metod	7. S Kajetan	7. T Marko	7. Č Dan art. JLA	7. N Engelbert	7. T Ambrož
8. Č Spela	**8. N Miran**	8. S Marija	8. P Brigita	8. P Bogomir	8. S Marija
9. P Veronika	9. P Janez	9. Č Peter	9. S Abraham	9. T Teodor	9. Č Valerija
10. S Ljubica	10. T Lovrenc	10. P D. mor. JLA	**10. N Danijel**	10. S Andrej	10. P Smiljan
11. N Olga	11. S Suzana	11. S Milan	11. P Milan	11. Č Martin	11. S Danijel
12. P Mohor	12. Č Klara	**12. N Gvido**	12. T Maks	12. P Emil	**12. N Aljoša**
13. T Evgen	13. P Lilijana	13. P Filip	13. S Edvard	13. S Stanislav	13. P Lucija
14. S Franc	14. S Demetrij	14. T Rastko	14. Č Veselko	**14. N Nikolaj**	14. T Dušan
15. Č Vladimir	**15. N Marija**	15. S Nikodem	15. P Terezija	15. P Polde	15. S Kristina
16. P D. tank. JLA	16. P Rok	16. Č Ljudmila	16. S Jadviga	16. T Jerica	16. Č Albina
17. S Aleš	17. T Pavel	17. P Frančiška	**17. N Marjeta**	17. S Gregor	17. P Lazar
18. N Miroslav	18. S Helena	18. S Irena	18. P Luka	18. Č Roman	18. S Teo
19. P Vincenc	19. Č Ljudevit	**19. N Suzana**	19. T Etbin	19. P Elizabeta	**19. N Urban**
20. T Marjeta	20. P Bernard	20. P Svetlana	20. S Irena	20. S Srečko	20. P Julij
21. S Danilo	21. S Ivana	21. T Matej	21. Č Urška	**21. N Marija**	21. T Tomaž
22. Č Dan vstaje	**22. N Timotej**	22. S Mavricij	22. P Vendelin	22. P Cilka	22. S Dan JLA
23. P Branislav	23. P Filip	23. Č Slavojko	23. S Severin	23. T Klemen	23. Č Viktorija
24. S Kristina	24. T Jernej	24. P Nada	**24. N Rafael**	24. S Janez	24. P Eva
25. N Jakob	25. S Ludvik	25. S Gojmir	25. P Darija	25. Č Katarina	25. S Božič
26. P Ana	26. Č Viktor	**26. N Justina**	26. T Lucijan	26. P Konrad	**26. N Štefan**
27. T Sergij	27. P Jože	27. P Kozma, Dam.	27. S Sabina	27. S Virgil	27. P Janez
28. S Zmago	28. S Avguštin	28. T Venčeslav	28. Č Simon	**28. N Jakob**	28. T Živko
29. Č Marta	**29. N Janez**	29. S Mihael	29. P Ida	**29. P Dan republike**	29. S David
30. P Julita	30. P Roza	30. Č Sonja	30. S Marcel	**30. T Andrej**	30. Č Evgen
31. S Ignac	31. T Rajko		**31. N Bolfenk**		31. P Silvester

tribuna

XXI. st. 12

Permanentna kriza političnega sis s

I.

Pojem „realnega socializma“ se da z lahkoto kritizirati in dokazovati, da to še ni socializem, ali da je to prva in začetna birokratsko-etatistična faza socializma. Vrsto teorij o pravem pomenu socializma poznamo, od Trockega do Djilasa, od Kardelja do S. Stojanovića; s stalinistično teorijo in prakso so se spopadli tako disidenti kot evrokomunisti, tako socialisti in social-demokrati kot tudi teorija in praksa socialističnega samoupravljanja. V tem navzkrižnem ognju je stalinizem in neostalinizem razkrinkan in kritiziran. Toda čeprav teoretično poražen, je stalinizem v svoji racionalnejši in bolj „humani“ izvedbi kot neostalinizem dejansko prisoten.

Da gre pri teoriji „realnega socializma“ za revizionizem, je jasno. Najlažji pristop za kritiko je vztrajanje na „avtentičnem“ marksizmu, na povratku k Marxu, na refilozofikaciji Marxove misli. To je nekakšna klasična pozicija kritike, to je pozicija E. Blocha, budimpeštanskega kroga, Praxisa. Toda naj je še tako poglobljena, ta kritika stalinistične teorije ostane teoretska, oziroma vztraja do stvarnosti s pozicije, ki zlahka pridobi oznako moralizma.

Zato je primerneje reči, da je bil revizionizem v odnosu do marksistične misli nujen, oziroma da se je v realnosti revizionizem uveljavil nasproti teoriji. Kakršnakoli zgodovina marksizma se zato znajde pred problemom, kako naj izpelje kontinuiteto marksistične misli, ko pa gre v bistvu za:

1) proces prilagajanja delavskih strank razmeram, v katerih delujejo; tako dobimo povratni efekt pri social-demokratskih, torej parlamentarnih kakor pri komunističnih, torej revolucionarnih strankah;

2) poskus postavljanja sosledja filozofov in politikov, ko gre vendar za dva nivoja in kjer filozofska dimenzija marksizma ni nujno določujoča glede na politično; prej bi rekli, da gre za diskontinuiteto kot za kontinuiteto koncepcij;

3) proces, kjer klasiki predstavljajo vedno bolj nekakšen „ideološki preostanek“, ki je za sedanje stanje konstitutiven, toda dejansko je pozicija klasikov mišljenja in utemeljiteljev gibanja protislovna, saj se režim na eni strani z njimi legitimira, na drugi pa se ga da z „avtentične“ pozicije kar najostreje kritizirati.

Nas zanima v tej skici za podrobnejšo analizo predvsem politični sistem in njegova teoretična utemeljitev v marksizmu z vidika vladajoče stranke in marksizma kot ideologije te stranke, ne pa celovitosti marksistične misli.

Sistem „lagerja“ je nastal s povojno razdelitvijo Evrope. Sovjetska zveza je pod Stalinovim vodstvom dosegla v 2. svetovni vojni zgodovinsko zmago, saj je prebila svojo izolacijo. Do 2. svetovne vojne je razen same Sovjetske zveze obstajala samo še ena socialistična država, in to je bila Mongolija, pravzaprav samo tisti del Mongolije, ki je že tradicionalno pripadal ruskemu vplivnemu območju. Baltske države (Estonija, Litva in Letonija) so bile pripojene Sovjetski zvezi nasilno, v skladu s sporazumom o razdelitvi Poljske, ki sta ga sklenila Ribentropp in Molotov. Povojna razdelitev Evrope po porazu nacistične Nemčije pa je bila taka, da so v sovjetsko vplivno območje prišle tiste države, ki jih je izpod nacizma osvobodila sovjetska vojska. To so Poljska, Nemška demokratična republika, Češkoslovaška, Madžarska, Romunija in Bolgarija. To je bil prevelik zalogaj, da bi si jih ZSSR enostavno priključila; anektirala je samo tradicionalna ozemlja, ki so že kdaj bila v rokah ruskega carstva (Karelija, Poljska vzhodno od reke Bug, Moldavija, baltske države) /Ta ozemlja so postala zvezne republike ali deli zveznih republik ZSSR in so takoj prispele v socialistično družbeno-ekonomsko formacijo.

Ker je Stalinova teorija znana kot teorija o „socializmu v eni deželi“ oziroma o možnosti graditve socializma v eni deželi, kar se iz zgodovinske perspektive vidi predvsem kot industrializacija države s primitivnejšimi metodami, kot bi bile nujne, je po razširitvi vplivne sfere na vso vzhodno Evropo Sovjetska zveza to vojaško osvojitev tudi ideološko legitimirala. Še vedno je po sovjetski koncepciji ZSSR edina „socialistična država“. V osvojenih državah ni bilo revolucije kot množičnega gibanja in namesto instaliranja „revolucije od zgoraj“ dobimo nižjo fazo razvoja. Te države naj bi bile že na poti k socializmu, pri čemer se socializem razume kot oblast komunistične partije, zveste Moskvi, toda v zvezi z drugimi družbenimi sloji. To naj bi bila „ljudska demokracija“, na oblasti pa naj bi bila koalicija. Vse vzhodnoevropske države zato dobijo navidez parlamentarni, torej meščanski režim, stranke, vlado, ustavo, parlament, poslance, toda hkrati tudi ljudsko fronto in vodilno vlogo partije. Kako se je tak politični sistem konstituiral, nam morda najbolj dokumentirano prikaže Wolfgang Leonhard v knjigi „Die Revolution entlaesst ihre Kinder“. /Pri oblikovanju takih „ljudskih demokracij“ torej ne gre za dejanski politični proces, ampak za konstrukcijo družbe na osnovi analize družbenih slojev, razredov in družbenoekonomskih formacij, kot je predpisana v Stalinovem „Dialektičnem in zgodovinskem materializmu“. Koalicija je z malomeščanstvom in kmeti. Te na novo ustanovljene stranke, ki naj bi vsaka predstavljala en sloj/razred imajo lahko imena predvojnih, na čelu lahko imajo celo kakega predvojnega voditelja, ki je pripravljen sodelovati z režimom. Dejanska baza take „frontovske“ stranke pa je aparat kom. partije in ne sloj, ki naj bi ga predstavljala. Ta sloj po tej koncepciji še ni dovolj zrel za direktno vključitev v kom. partijo in bi lahko zvodenel njen delavski karakter, ali raje to, da so pred „boljševizacijo“, kot jo je izvedla Kominterna, ta karakter še imele; v stalinskem jeziku se delavski razred izenači z „marksisti“, ki so se nanj orientirali.

Tam, kjer pa je ljudska fronta dejansko bila koalicija strank ali levega krila sredinskih partij, pa s tem razcepom kom. partija doseže trajno vodilni položaj, saj gre za to, da zradikalizirano članstvo kake krščansko-socialistične, social-radikalne, liberalne ipd. stranke sprejme vodilno vlogo partijskega aparata. V takih državah „ljudske demokracije“ prej ali slej najdemo samo še eno partijo kot preostanek take „ljudske fronte“.

Ta model, tako v prvi, tj. poljski in vzhodnonemški varianti, kakor tudi v drugi, tj. češki ali bolgarski varianti, pa v primeru avtentične revolucije zgreši. V kolikor je jugoslovanska praksa tja do 1948. in celo 1950. leta posnemala sovjetske teoretične modele, jih je relativno neuspešno prenašala; toda prekinitev zveze z Moskvo je nujna posledica avtentičnosti revolucionarnega gibanja, torej dejstva, da je KPJ imela politično bazo doma in ne v Moskvi, in da je hotela v odnosu z Moskvo uveljaviti socialistične principe, namesto da bi se zadovoljila z odkazano ji vlogo regionalne hegemonije (kot Vietnam) ali prednjega udarnega odreda (kot pozneje Kuba). Teorija in praksa socialističnega samoupravljanja zato pomeni prelom s stalinizmom in alternativo neostalinizmu znotraj mednarodnega delavskega gibanja.

„Lager“ se dokončno oblikuje najprej politično z Informbirojem, pozneje pa še gospodarsko (SEV) in vojaško (Varšavski pakt; dalo pa bi se prišteti še nekatere države, ki so vezane s podobnimi bilateralnimi sporazumi na Sovjetsko zvezo in sledijo njeni mednarodni politiki).

II.

Če je pristop v analizi zgodovinski, potem gre za interpretacijo teh zgodovinskih dejstev in procesov. Pomemben proces je v večini dobrih marksističnih analiz ostal nezapažen. V času španske državljanske vojne je namreč prišlo v Kataloniji do združitve komunistične in socialistične stranke. Združena socialistična stranka Katalonije (PSUC) je predstavljala prototip za stalinistično prevladovanje razcepa na reformistične in revolucionarne stranke, kot ga poznamo v obdobju po oktobrski revoluciji. Tretja internacionala – Kominterna – in posamezne nacionalne stranke so šeleziz Moskve dirigirano „bolješevizacijo“ (ta izraz je stalinski in ne iz protikomunističnega besednjaka) postale monolitne. Iz strank so se tako prelevile po obračunu z levico in desnico v navadno frakcijo, v birokratski centrum; najbolj vztrajno opozicijo so ponudili trockisti, ki pa so si samo lastili dediščino „levice“, dejansko pa trockizem predstavlja sekto v nasprotju s stalinsko frakcionaško politiko. Ukinitev Kominterne med 2. svetovno vojno ni bila samo trenutna gesta do zahodnih zaveznikov; ukinitev Kominterne je napovedala že politika taiste Kominterne v Kataloniji (o PSUC glej npr. v Hugh Thomas, The Spanish Civil War, London 1964, str. 189).

Iz revolucionarnih komunističnih partij so nastale „boljševizirane“ stranke, torej stranke, katerih aparat je postal transmisija sovjetske partije in velikodržavne politike. Proces boljševizacije poteka v času umika in poraza revolucije v Evropi, konsolidacije parlamentarnih režimov in s tem parlamentarnih, reformističnih social- demokratskih strank. Z izostankom revolucionarne perspektive postaja vse manj občuten pritisk množic in s tem članstva na partijsko vodstvo, zato pa se krepi moč profesionalnega aparata. Navezava na Sovjetsko zvezo ima osnovo v tradiciji internacionalizma, Sovjetska zveza dobi skoraj metafizični pomen, avreolo uresničene revolucije. Debata o dejanski naravi sovjetske družbe je označena kot dvom sprva in zoprvanje kmalu zatem. Dejanska razprava znotraj komunističnega gibanja v tem času dobi povsem teološko dimenzijo. Racionalizirati je treba izostanek revolucije, teorija o „socializmu v eni deželi“ pa ponudi prav ta zahtevani odgovor. Če je socializem obljuba, je torej uresničljiv tudi v eni deželi. Trockistična tema o permanentni revoluciji je bila dostikrat napačno interpretirana; medtem ko ta teorija/kritika poda dileme stalinistične prakse, Stalin v „Vprašanjih leninizma“ poda uporabno politično in geopolitično koncepcijo „socializma v eni deželi“.

Kar se organizacijskega vprašanja tiče, Stalin postavi zelo jasno tako taktično kot strateško rešitev – po eni strani v zavezništvu s podjarmljenimi narodi, po drugi z vmesnimi sloji. Njegovi koncepciji temeljno točko predstavlja njegova lastna stranka/frakcija; edina in bistvena ovira zato niti niso kapitalisti in meščanske politične stranke, saj Stalin predpostavlja možnost revolucije, kot je bila npr. španska državljanska vojna in revolucionarni proces ter radikalizacija množic. Ta proces pa pravzaprav stalinska kompartija pričaka, aparat in vodstvo sta pripravljena, šolana in disciplinirana. Obrobna vloga v meščanskem parlamentarnem političnem življenju stalinske partije ne prizadeva. To ni izvenparlamentarna stranka, saj sodeluje na volitvah; toda ni parlamentarna, saj meščanska ali delavska (socialistična) parlamentarna stranka usmerja svojo aktivnost v državo, tj. parlament, volitve, in je njeno vodstvo pravzaprav poslanska skupina in ministri v vladi, medtem ko stalinska partija usmerja svojo aktivnost predvsem vase („v organiziranje množic“), tj. v svoje celice in komiteje. Stalinska partija deluje kot vzporedna oblast, oz. ostane legalna parlamentarna stranka, toda hkrati je vzporednica dejanski državi. Razpad meščanske demokracije, kot se je zgodil v Španiji, je privedel do klasične ljudskofrontovske situacije, ko je maloštevilna kompartija ob koncu vojne (ki jo je sicer izgubila republikanska stran) imela odločujoč položaj v državnem aparatu, tako vladnem kot vojaškem. Še več – uspela je odstraniti s političnega prizorišča glavna rivala: anarhiste in POUM (trockiste in levičarske sopotnike). Socialistov, ki so bili močna, radikalna, delavska stranka, se stalinisti niso lotili s konfrontacijo, ampak s sodelovanjem. V končni fazi naj bi socialisti, ki so v odnosu na komuniste predstavljali razcep in ne konkurenco za isto delavsko bazo, šli skupaj z njimi v združitev. Dejansko pa združitev dveh konceptov: socialističnega in stalinističnega pomeni za stalinista spremembo firme in pridobitev delavske baze, ki je prej ni organizacijsko obvladoval. Kajti organizacijska združitev dveh aparatov v tem primeru nujno pomeni prevlado bolj učinkovitega, torej stalinističnega, ki je vajen še vse drugačnih političnih spopadov, kot pa so parlamentarne debate.

III.

Ni naključje, da v obdobju med 1945. in 1948. letom v vzhodni Evropi preostale meščanske stranke životarijo na odkazanem jim prostoru, medtem ko je poglavitna politična akcija koncentrirana na združevanje komunistov in socialistov/social-demokratov. Ime nove združene stranke je poljubno: Socialistična enotna partija Nemčija, Poljska združena delavska partija, itd. In če je na začetku še bilo med članstvom partij kaj navdušenja nad prevladovanjem razcepa v delavskem gibanju, je birokratsko združevanje in dušenje debate znotraj združene stranke in demokratičnih svoboščin v državi kot končno konsekvenco tega procesa pasiviziralo članstvo in je aparat obstal kot edini dejavni element.

Sistem „ljudske demokracije“ je dejansko strogo hierarhičen in vsakemu družbenemu sloju ali skupini je odkazano ustrezno mesto. Organizacije-transmisije, ki naj bi formalno/deklarativno predstavljale inteligenco in drobno buržoazijo, srednjega in malega kmeta, mladino, študente, ženske, borce, delavce itd. so dejansko organizacije za „delo z“ mladino, delavci, študenti, množicami. Idealno vsi prepoznajo in priznavajo vodilno vlogo partije, saj ne gre za klasično diktaturo državne birokracije, ampak za povsem nov koncept. Namesto samoraslih (sui generis) gibanj, strank, idej in organizacij dobimo izdelano idealno formo, ki je pa vsebina nikoli ne uspeva zapolniti; to pušča zagnanim aktivistom izživljanje do skrajnih meja človeške domišljije. Vendar tak tip aktivista, „frontovca“, „masovika“ ve, da je njegovo početje bistveno nihilistično in destruktivno; odtod samo sledi še večji fanatizem. Aktivist ve, da je sam in zamenljiv; partijski aparat pa je vedno močnejši kot posameznik. Koalicij ni, normalnega političnega življenja, oblikovanja in zastopanja interesov tudi ne, saj so predpostavljeni.

Zgodovina realnega socializma zato pozna dolga obdobja „stabilnosti“, ki se jim za nazaj vedno reče, da je šlo za „kult osebnosti“ samega Stalina, Novotnyja, Bieruta itd. Še vedno pa velja, da ima politično vodstvo v obliki kolektivnega političnega uma Centralnega komiteja prav. Vodenje ideoloških procesov se sprevrže v oblikovanje in nazadnje produkcijo zgodovine; njeni dejanski krči pa so s stališča sistema samo občasna disfunkcija. In tisti aktivisti, ki so predstavljali levo krilo birokracije, bolj v smislu prosvetljenosti kot pa dejanske leve pozicije, v takem primeru krize ponavadi postanejo osnova za perpetuiranje sistema. Njihova zvestoba partiji je v takem kriznem trenutku osnova za kadrovsko obnovo skleroziranega aparata. Funkcionarji, ki so nastradali v procesih (Gomulka, Husak), prevzamejo funkcije, včasih še v zaporniških oblekah. Reforme sistema od znotraj ni. Je le kriza vodstva, in prav občasne zaostritve krize znotraj vodstva omogočajo pritegnitev širše javnosti v politično dogajanje.

Trocki je postavil zahtevo po „politični revoluciji“. Njegovo stališče je bilo, da je Sovjetska zveza socialistična degenerirana država. Nacionalizirano gospodarstvo da predstavlja socialistični in podružbljeni sektor, nevarnost da prihaja s strani tendenc NEPmanskih ambicij birokracije, skratka privatno lastniške mentalitete in možne restavracije kapitalizma. Politična revolucija po trockistični koncepciji iz štiridesetih let je torej antibirokratska revolucija, antibirokratska ne v smislu spreminjanja same strukture oblasti, ampak centrumaške, stalinske frakcije se je treba znebiti z oblasti in vzpostaviti neko stanje proletarske demokracije. Tu Trocki ni uvidel, da:

1) je prav ta „proletarska demokracija“ bila le ravnotežje različnih inkompatibilnih konceptov in ne parlament kjer se spoštujejo pravila igre; ta „proletarska demokracija“ bi se lahko celo časovno locirala v obdobje po revoluciji, pred velikimi frakcijskimi boji in zato ta zahteva ne razume, da predstavlja zahtevo po obračanju kazalcev na uri nazaj;

2) je stalinski birokratski centrum uveljavil kvalitativno drugačen sistem oblasti in družbenih odnosov in da ta centrum na oblasti ni več v začetno protislovnem položaju, ampak da je svojo oblast konsolidiral in da predstavlja neke vrste restavracijo že stalinski centrum in da ta nevarnost ni potencialna, ampak aktualna.

Medtem ko je treba občudovati pogum in žrtvovanje trockistov, delavske opozicije in drugih skupin med centrom in levico leninske partije, ki so se upirali in padali v boju s stalinizmom, je njihova teoretska kritika v mnogočem pomanjkljiva in glede na razvoj koncepcij o svetovnem socialističnem sistemu in uresničitve, kot jo imamo v „realnem socializmu“, tudi bolj zgodovinskega pomena. Trockizem predstavlja bolj inverzno podobo stalinizma, kot pa realno alternativo.

Določene kritične pripombe s strani Kautskega in R. Luxemburg na račun sovjetske politike niso neutemeljene. Dve Leninovi koncepciji pa lahko še posebej izpostavimo. To je najprej koncepcija NEP-a: „Vsa sedanja vojna se reducira na tole: kdo bo zmagal, kdo se bo hitreje okoristil! – kapitalist, ki ga sami puščamo skozi vrata ali celo skozi več vrat (. . .), ali proletarska državna oblast? “ (Lenin, Referat na 2. vseruskem kongresu oddelkov za politično prosveto, v: Nova ekonomska politika in socialistična graditev, Ljubljana 1947, str. 212) /

Ideja obnove proletariata s pomočjo kapitalistov ali raje politika, ki se glasi, kdo bo koga, vztraja znotraj starih miselnih horizontov. Stalinova ideja o „socializmu v eni deželi“ je torej bila novost, originalna rešitev. Polemika proti „demokraciji v proizvodnji“ na račun Trockega in Buharina (glej: O sindikatih, o sedanjem položaju in o napakah tov. Trockega, ibid., str. 13, 14) izzveni v sklep: „Proizvodnja je vselej potrebna, demokracija ne vselej. Demokracija v proizvodnji poraja vrsto misli, ki so v temeljn napačne. Še podplatov si nismo obrusili, odkar smo še oznanjali individualno vodstvo. Ne smemo povzročati zmede, ker ustvarjamo s tem nevarnost, da se ljudje ne bodo več znašli: kdaj demokracija, kdaj individualno vodstvo, kdaj diktatura.“

S tem je šla v nič možnost, da bi se kvalitativno spremenili ravno z „demokracijo v proizvodnji" hierarhični odnosi znotraj podjetij, da bi se delavska oblast utemeljila s proizvodno demokracijo. Pretvarjanje sovjetov v organe oblasti, v ersatz-parlament, po eni strani in uvedba stroge hierarhije v podjetjih po drugi, so učinkovito onemogočili proces, ki bi lahko edini onemogočil frakcijske boje znotraj partijskega aparata in zastopniško vlogo partije nasproti proletariatu. Trenja med partijskim in sindikalnim vodstvom so se pri taki koncepciji in pomanjkanju alternative/sinteze politike in ekonomske demokracije končala v zmagi ene frakcije nad ostalimi.

Meščansko demokratične ideje je lahko označiti za formalistične in pokazati na trgovca ali podjetnika kot tistega, ki se okorišča za meščansko demokracijo. Dejanski problem meščanske demokracije pa je v njeni omejenosti na javnopravno, na politično sfero. Socialistična demokracija je možna samo kot samoupravljanje v najširšem, ne participativnem, ampak integralnem smislu. Delavec kot lastnik svoje delovne sile naj razpolaga z njo kot lastnik, ne kot prodajalec svojih delovnih zmožnosti. Do tako radikalnih rešitev pa Lenin ni več prišel.

Drugo problematično področje je notranja partijska diskusija in demokracija. Ukinitev frakcij je prej pogoj zanjo kot ovira, zato pa rešitve „ad hominem" v obliki rokad, kolektivnih vodstev ali, kot je Lenin predlagal v svojem testamentu, v povečanju števila članov CK-ja niti ne dotaknejo problema partijskega aparata, njegove odgovornosti, zaščite članov pred aparatom, dostopa do partijskega tiska, kadrovske politike itd.

Obe vprašanji se utegneta zazdeti kot zgodovinski, toda predstavljata tisto potlačeno, kar izbruhne ob vsaki krizni situaciji in se ponovno v taki ali drugačni obliki ponovno postavita na dnevni red.

Prvo vprašanje, tj. demokracija v proizvodnji, se postavi v „realnem socializmu„ pod krinko ekonomske reforme. Drugo vprašanje, tj. demokracija v partiji, pa se postavi vsakodnevno pred vsakega državljana. Problem politične demokracije v realnem socializmu zdrsne pod raven meščanske demokracije. Niso zaman poljski sindikalisti v „Solidarnosti" državo imeli kar za delodajalca in ni se zaman postavilo vprašanje družbene obnove kot vprašanje oživitve meščanskega parlamenta, saj je že to napredek v „realnem socializmu". In ni zaman vprašanje „človeških pravic" aktualno bolj v vzhodni kot v zahodni Evropi, saj je njihovo deklarativno naštevanje in dejansko zanikanje vsakodnevna praksa. In ni zaman v povprečni ustavi katerekoli države „realnega socializma" ob splošno priznanih človeških pravicah še kaka bebasta, ob pravici do svobode tiska še pravica do letnega dopusta.

IV.

Kriza političnih organizacij, tako vodilne kompartije/združene delavske partije kot njenih transmisij in množičnih organizacij, je v sistemu „realnega socializma" permanentna kriza.

Prav transmisijske organizacije, predvsem sindikati, mladinska in študentska organizacija, so najslabši člen sistema. Te organizacije naj bi bile množične, naj bi predstavljale množice; namesto tega pa so to organizacije za delo s temi množicami. Kot organizacije so neaktivne, saj teh množic v njih dejansko ni, oziroma so v njih včlanjene, niso pa te organizacije njihov zastopnik znotraj političnega sistema. Vendar pa je profesionalni politični aparat množičnih organizacij v nekaki vmesni poziciji, saj hkrati izvaja socialno kontrolo („delo z množicami") in njej nasprotno predstavniško. Dejstvo, da je organizacijski pluralizem v sistemu „realnega socializma" potreben, kaže na to, da ne gre za enostavno diktaturo partije in državne birokracije, ampak da gre za dodelan sistem oblasti.

diferenciacija. Fleksibilnost birokratskih sil je velika – pripravljena je iti od navadnih kadrovskih rokad do menjave celotne vodilne garniture, od reform do realnih koncesij in koalicij. Zunanja intervencija je skrajno sredstvo in pride v poštev šele, če se pokažejo razpoke v sami hierarhiji oblasti, do poskusov tehnokratskih reform ali demokratizacije (Češkoslovaška 1968). Proces obnove (Poljska 1980–81) birokratske sile razumejo najprej kot lastno obnovo in družbeno le v toliko, kolikor to ne ogroža aparata oblasti, tako na ideološkem kot političnem in ekonomskem področju.

Pomembna zmaga delavskega razreda je, če doseže povezavo z drugimi sloji, sektorji in organizacijami. Gibanje, ki se postavi v dialog z lastno organizacijo, zlahka nasede obljubam. To se je Poljakom zgodilo tako 1956. kot 1970. leta. Koncesija, ki pomeni možnost samostojnega organiziranja in nastopanja, je bistvenega pomena. Medtem ko je v „praški pomladi" šlo za obnovitev in oživitev komunističnega programa znotraj partije in hkrati za tendence oživitve socialistične partije, je „poljska družbena obnova" temeljila na ustanovitvi neodvisnih samoupravnih sindikatov „Solidarnost". Oživitev partij–partnerjev je privedla do obnovitve parlamenta kot političnega telesa, toda politična stranka se iz obnovitvenega gibanja ni mogla konstituirati. Tako KOR kot Demokratska stranka sta ostali relativno ob strani, zato pa je sindikalno vodstvo nujno preseglo kompetence sindikata.

Množičnost oporečništva, ki bi znotraj nekega demokratskega sistema omogočila tudi ustrezno zastopanost le-tega, pravzaprav olajša konsolidacijo birokratskih sil na osnovi čistega interesa in zvestobe. Nespoštovanje demokratskih pravil igre pa omogoči tem birokratskim silam izkoriščati vse vzvode oblasti za pritisk na demokratično razpoloženo opozicijo; to vse se izvaja v imenu legitimnosti oblasti, legalnosti in ustavnosti. Iluzije obnovitvenega gibanja so zato usodne, saj se vedno znova pokažejo kot nezmožnost „politične revolucije". Z reorganizacijo transmisijskih organizacij se birokraciji posreči izvesti trik – namreč s tem izgubi množično gibanje možnost za delovanje. Samo organizacija, ki zraste iz gibanja, in je dejansko kontra-organizacija/kontrainstitucija in ki se legalizira ter uveljavi, lahko omogoči trajno zastopanje interesov gibanja. Vsa obnovitvena prizadevanja birokratskih sil so na liniji demokratizacije nasproti demokraciji, ko tista birokracija, ki izvaja proces demokratizacije predstavlja zadnjo stopnico pred demokracijo. Ideja samoupravljanja se je kompromitirala na isti način, saj pomeni atomizacijo delavskega razreda. Samoupravljanje in hkratni obstoj neodvisnih in avtonomnih sindikatov pa je več, kot birokracija še lahko sprejme. Ustanovitev sindikata je na Poljskem prenesla vprašanje na splošno-politični nivo in organizacijski pluralizem „realnega socializma" tu ne zmore dejanskega pluralizma političnih subjektov.

Meščansko-demokratični program reform (Poljska, Češka) ali celo program oblasti delavskih svetov (Madžarska 1956) je proti „realnemu socializmu" napreden program. Dejanska kontrarevolucija, uvajanje privatno lastniških odnosov in uveljavljanje tradicionalnih meščanskih strank je nekaj povsem drugega. Na tej liniji deluje prej birokracija sama (npr. poskus organiziranja krščanskodemokratske stranke na Poljskem) in to ali v zavestnem koalicijskem dogovoru ali pa s tem, ko onemogoči levico in ko je hkrati sama preslaba ter ne obvlada situacije (Madžarska 1956) Samo poraz delavskega in naprednega obnovitvenega gibanja lahko da veljavo tradicionalnim političnim silam. Cerkev tako dobi politično vlogo, saj kot cerkev ni partija, je pa primeren substitut zanjo. Tisti, ki odpre pot kontrarevoluciji, je birokracija sama.

Ker je „realni socializem" povezan v „lagerju" in ker ima vodilno mesto velesila, tj. Sovjetska zveza, posamezne nacionalne birokracije funkcionirajo kot kompradorske birokracije in so samo relativno samostojne. V slučaju ogroženosti s strani zunanjega ali notranjega sovražnika je intervencija

Tudi delavsko gibanje znotraj obnovitvenega gibanja se poslužuje na simbolnem nivoju tradicionalnih simbolov, ki predstavljajo državnost, nacionalizem in manj se naslanja na specifično proletarsko simboliko. Tudi s tem pretendira na vlogo reprezentanta vse družbe ali vsaj njene demokratične tradicije iz obdobja pred uvedbo „realnega socializma" kot družbene ideologije in sistema vladanja. Če pa je tradicionalna organizacija močna in nekompromitirana, kot je npr. Cerkev na Poljskem, potem ima njena dejavnost tisto mesto, ki bi jo imeli za „kulturno revolucijo" in ki igra prav tako pomembno vlogo kot čisto politična akcija.

Politična gesla in programi niso nujno že recepti za rešitev krize. Če birokracija to zahteva od obnovitvenega gibanja, zahteva od njega, da naj še naprej sprejema vodilno vlogo državopartijskega aparata. Prav ta aparat pa takih receptov ni mogel ponuditi tudi, če jih je poskusil – ovira je prav aparat sam.

Zato obnovitveno gibanje, če je res revolucionarno, lahko ponudi samo na prvi pogled nedoločene „algebrske formule". Lenin je proti Kerenskemu postavil geslo „Demokratična republika delavcev in kmetov", ki je šele z revolucionarnim procesom samim napredovalo v „Vso oblast sovjetom". Kjer je šlo za avtentično revolucijo, kot v Jugoslaviji, je nujno prišlo do preloma z „realnim socializmom" oz. s takrat nastajajočim lagerjem in do razvoja lastnega, alternativnega „samoupravnega socialističnega sistema". Kjer pa je šlo za radikalno obnovitveno gibanje (na Madžarskem in na Poljskem), pa je bilo geslo npr. „samoupravna republika". To je dovolj splošno geslo, da se ga da kritizirati in mu z „levih" pozicij očitati splošnost. Prav ta splošnost pa je pogoj za mobilizacijo širokega množičnega gibanja, kjer si lahko ideološko jasno opredeljene sile, od levičarskih do socialističnih in krščansko socialističnih, projecirajo svojo partikularno ideologijo v to geslo/program kot njegovo interpretacijo.

Istočasno pa formalno-demokratične institucije, kot npr. parlament, pridobijo na pomenu, saj permanentna kriza tu omogoči, da začnejo delovati. Celo tista poslanska struktura, kot je obstajala pred izbruhom krize in množičnega gibanja, se radikalizira. Stopnja te radikalizacije je taka, da je v „praški pomladi" parlament postal eden od vodilnih organov tako politike kot tudi obnovitvenega gibanja. Tudi na Poljskem je prišlo v letih 1980–81 do osamosvojitve predvsem Demokratske stranke, tako da se je postavilo vprašanje, koliko je ta stranka še partner v „ljudski fronti", koliko pa pretendira na samostojni politični nastop. Da so svobodne volitve grožnja „realnemu socializmu", je bilo Poljski združeni delavski partiji jasno in si je v zadnjem obdobju pred vojaškim udarom zato prizadevala ustanoviti „fronto nacionalnega sporazuma". To je evrokomunistična varianta, s stališča „realnega socializma" pač nižja oblika socializma, kjer ne gre več za vodilno vlogo partije, ampak za sporazum o razdelitvi oblasti in kjer si partija obdrži tisto (ali po originalni varianti: pridobi tisto), kar si v dani konstelaciji sil lahko. Je pa taka „fronta nacionalnega sporazuma" možna samo, če so ostali partnerji za sporazum prisiljeni vanj; toda tu gre za sporazum s celotno krščansko demokracijo (v Italiji) ali s Cerkvijo in sindikatom „Solidarnost" (na Poljskem) kot z avtonomnimi partnerji in ne gre za politiko ločevanja vodstev in baze pri partnerjih.

Tak realizem v politiki pa ni znamenje modrosti PZDP v tem primeru, ampak vztrajanje na generalni koncepciji treh faz: demokratičnih reform (evrokomunizem, ljudske fronte), ljudske demokracije (ljudske fronte) in končno socializma. Priznanje samostojne organizacije delavskega razreda kot legalne pa je tu pomemben uspeh delavskega razreda in to ne v meščansko demokratičnem smislu. Vojaški udar (ali „izredno stanje") je proces, ki pa ni

tema v 'realnem socializmu'

Pritisk na birokracijo se začuti kot pritisk in aktivizacija članstva, tako da je dosežen nekakšen amortizacijski efekt in da se dejanski interesi v neki izkrivljeni podobi prikažejo in prezentirajo vodstvu. Bolj vprašljiva je ekonomska politika, saj togi sistem centralnega planiranja političnemu vodstvu ne daje prostora za manevriranje „politična sfera pa je odgovorna za ekonomsko politiko. Decentralizacija, ki bi bila ekonomsko racionalna, je politično neracionalna, saj je politični aparat vse preveč povezan in utemeljen na centralno-planskem gospodarstvu.

Politične organizacije predpostavijo in hkrati potlačijo mobilizacijo množic. Dejanska mobilizacija množic ali celo samo dejanska aktivnost organiziranega članstva je zato protislovna, saj pokaže pravo birokratsko naravo *političnega aparata*. Ko se zahteva od tega aparata dejansko spoštovanje zapisanih načel in njihovo uresničevanje v vsakodnevni praksi, se formalizem demokracije v „realnem socializmu" pokaže kot birokratska nepopustljivost. Pričakovanje, da se bodo birokratske institucije zrušile same v sebi, če naj bi delovale po proklamiranih načelih, se lahko sprevrže v moralistično pozo disidenta, ki jim v osnovi verjame ali pa se dela, da jim verjame. Permanentna kriza političnih organizacij je realna osnova za akcijo; aktivnost množice je simptom, ki spregovori.

Toda prav ta navezanost gibanja/množice na organizacijo v smislu prostora za možno akcijo je lahko usodna. Birokracija pozna odgovore, ker kljub svoji politični nepopularnosti obvlada državni aparat in to ji zadostuje. S te pozicije vedno lahko določi črto, s katere se izvaja politična

Sovjetske zveze same ali Sovjetske zveze in ostalih zaveznic zagotovljena v obliki obnovljene „Svete alianse" ali po novem tolmačenju proletarskega internacionalizma, ki da „bratsko pomoč." Cinizem takega sprevračanja pojmov je tudi v njihovi jasnosti. Če je birokracija/partija na oblasti izenačena z revolucijo in njena politika z revolucionarnim procesom, potem tudi vsi ostali pojmi, znani iz marksistične teorije, dobijo v praksi „realnega socializma" sprevrnjen pomen v primerjavi z avtentičnim marksizmom. Toda iz tega osnovnega izenačenja (in hkratnega pozabljanja zgodovine degeneracije revolucije v stalinistični termidor) se dajo ti pojmi lepo deducirati in intenca njihovega pomenjanja je vsakemu razumljiva, saj se bere ravno iz njihovega dejanskega učinka.

Nacionalizem kot ideologija pridobi na pomenu. Na eni strani nanj igra birokracija, ki se hoče postaviti v vlogo voditelja naroda in države in se s tem legitimirati, istočasno pa igra tudi na „proletarski internacionalizem", saj je slednji pogoj njenega obstoja in „ideološki preostanek" iz časov socializma 2. internacionale. Nacionalizem pa je tudi ideologija kateregakoli obnovitvenega gibanja, saj ga le-to tolmači kot samostojnost, neodvisnost, samoopredelitev in ogrožanje pogojev obstoja birokratskih sil, ki jih tak „pravi" nacionalizem pokaže kot anacionalne.

vračanje na staro v smislu zunanje intervencije, ampak je tudi prvi poraz „realnega socializma", saj je civilna (državna, partijska in gospodarska) birokracija morala abdicirati pred vojaškim delom državnega aparata, saj ni bila zmožna sama izpeljati potrebnih represivnih ukrepov za zadušitev obnovitvenega gibanja in delavskih sindikatov. Čeprav vojaška vlada na Poljskem formalno ni odstranila stare ustavne strukture oblasti, pomeni kvalitativno novost kljub svoji represivni naravi, saj po eni strani si je pustila proste roke in sindikata ni prepovedala, ampak samo njegovo dejavnost, po drugi pa pomeni v določenem smislu ideološko diskontinuiteto glede na ideologijo „realnega socializma."

V.

Kritika „realnega socializma" je možna skozi analizo delovanja ideologije. „Edina praktična pot napada na dogmatični stalinizem v vzhodni Evropi je skozi humanistično interpretacijo Marxa", ko marksizem postane „program človeške svobode", je zapisal češki filozof Ivan Svitak. (Svitak, Man and his World, New York 1970, str.3) Tak program je seveda omejen in njegov domet je „praška pomlad". Poznavanje zgodovine „realnega socializma" in boja delavskega razreda proti birokraciji kažejo na potrebo analize tako politične ekonomije „realnega socializma" kot pravno politične „nadgradnje", tako analizo ekonomskega sistema kot države. Operacionalnost klasičnih pojmov je omejena, kar je „humanistični marksizem" tudi dokazal. Teoretska analiza stalinizma in neostalinizma kot pojava, „realnega socializma" kot enega prevladujočih modelov sodobnega socializma ob islamskem socializmu, samoupravnem socializmu ali politiki social-demokratskih strank (Socialistične internacionale) je nujna. Izkušnje gibanj v letih 1944, 1956, 1968, 1970, 1976 in 1980-81 pa rabijo tudi obsežnejšo teoretsko osvetlitev.

Mladen Švarc

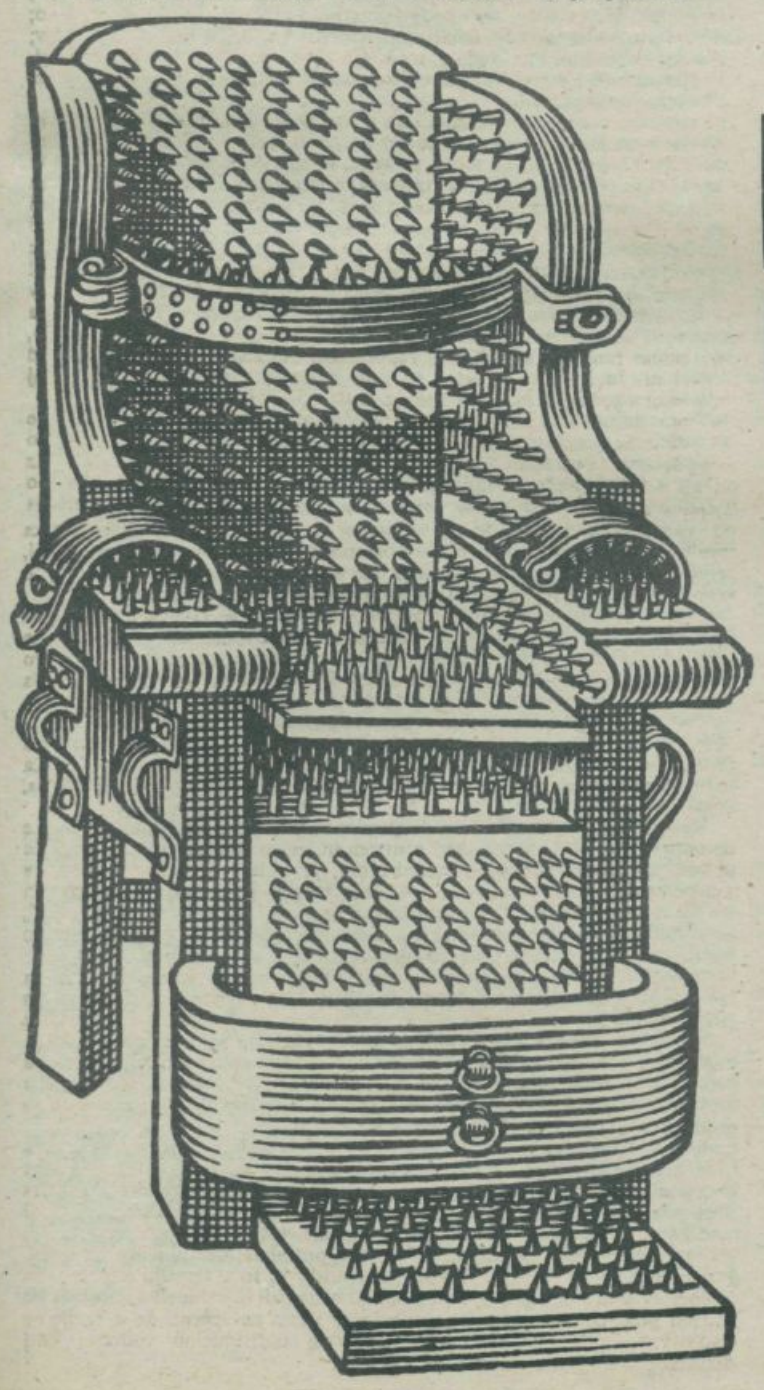

56

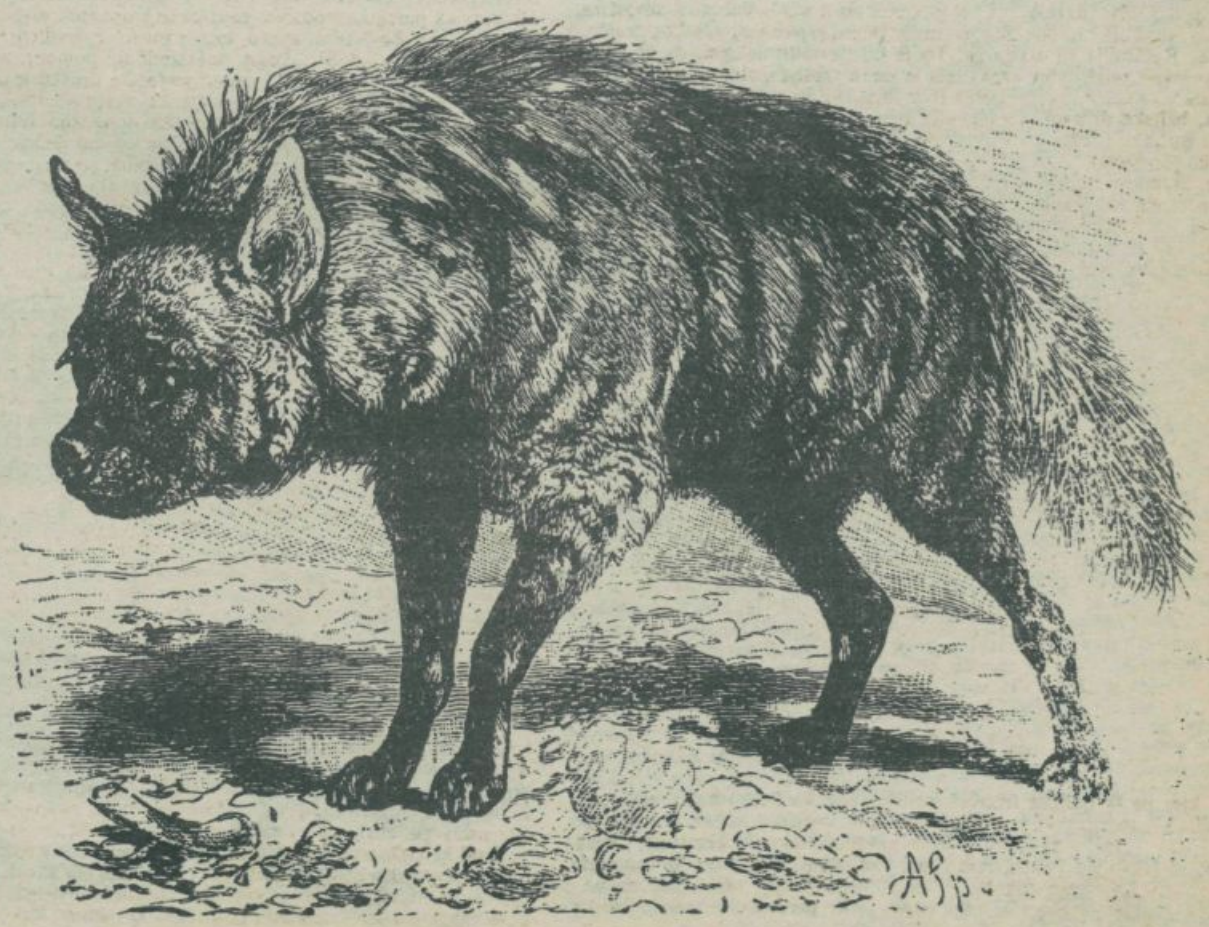

Mladinski periodični tisk

MPT ALI MLADINSKI PERIODIČNI TISK

Že vrsto let je eksistenca mladinskega periodičnega tiska v Sloveniji vprašljiva. Še posebej v zadnjem času se le-ta srečuje zgolj z eksistenčnimi problemi. V razpravah o programski politiki so bile s strani samoupravnih interesnih skupnosti (SIS) dane celo pobude, da naj bi se nekaj mladinskega tiska ukinilo, nekaj pa naj bi se ga vsebinsko skrčilo. Nenormalno je, da naj bi bil vzrok predvsem v pomanjkanju papirja, ko pa uradni podatki pravijo, da mladinski tisk porabi v celem letu le 1 % od celotne porabe v slovenskem prostoru. Nevarnost obstoja mladinskega tiska tiči predvsem v **neuresničevanju družbenega dogovora in samoupravnega sporazuma odbora podpisnikov.**, ki ureja med drugim tudi financiranje. Takšen način financiranja je na eni strani vsekakor perspektiven za družbeni interes, ki obstaja skozi svobodno menjavo dela, na drugi strani pa je treba zaostriti delegatsko vprašanje in odgovornost SIS pri uresničevanju sporazuma.

To je v najkrajšem prikaz stiske mladinske periodike, ki se vleče že skozi vse leto, ko so se tokovi družbene produkcije in reprodukcije zaostrili, kar je imelo za posledico tudi zaostritev družbenih konflikov. V nadaljevanju pa bom skušal finančno stisko mladinske periodike, tudi TRIBUNE ter ostala vprašanja, obdelati v celoti. Ko govorimo o mladinskme periodičnem tisku, mislimo na vse tiste mladinske časopise in revije, ki spremljajo mladega človeka skozi osnovno in srednjo šolo, fakulteto. Če jih naštejem samo nekaj: Ciciban, Pionir, Pionirski list, Življenje in tehnika, Mladina, Katedra, Tribuna. S sklenitvijo družbenega dogovora o vlogi, razširjanju in financiranju mladinskega periodičnega tiska v letu 1976 so bile postavljene načrtnejše in smotrnejše osnove za izhajanje te zvrsti časopisov in revij, katerih družbena vloga in pomen sta nesporna in očitna. Funkcija vzgoje, izobraževanja, kulturnega osveščanja ter idejnopolitičnega usmerjanja, ki jo imajo mladinski časopisi in revije (eni bolj, drugi manj), je danes še kako pomembna. Mladega človeka je treba usmerjati v delovanje, ko se uči, študira, danes in tukaj, ne pa pozneje, ko misli, da je prestopil zrelostni prag. Poleg tega pa se določene revije in časopisi uporabljajo tudi kot praktični učni pripomoček, predvsem za nižje stopnje. Družbeni dogovor naj bi zagotavljal in usklajeval samoupravno urejanje družbenoekonomskih odnosov, ki bi imeli širši skupni in splošni pomen. Treba je reči, da je družbeni dogovor v zadnjih letih v marsičem prispeval k izboljšanju položaja mladinskega periodičnega tiska v Sloveniji, čeprav s samim funkcioniranjem le-tega nikakor ne moremo in ne smemo biti zadovoljni. Prizadevanja, predvsem izvajalcev, so bila v teh petih letih usmerjena predvsem v reševanje golega materialnega položaja mladinske periodike, vsebinski premiki pa so se temu hote ali nehote izmikali.

Financiranje, ki obstaja skozi svobodno menjavo dela, je vsekakor perspektivno za družbeni interes, pomeni, vsaj normativno, korak naprej od proračunskega financiranja mladinske periodike, ki je temeljil predvsem na planiranju državnega aperata oz. posamezne republike. To obliko financiranja imajo še vedno ponekod po Jugoslaviji, kjer pa letos, vsaj kar se tiče financiranja, nimajo težav. S tem pa nikakor ne mislim zagovarjati slednjega načina financiranja, saj so pri nas vzroki za nefunkcioniranje svobodne menjave dela predvsem v samoupravnih interesnih skupnostih. Proračunski način financiranja naj bi se na vseh področjih s postopnimi spremembami zoževal, zamenjale oz. nadomestile naj bi ga metode dogovarjanja in samoupravnega sporazumevanja porabnikov in izvajalcev storitev v okviru interesnih skupnosti. Gre za to, da bo združeno delo zavladalo nad vsemi zadevami družbene reprodukcije, vljučno z opravili, ki jih je doslej izvajala in jih še vedno izvaja država s svojim aparatom birokracije.

Kaj je pravzaprav svobodna menjava dela? Jasno je, da družbene dejavnosti neposredno ne ustvarjajo vrednosti v materialnem smislu, vendar je prav tako jasno, da nekatere izmed njih bistveno, pogosto celo odločilno in v perspektivi vse močneje, prispevajo k razvoju proizvajalnih sil, produktivnosti dela in večjemu materialnemu rezultatu nasploh v materialni proizvodnji ter tako sestavljajo z njo določeno celoto združenega dela. Ustava in zakon o združenem delu določata zato določeno neodvisnost dohodka v materialni proizvodnji in dohodka v družbenih dejavnostih s svobodno menjavo dela, torej z enakopravnim dogovorom med delavci enega in drugega področja družbenega dela. Dohodek v materialni proizvodnji je vir dohodka za družbene dejavnosti v njihovi svobodni menjavi dela. Bistvo samoupravnih interesnih skupnosti je, da neposredno, samoupravno in demokratično povezujejo izvajalce storitev in uporabnike njihovih storitev, tako da lahko enakopravno in sporazumno rešujejo vse probleme skupnega planiranja in medsebojnega sodelovanja nasploh. Država je na teh področjih zadržala zase samo pravico arbitriranja: kadar se ne dosaže samoupravnega sporazuma, zaradi splošnih družbenih interesov pa je določitev nujna. Ta del je zgolj normativni prikaz funkcioniranja, prikaz funkcioniranja na papirju. Problem delovanja svobodne menjave dela v praksi pa je v tem, da delavci v materialni proizvodnji do sedaj (kot tudi danes), niso dejansko imeli tistega dela svojega dohodka, ki bi bil približno predmet menjave, in o tem delu dohodka niti niso mogli dejansko odločati. Zgodilo se je namreč, da je bilo treba pri prehodu na nov sistem financiranja družbenih dejavnosti odpraviti kompetenco države, ki je prej predpisovala odstotke dohodka materialne proizvodnje. Torej, del tega dohodka, ki bo pripadel zdravstvenim, znanstvenim, kulturnim in drugim ustanovam. Tako je bilo tudi storjeno, toda ker od prvega dneva novega sistema ni bila izdelana nova metoda dogovarjanja in odločanja v ustreznih SIS, so se ti odstotki dohodka še nadalje podobno oblikovali, sedaj v družbenopolitičnih skupnostih, prek samoupravnih skupnosti. Tako so samoupravne interesne skupnosti bolj nadomestile kot pa odpravile državo in njeno funkcijo razporejanja dohodka oz. prihodka za skupno porabo. Delegati v SIS pa so po inerciji nadaljevali z licitiranjem odstotka, namesto da bi se dogovarjali o določenih potrebah po storitvah družbenih dejavnosti in pri financiranju konkretnih planov in programov teh dejavnosti.

Lahko rečemo, da tisto, kar se je dogajalo in kar se dogaja v SIS, ni niti samoupravno, niti interesno, niti skupno. Danes se tako dejansko postavlja vloga združenega dela pri svobodni menjavi dela. Na forumih je jasno, „da ima združeno delo oblast nad sredstvi, da so le-ta v rokah tistih, ki jih ustvarjajo, v praksi pa je očitno drugače. Ko je situacija kritična, se vrata napram združenemu delu odprejo, ko se duhovi pomirijo, se zopet zaprejo. Družbeni dogovor o MPT iz leta 1976 točno določa pravice in dolžnosti tako uporabnikov kot izvajalcev. Samoupravni sporazumi naj bi vsako leto točno določali pravice in dolžnosti enih in drugih, se pravi, na njihovi podlagi se je družbeni dogovor vnašal iz „teorije v prakso". Samoupravni sporazum pa je seveda treba tudi podpisati, tu pa se potem stvari začnejo še bolj zapletati, prihaja do zakasnitev in nategovanj – kdo bo koga. Tako tudi tri SIS (Raziskovalna skupnost SRS, Telesnokulturna skupnost SRS, Zveza skupnosti za zaposlovanje SRS) niso pristopile k samoupravnemu sporazumu za letošnje leto, kot je bil predlagan v odboru podpisnic družbenega dogovora o MPT. Če sem bolj natančen, skupnosti so pripravljene pristopiti k sporazumu pod pogojem, da se njihov delež financiranja MPT zmanjša, vzrok naj bi bilo pomanjkanje sredstev. Tako hoče Raziskovalna skupnost zmanjšati svoj delež na polovico, ostali dve pa za nekoliko manj. Vprašanje funkcioniranja družbenega dogovora in samega odbora podpisnic je še toliko bolj kritično ob dejstvu, da se je podražil papir in grafične storitve, zvišali pa so se tudi stroški uredništva. SIS pa ne bi bile SIS, če ne bi ob vsesplošnem pomanjkanju papirja in ob „skrbi za naše gozdove", v razpravah dale tudi pobude, da naj bi se zaradi „sparalizacije" s papirjem nekaj MPT ukinilo, nekaj pa naj bi se ga vsebinsko skrčilo. Da pa bi bila farsa še večja, imamo uradni podatek, da porabi celotni mladinski tisk v celem letu le 1 % od celotne porabe v slovenskem prostoru, poleg tega pa se z mladinskimi zbiralnimi akcijami zbere po podatkih RK ZSMS danes že okoli 8000 ton papirja, kar vsekakor ni malo in je oddolžitev za „izposojeni" papir, na katerem je tiskana tudi Tribuna. (Omenim naj še, da nekatere papirnice v Jugoslaviji hočejo proizvajati samo težji papir, ne pa tudi 80 in 60 gramskega – v omejenih količinah – ki je potreben za knjige in revije, kar jim tako narekuje ekonomska logika: plačani so po teži papirja oz. po toni).

Odbor podpisnic družbenega dogovora o MPT je zaradi povečanja stroškov tiska predlagal valorizacijo sredstev za mladinski tisk za letošnje leto. Razen Kulturne skupnosti Slovenije in Skupnosti otroškega varstva še nobena druga skupnost ni sprejela sklepa o valorizaciji. Tako je resnično vprašljiv celotni družbeni dogovor o MPT, ki tako še nima zagotovljenih pogojev za svojo dejavnost. Jasno je, da se zastavlja tudi vprašanje valorizacije za naslednje leto, glede na dejstvo, da niti letošnji samoupravni sporazum še ni v celoti podpisan, da obveznosti niso izpolnjene. Postavlja se tudi vprašanje višine valorizacije posameznih materialnih stroškov in osebnih dohodkov ter eventualnega iskanja notranjih rezerv v samih redakcijah oz. pri izdajateljih in založnikih. Zastavlja se tudi vprašanje, koliko SIS poznajo problematiko mladininskega tiska, koliko se v resnici odločajo za programe, tako poteka vsebinski del, ki je osnova za njihovo odločanje o financiranju tiska. Dejstvo je, da so SIS namesto prostora, kjer naj bi se subjekti dogovarjali, postale centri moči. Kaj pa so, da do tega ne bi prihajalo, storile progresivne subjkektivne sile? Po rezultatih sodeč, ne dosti.

Če se povrnemo še na kompleks funkcioniranja svobodne menjave dela, potem ugotovimo, da se združeno delo ne more nasloniti na nobenega, saj se vsi naslanjajo nanj, točneje na njegov denar. „Predmet menjave delavcev v materialni proizvodnji je pravzaprav del njihovega dohodka, torej denar, ki spet temelji na vrednotenju njihovega dela oz. blaga na trgu. Svoboda v tej menjavi bi morala temeljiti na samoupravnem sporazumevanju in dogovarjanju o obsegu, kakovosti in ceni storitev ter na skupnih planih uporabnikov in izvajalcev storitev.1 V svobodni menjavi dela manjka v praksi en sam, vendar najpomembnejši element, to je samoupravljanje, pri katerem naj bi šlo za takšne odnose, v katerih bi morala vsaka stran odgovarjati za tisto, ne glede na to, da se posamezniki skrivajo za „kolektivno odgovornostjo, kar je samoupravno, interesno, skupno. Rešitve ni v tem, da politični subjekti samo ugotavljajo stanje, treba ga je tudi spreminjati. Znano je, da smo specialisti za ocenjevanje situacije, vse pa ponavadi ostane le pri tem, ker mislimo, da se da vse urediti na enostaven in rutiniran način.

V zaostrenih pogojih družbene produkcije in reprodukcije lahko pričakujemo zaostritev temeljnega družbenega konflikta. Gre za spopad med socialističnim samoupravljanjem, ki predpostavlja in zahteva, da delavci samoupravno odloča o pogojih in rezultatih svojega dela v celotnem družbenem produkcijskem procesu, ter med skupinsko lastninskimi in državno lastninskimi težnjami in strukturami, oziroma centri moči, ki še vedno v veliki meri odločajo o pogojih in rezultatih združenega dela, čeprav največkrat v imenu samoupravljanja, v imenu združenega dela, in za njegovo fasado. Ta konflikt brez dvoma ima ali vsaj lahko dobiva obeležja razrednega boja, kolikor bolj skupinsko oz. državno lastninske strukture pridobivajo na moči in kolikor bolj potiskajo delavski razred oz. neposredne proizvajalce v položaj mezdnih delavcev, ki samo formalno, ne pa tudi dejansko odločajo o pogojih in rezultatih svojega dela. To seveda ni klasični razredni boj med dvema antagonističnima razredoma, vendar lahko v skrajni konsekvenci, če bi skupinsko lastninske ali državno lastninske tendence zmagale nad samoupravnimi, v resnici to postane. To bi seveda pomenilo padec nazaj, na že preseženo stopnjo našega družbenega razvoja. Borba za uveljavljanje temeljnih izhodišč izoblikovanja socialističnega samoupravnega združenega dela na vseh področjih družbene produkcije in reprodukcije zato še vedno predstavlja temeljno vsebino idejnopolitičnih nalog subjektivnih sil v naslednjem obdobju. Da pa vse povedano ne bo le posploševanje, poglejmo, kako je s Tribuno, ki je prav tako članica samoupravnega sporazuma o financiranju mladinske periodike. Tako kot pri ostalih predstavnikih MPT, tudi pri nas ne cvetijo rožice, vsaj kar zadeva finančna sredstva. Poglejmo najprej, kaj se je dogajalo s pripravo in usklajevanjem samoupravnega sporazuma. Postopek priprave in usklajevanje samoupravnega sporazuma o osnovah založništva mladinske periodike za leto 1981 je bil izredno dolgotrajen, predvsem pa težaven. Že v mesecu decembru, leta 1980, ko so se tako izdajatelji kot založniki ter SIS in ostali podpisniki soočali s finančnimi osnovami za normalno izhajanje mladinske periodike, se je pokazal velik razkorak med realno povečanimi stroški izdajanja in možnostmi za pokrivanje, tako z vidika solidarnostnih cen, PTT storitev, tiskarskih uslug, cene papirja, kot tudi glede realne možnosti izdatnejšega povišanja sredstev SIS.

Najbolj trdovratno so vztrajali pri izredno visokem povišanju cen papirničarji in PTT, medtem ko so tiskarne vendarle že v samem začetku dokaj ugodno ponujale solidarnostne cene za storitve, ki naj bi se dvignile povprečno za 22 % v odnosu na leto 1980. Papirnica Krško, ki je uspela v letu dni dvakrat povišati ceno roto papirja, je vztrajala pri komercialni ceni le-tega, kar je pomenilo, da se roto papir za mladinsko periodiko podraži za 120 % v primerjavi s solidarnostno ceno roto papirja v letu 1980. PTT pa je prav tako vztrajala na 100 % podražitvi svojih storitev v odnosu na solidarnostne cene iz l. 1980. Stroški ekspedita so porasli za 35 %, tako da se je proizvodna cena medijev v povprečju dvignila od 40-50 % v primerjavi z letom 1980.

Po drugi strani pa so SIS predvidevale največ 20 % povišanje sredstev za sofinanciranje periodičnega tiska za leto 1981, tako da je bilo že v samem začetku oblikovanja samoupravnega sporazuma jasno, da bo težko doseči kolikor toliko sprejemljive osnove založništva mladinske periodike in da bo potrebno tudi v letu 1981 ponovno zelo povišati naročnino za mladinski tisk. Več mesecev trajajoče usklajevanje in dogovarjanje v odboru podpisnic je prineslo sicer nekaj dobrih rezultatov, predvsem v okviru dogovorov med SIS, tako da se je celotna masa predvidenih sredstev za mladinsko periodiko zvišala za 28 % v odnosu na leto 1980. Za to se je treba zahvaliti predvsem Kulturni in Izobraževalni skupnosti, ki sta nominalno in indeksno najizraziteje povišali delež sredstev. Od ostalih podpisnic, ki oblikujejo solidarnostne cene, PTT ni odstopila od predlaganega povišanja storitev (+ 100 %), papirnica Vevče pa se je odločila za pavšalni popust za celotno količino roto papirja za mladinski tisk v višini 100 milijonov S din, s tem je znižala podražitev roto papirja od 120 % na 80 % v primerjavi z letom 1980. Tiskarne pa so obdržale solidarnostno ceno za stroške tiska (+ 22 %). Glede ostalih izdajateljskih stroškov, je odbor podpisnic okvirno priznaval izdajateljem 16 % povišanje, kar pa seveda nikakor ni bilo mogoče uskladiti z realnim porastom stroškov (OD, honorarji, potnimi stroški, prevozi, porabo materiala in drugih direktnih stroškov izdajatelja). Naknadno je odbor podpisnic priznal del realnih izdajateljskih stroškov preko indeksa, vendar jih ni pokril s celotno predvideno strukturo prihodkov (povišana naročnina, sredstva SIS). Tako je bil predlog samoupravnega sporazuma za leto 1981 v aprilu mesecu nekako zakrpan in sprejet ter 8. maja 1981 tudi od večine podpisnic družbenega dogovora podpisan.

Tribuni naj bi po samoupravnem sporazumu za leto 1981 pritekale finančna sredstva iz Kulturne skupnosti Slovenije (703.570,00), Izobraževalne skupnosti Slovenije (50.255,00), Raziskovalne skupnosti Slovenije (201.020,00), Zveze skupnosti za zaposlovanje (50.255,00), ostala sredstva pa naj bi dobila od dotacij UK ZSMS v vrednosti 420.000,00 in lastne realizacije v znesku 206.100,00 din. Raziskovalna skupnost Slovenije in Zveza skupnosti za zaposlovanje, kot je bilo že omenjeno, nista pristopili k samoupravnemu sporazumu, in je sedaj ogrožena tudi načrtovana lastna realizacija Tribune. Zaradi pomanjkljivega predračuna za leto 1981 (neupoštevanje realnih cen in stroškov tiska), je bil tako izračun nerealen že v samem osnutku družbenega dogovora, tako da smo potem prosili še za dodatna sredstva v višini 320.060,00 din, ki pa vse do danes niso bila nakazana (verjetno v celoti tudi nikoli ne bodo)

Gre za napačen izračun stroškov vseh tiskarskih storitev, ker so izostali stroški skoraj celotne priprave teksta v IBM stavnici Dnevnika. Tako so realne cene, ki jih zaračunava Ljudska pravica za pripravo in natis časopisa, bistveno višje od kalkulacij in predloga samoupravnega sporazuma. Razlika je deloma posledica višje cene papirja, večji delež pa gre tudi na račun visokih cen priprave, ki so precej višje, kot se je prvotno izračunalo. Obstoječe stanje je ugotovljeno, *storjena napaka je priznana*, ni pa upoštevana, vsaj kar se tiče dodatnih sredstev. Vsi predlogi za nekatere materialne olajšave (tisk) so naleteli na gluha ušesa. Po samoupravnem sporazumu za leto 1981 naj bi Tribuna prejela 1631.102,00 din, dotacije do 20. 9. 81 so znašale 888.780,00 še pričakovana razlika tako znaša 742.322,00 din. Po končnem izračunu med že porabljenimi sredstvi in odobrenimi sredstvi v samoupravnem sporazumu potrebuje Tribuna za izpolnitev programa v tem šolskem letu minimalno še 789.150,00 din, kar pa verjetno ni zadnja „cifra", saj manjša sredstva povzročajo tudi manjšo načrtovano lastno realizacijo. Tribuna se tako letos nahaja v negotovem finančnem položaju. Ne samo, da denarja še nimamo zagotovljenega, nekateri nam celo ne verjamejo, da toliko res nujno potrebujemo. Sedanji način razširjanja Tribune ne omogoča prihodkov od lastne dejavnosti. Od 5000 izvodov, kolikor znaša celotna naklada, gre približno 1/3 k stalnim naročnikom, nekaj pa se je proda v kolportaži in v kioskih, zadnje čase pa teče prodaja zopet tudi po fakultetah.

Finančne težave ne bi bile takšne, če bi Tribuna dobivala dovolj velik delež za svojo dejavnost iz ostanka dohodka Študentskega servisa, ki je bil namenjen za obštudijsko dejavnost. Po že znani združitvi Študentskega servisa in Študentskega centra so zaradi slabega ekonomskega poslovanja vsa sredstva šla za kritje izgube Študentskega centra. S tem pa je tudi Tribuna izgubila vir sredstev, s katerimi je pokrivala letne izgube. Kot sem omenil, so se pojavljale tudi težnje, da naj bi se Tribuna vsebinsko skrčila, da naj bi se združila z ostalimi publikacijami, ki jih izdaja Univerza. Na to vsekakor ni možno pristati, predvsem zaradi različnih karakterjev in namenov. Dodatnih virov sredstev, ki bi finančni položaj Tribune dolgoročno, sistemsko reševali vsaj za zdaj, uredništvu, skupaj z izdajateljem, še ni uspelo najti.

Povem naj še enkrat, da se srečuje MPT z eksistenčnimi problemi predvsem zaradi neuresničevanja družbenega dogovora in samoupravnega sporazuma odpora podpisnic. Vsako tako dejanje pa je v nasprotju z zapisanimi določili in predstavlja kršitev samoupravnega sporazuma. Na pobudo udeleženke, ki jo kršitev prizadene, se zoper kršitelja lahko uvedejo tudi ukrepi, od opozorila, opomina, do sodnega postopka. Do „pravdanja" za sedaj še ni prišlo, videli pa bomo, kako in koliko se normativna določila uresničujejo v praksi.

Če se ob zaključku dotaknem zopet vprašanja funkcioniranja SIS v svobodni menjavi dela, potem lahko ugotovimo naslednje: dokler združeno delo pri obravnavah v SIS ne bo imelo politične moči pri odločitvah in stališčih, se stvari ne bodo premaknile na bolje. Pomeni, da dokler bo združeno delo samo dajalo denar in se samo s tem vključevalo v celoten proces, bomo imeli takšno stanje, s katerim nismo zadovoljni. Drugače povedano, družbeni dogovori in samoupravni sporazumi se ne bodo spoštovali, ker niso podpisani med enakopravnimi partnerji, SIS ne bodo mesto svobodne menjave dela, ampak bo v njih deloval še večji državno-birokratski aparat, ki je mnogo hitrejši in vplivnejši od interesnih skupnosti; odločitve SIS ne bodo spoštovale, ker so uporabniki v njih samo „glasovalni stroj", najvežnejši sklepi pa se sprejemajo v sekretariatih, kjer se denar razporedi po proračunskih kriterijih, v katerih niso zajete sankcije in nespoštovanje dogovorov in sporazumov. Funkcioniranje SIS je ključnega pomena za delovanje svobodne menjave dela, zato tudi omenjena analiza dela le-teh.

Kako pa bo naslednje leto? Vse razprave o pripravah samoupravnega sporazuma o MPT za naslednje leto so do sedaj potekale v luči sedanjih problemov pri zagotavljanju sredstev.

Cene posameznih storitev se bodo v prihodnjem letu povišale, težava pa bo tudi v zagotovitvi zadostnih količin papirja, saj bodo naslednje leto „papirničarji" še več izvažali! Na seji odbora podpisnic družbenega dogovora o MPT pri Kulturni skupnosti Slovenije so se dogovorili, da se cene papirja in tiskarskih stroškov v prihodnjem letu ne bi zvišale za več kot 15 %, hkrati pa revalorizacija sredstev za mladinsko periodiko za l. 1981/82, ne bi smela biti manjša od 16 %.

V zvezi z uresničevanjem družbenega dogovora o MPT ter vsakoletnimi težavami pri samoupravnem sporazumevanju, bo treba družbeni dogovor dopolniti in uskladiti z Zakonom o založništvu ter z Zakonom o skupnih osnovah svobodne menjave dela, saj so nekatera določila zastarela. Interes, obveznosti in dolžnosti posameznih podpisnikov je treba natančneje opredeliti, prav tako bo treba razširiti krog podpisnikov s tistimi, ki se tudi ukvarjajo z mladinskim tiskom, njegovo pripravo in razširjanjem, oz. s tistimi založbami, ki so zainteresirane, da v svoje programe prevzamejo del tiska. Opredeliti bo treba vsebino posameznega medija, vsebinske povezave z matičnimi in drugimi skupnostmi, drugimi zainteresiranimi subjekti ter grafične normative kot osnovo za racionalnejše dogovarjanje o cenah grafičnih uslug.

Ivo Gulič

Literatura:
1) E. KARDELJ – SVOBODNO ZDRUŽENO DELO

Zakaj se birokracija boji tehnokracije kot hudič križa

„Ne obstaja kriza delavskega gibanja, marveč kriza teorije delavskega gibanja. Ta kriza (v smislu ponovnega pregledovanja, kritike, širjenja strateške misli) izhaja v glavnem iz tega, da neposredna ekonomska zahteva ne zadošče več za izražanje in konkretiziranje nepomirljivega nasprotja med delavskim razredom in kapitalizmom. Ta boj, naj bo še tako okruten, ni več dovolj, da bi spravil kapitalistično družbo v krizo, niti da bi uveljavil neodvisnost delavskega razreda v družbi, v kateri deluje." Andre Gorz: Delavska strategija in neokapitalizem, 1964

ZAKAJ SE BIROKRACIJA BOJI TEHNOKRACIJE KOT HUDIČ KRIŽA 1

Nacionalna država, utelešena v birokraciji, in nacionalni kapital sta med seboj soodvisna, vendar je kapital tisti družbeno zgodovinski materialni element, ki je konstituiral nacionalno državo in ne obratno. Brez nacionalnega kapitala ni nacionalne ekonomije, brez nacionalne ekonomije ni nacionalne države. Birokracija zato kapitalu, ki ga upravlja (nacionalizirani, državni kapital), vtisne značaj nacionalnega kapitala. Nacionalna država je živ organizem in potrebuje za svoj obstoj in razvoj primerno hrano. Ker je država družbeni organizem, potrebuje tudi organe s takimi družbenimi funkcijami, ki ji zagotavljajo nabavo hrane, ki torej družbeno opravičujejo njeno nabavo. Zato je interes v stalnem nasprotju z interesom privatnih lastnikov po njihovi lastni akumulaciji presežne vrednosti. Ko upravljalci privatnega kapitala ugotovijo, da razmere dopuščajo akumulacijo presežne vrednosti izven okvirov nacionalnih ekonomij in da si lahko na ta način prisvajajo več vrednosti, se prične medsebojni boj na življenje in smrt med kapitalom, ki se osvobaja nacionalnega izvora, in birokracijo.

Vsak organizem, ki doživlja notranje strukturne spremembe, opozarja na to, da se bo iz njega razvila nova vrsta. Birokrati ne morejo več sami razvijati in upravljati družbene infrastrukture, ker nimajo znanja, s katerim bi lahko v nadaljno izgradnjo družbene infrastrukture vgrajevali dosežke sodobne tehnologije. (Gre za to, da je potrebno izbirati med različnimi vrstami in različicami sodobne tehnologije in jih nato med seboj usklajevati v konkretnih razmerah.) To znanje imajo strokovnjaki. Znotraj držav so se zato pričele oblikovati tehnokratske strukture. Njihov družbeni vpliv je mogoče neposredno meriti v izgradnji družbene infrastrukture, ki gre vštric s tehnološkim razvojem, vključno z reformami izobraževalnega sistema. Tehnokrat pa ni nacionalno omejen, in zaradi svojega izhodišča (znanja) išče možnosti nadnacionalnega delovanja.

Vloga nadnacionalnega kapitala v boju za novo mednarodno ekonomsko ureditev

Sedanja kriza ponovno postavlja vprašanje obvladovanja svetovnega trga, ki pa se ne kaže več kot boj nacionalnih monopolov za tržišče, temveč kot vprašanje kakršnekoli kolonialne oblike obvladovanja svetovnega trga. Gre za to, da se odpravi kakršenkoli monopolni položaj posamezne nacionalne ekonomije.

Kopičenje bogastva v okviru posameznih nacionalnih ekonomij je možno le ob ohranitvi njihovega monopola, to je ohranitve ene izmed kolonialnih oblik odnosov med deželami. Boj za ohranitev kolonialnih odnosov ni svobodna konkurenca, temveč se posamezne nacionalne ekonomije bolj ali manj neposredno (politično, vojaško) vmešavajo v „notranje zadeve" posamezne dežele. Nacionalni monopolist si zagotavlja stalno pritekanje presežnega in tudi minulega dela iz dežele samo na ta način, da jo ima v precepu.

V boju proti kolonialnim oblikam gospostva se združujejo interesi nacionalnega kapitala in prebivalstva, vključno z delavskim razredom, ki se bori za svojo eksistenco. Po uspešnem narodnoosvobodilnem boju prevzamejo politično oblast in ustanovijo lastno državo. (Od razmerja sil znotraj teh gibanj je odvisno, v kolikšni meri dopustijo razmah privatnega kapitala.) Ponekod se je birokracija razvila iz proletarske revolucije. Birokracija je po obliki delavskemu razredu odtujena oblast, ni pa nujno, da je taka tudi po vsebini. Zgodovinska nujnost proizvajalcem odtujene oblasti izhaja iz delovnega procesa, ki po sami tehnološki organizaciji odtujuje proizvode proizvajalcem. Organizirani delavski razred mora biti zato tisti družbeni dejavnik, ki ima stalno iniciativo v vodenju in usmerjanju družbene produkcije, tako da birokraciji onemogoči, da izoblikuje njeni odtujeni obliki vladavine ustrezne vsebinske rešitve. V hipu, ko mu iniciativa uide iz rok, prevlada v birokratskih organih z njim lastno, proizvajalcem pa odtujeno obliko dela tudi birokraciji ustrezna vsebina. Proces odmiranja države ni spontan proces, temveč ji je vsiljen. Spontanost odmiranja države je mogoče opazovati z družbe izvzete pozicije, nikakor pa to ne sme postati pozicija delavskega razreda. Ko preneha prisila, si birokracija zaliže rane.

Birokracije različnih nacionalnih ekonomij se med seboj ne razlikujejo. Razločujejo pa se v tem, da se tiste, za katerimi stoji nacionalni kapital, ki ima na nekem območju svetovnega trga monopol, borijo za ohranitev monopola na tem področju, tiste, ki pa te mnopolne pozicije nimajo (čeprav je to področje njihova matična dežela), se borijo zanjo. Neuvrščene dežele so tiste dežele, ki se na političnem področju borijo za odpravo monopolov posameznih nacionalnih ekonomij, za takšno mednarodno delitev dela, ki bo kvalitetno presegla obstoječe monopolne odnose z organizacijo proizvodnje na nadnacionalni ravni. Po drugi strani pa imajo neuvrščene dežele prav tako svoje nacionalne ekonomije, v okviru katerih si prizadevajo za prevlado domačega nacionalnega kapitala. To protislovno stališče je izraz dejanskega stanja, kajti te nacionalne ekonomije dejansko obstajajo, po drugi strani pa državniki neuvrščenih vedo, da je v okviru nacionalnih ekonomij nemogoče odpraviti monopolni položaj nekaterih.

Nadnacionalni kapital se počasi otresa svojega nacionalnega izvora. (Zanimiv bi bil prikaz študij o nacionalnem izvoru vodilnih kadrov nadnacionalnih družb od druge svetovne vojne naprej.) Profit lahko vloži kjerkoli. V skladu s kapitalsko logiko je to tam, kjer vložena sredstva prinašajo maksimalen profit, to pa ni nujno v matični nacionalni ekonomiji. Nadnacionalni kapital je zainteresiran organizirati proizvodnjo na planetarnem nivoju. Za organizacijo proizvodnje ne zadošča več znanje o tem, kako doseči pozitivno trgovinsko bilanco nacionalne ekonomije in kako tiskati denar. Z upravljanjem nadnacionalnega kapitala nima to dosti skupnega. Skupno je to, da nadnacionalni kapital za svojo ekspanzijo še vedno potrebuje svoje nacionalno zaledje. To skupno pa izginja. Nadnacionalni kapital potrebuje informacije o možnosti razvoja produkcije na Zemlji, svetu omejenih možnosti. Perspektiva je prav gotovo taka organizacija proizvodnje, ki nosi najmanj izdatkov, povezanih s transportom in družbeno infrastrukturo, skratka taka, ki se je zmožna čimbolj prilagoditi pogojem dela. Od tod tudi težnja po stalnem viru energije in svetovni organizaciji njene racionalne potrošnje. (Podrobneje v prispevku, ki izhaja v nadaljevanjih „Energija v svetu omejenih možnosti", prvi del je bil objavljen v prejšnji številki Tribune.)

Pri planetarnem organiziranju proizvodnje nadnacionalnega kapitala ne ovirajo nerazvite dežele, ki naravnost vpijejo po investicijah v gospodarstvu, temveč predvsem dežele, ki imajo monopolni položaj v obstoječi mednarodni delitvi dela. S tem, ko se nadnacionalni kapital izmika nacionalni kontroli, ne kopiči bogastva v okviru posamezne nacionalne ekonomije. Reaganov poskus z 20 % obrestno mero je moral seveda klavrno propasti, ker je obrestna mera rezultat prisvajanja presežne vrednosti v proizvodnji in je ni mogoče poljubno izbrati.

Pridobivanje in predelava jedrskega goriva je zaradi tehnološke zahtevnosti rentabilna šele v večjih količinah, kar pa je možno le na nadnacionalnem nivoju. Demonopolizacija obvladovanja jedrske tehnologije je posredno povezana z jedrskim oboroževanjem. S tem, da postane jedrska tehnologija dostopna vsem, velesile lahko izgubijo svoj monopolni položaj. Zato je razumljivo, da se birokracije velesil borijo proti širjenju uporabe jedrske tehnologije. Tisto, kar pa neposredno ogroža birokracijo monopolnih dežel, je, da z uveljavljanjem jedrske tehnologije izgubijo nadzor nad energetskim virom in ga prepustijo nadnacionalnemu kapitalu. (Podrobneje je ta spopad opisan v prispevku „Mednarodna trgovina z jedrsko tehnologijo", ki je izšel v prejšnji številki Tribune.) Kadar je boj javnosti usmerjen samo proti uporabi jedrske tehnologije, je javnost zgolj slepo orodje v rokah birokracije vojaških velesil. Politični boj je potrebno usmeriti proti proizvodnji v kapitalističnem produkcijskem načinu, katerega produkt je tudi uničevanje narave. Pri tem je prav gotovo vseeno, ali bomo umrli zaradi radioaktivnega sevanja ali pa zaradi zastrupljene hrane, vode ali zraka.

Nadnacionalno organiziranega kapitala ni mogoče poraziti z vojsko. Možen pa je samomor nacionalnih ekonomij v jedrski vojni, v kateri bi propadlo človeštvo v celoti. Nadnacionalni kapital je otrok nacionalnega kapitala. Merkanstilni mehanizmi zapiranja kapitala v nacionalno ekonomske meje se ne morejo obnesti, saj temelji monopolni položaj nekaterih nacionalnih ekonomij ravno na njegovem izvozu. Enako so neustrezni mehanizmi zapiranja meja vdoru tujega kapitala, saj imajo nerazvite dežele ta kapital že notri, same pa imajo premajhno akumulacijo.

Nadnacionalni kapital je sposoben organizirati produkcijo brez posredovanja monete v prometni fazi, torej neodvisno od posameznih nacionalnih ekonomij. Neodvisnost temelji na vračanju k blagovni menjavi, ki pa poteka zdaj v okviru dobro organiziranega sistema, ki je zmožen tudi razširjene reprodukcije. Zaradi monopolnega položaja nadnacionalnega kapitala, ki lahko proizvodnjo razdrobi po vsem svetu, vrši nadnacionalni kapital tudi centralizacijo, srkanje nacionalnega kapitala. Tovrstna organizacija mu omogoča, da ne vrši blagovne menjave v enakih vrednostih, temveč si prisvaja tudi presežno in minulo delo, opredmeteno v blagu, ki ga kupuje. Za rentabilnost proizvodnje pa mora skrbeti birokracija, da ne vrže delavcev na cesto, in zato kreditira industrijo, ki je v takšnih stikih z nadnacionalnim kapitalom.

Pohod nadnacionalnega kapitala po svetu je mogoče v nekaterih pogledih primerjati z obdobjem prvotne akumulacije kapitala. Organiziranje kapitalistične produkcije je bilo povezano s pustošenjem dežel, z nasilnim „osvobajanjem" delovne sile izpod fevdalnega jarma. Trgovci so morali najprej podpirati fevdalce, da so jim ti zagotovili varnost poslovanja (mitnino itd.). Sčasoma so fevdalno razdrobljene dežele postale ovire za nadaljno akumulacijo kapitala. Nadnacionalni kapital iz enakih vzrokov potrebuje zaščito domače birokracije in pri tem podpira bolj ali manj diktatorske režime. Tako prihaja v navzkriž s politiko neuvrščenih – s tistim delom stališč, ki so zrasli na potrebah prebivalstva po akumulaciji njihovega dela znotraj nacionalnih meja.

Stališče, ki obsoja pohod nadnacionalnega kapitala po svetu, je zgodovinsko konzervativno–nezgodovinsko. Tisto, kar nadnacionalni kapital razdira, so nacionalne ekonomije. Njegov pohod je mogoče primerjati z življenjem nomadov. Ko je živina popasla travo, so se preselili drugam. Paša nadnacionalnega kapitala pa je nacionalni kapital. Dokler bodo pašniki prosti, se bo lahko selil, potem pa bo moral organizirati planetarno družbo, tako kot je to naredila buržuazija na nivoju naroda. Nadnacionalni kapital organizira produkcijo vedno konkretno, z najsodobnejšo tehnologijo. Zato ga morajo voditi strokovnjaki. Odnos delavskega gibanja do naravoslovno tehnične inteligence pa je v bistvenih črtah ostal še do danes nerazrešen.

Nobena nova ureditev družbene produkcije ni nastala, ne da bi razrušila staro. Dejstvo je, da mora nadnacionalni kapital delovati v okvirih obstoječe mednarodne ekonomske ureditve in da se mora naslanjati na obstoječe institucije, dokler teh okvirov ne preraste in postavi svojih. Vkolikor je stališče delavskega razreda zaobjeto v obsodbi nadnacionalnega kapitala, lahko to pomeni le, da delavski razred caplja za kapitalom, ker misli, da je njegova usoda nerazdružljivo povezana z obstojem nacionalne meščanske države. Nadnacionalni kapital ne spreminja odnosa med mezdnim delom in kapitalom, spreminja le organizacijski nivo, ki prehaja v planetarnega. Tej organiziranosti kapitala pa mora slediti tudi organiziranost delavskega razreda in se dokončno znebiti svojih nacionalnih okov.

O TEHNOKRACIJI

Tehnokracija gradi svojo družbeno funkcijo na rezultatih znanstveno raziskovalnega dela. Tehnokrat zaradi svoje upravljalske funkcije ni privatni lastnik kapitala, temveč je, sicer dobro plačani, delavec. Znanstveno raziskovalno delo je najbolj občа oblika družbenega dela. Rezultati znanstvenega dela so v obliki zapisov materializirani in s tem dostopni vsem tistim, ki znajo zapise brati. Za nepoučene taki zapisi ne vsebujejo nobenih informacij. Oblika zapisov je družbeno sproducirana, zato je tudi oblika znanstveno raziskovalnega dela družbena. Zaenkrat v svetu nimamo enotne oblike zapisa informacij. Znanstveni raziskovalci presegajo to omejenost na ta način, da obvladajo več jezikov, hkrati pa je močno pospešeno prevajanje literature v nekatere jezike najbolj razvitih dežel. Za razvoj znanosti je pomembno tudi usklajevanje terminologije. Doslej je bilo izvedenih nekaj usklajevalnih akcij na področju naravoslovnih znanosti. Vsebina rezultatov znanstveno raziskovalnega dela pa še zdaleč ni občе družbena. Rezultate si prilašča kapital, vendar je moral kapital do neke mere priznati občo družbeno naravo znanstveno raziskovalnega dela z razločitvijo raziskav na osnovne in aplikativne. Brez razvoja osnovnih raziskav se tudi aplikativne ne morejo razvijati, oziroma se njihov razvoj zatakne. Napredek na enem področju sproži revolucijo na drugem (na primer računalništvo v kemiji). Napredek predvsem naravoslovnih in tehničnih znanosti je mogoče danes zasledovati le še na planetarnem nivoju. S tem, ko znanost postaja planetarna, očrtuje tudi nivo družbene meje. Zato je tudi financiranje osnovnih raziskav ločeno od financiranja aplikativnih. Osnovne raziskave imajo občі družbeni pomen in jih zaenkrat podpirajo posamezne države ali njihove skupnosti (EGS). Aplikativne raziskave pa so bolj domena individualnega kapitala, pa še tu organizirajo večje firme ponekod ob razvojnih laboratorijih še take za osnovne raziskave (področje farmacevtske tehnologije, biokemije, itd.). Pri nas zaradi nacionalno ekonomsko in še ožje omejenega obsega financiranja, delno pa tudi kot posledica splošne gospodarske recesije, pada količina sredstev namenjenih raziskovanju. Posledice se že pojavljajo, še hujše pa bodo pri vztrajanju na takem načinu financiranja še sledile. Jasno je, da posamezna OZD ni zainteresirana za neposredno financiranje osnovnih raziskav, ki so občega družbenega pomena. Gigantov pri nas zaenkrat še ni. Rajši financirajo zanje neposredno uporabne raziskave. Kratkoročno se to morebiti obrestuje, tvori se rezerva, dolgoročno pa zaostajanje na področju osnovnih raziskav vodi do zaostajanja na področju aplikativnih raziskav, kjer med drugim niti do gospodarske krize „nismo" ujeli razvitih dežel.

Zahteve po „domačem" znanju so zrasle na birokratskem zelniku. V rezultatu znanstveno raziskovalnega dela je nemogoče določiti delež in izvor vsebovanega preteklega znanja. Kdor govori o „domačem" znanju, razglaša lastno neznanje in birokratsko teologijo. Kolikor teologija more izhajati iz same sebe, znanost ne more. Potrebuje predmet proučevanja in primerne metode, s katerimi proučevanje lahko izvaja. Vsaka taka metoda zahteva določen instrumentarij. Kolikor je mogoče birokratsko teologijo graditi na domači literaturi, pa je v znanstveno raziskovalno delo mogoče sodobne dosežke naravoslovnih in družboslovnih znanosti, publiciranih izven meja jugoslovanske nacionalne ekonomije. Vkolikor se družboslovci še lahko zadovoljijo z literaturo, potrebujejo naravoslovci poleg literature še aparature, ki jih večinoma v Jugoslaviji ne izdelujejo. Pot znanstveno raziskovalnega dela v Jugoslaviji vodi k zakonu, brez tega dela pa ne bo tudi „domačih" produktov.

Birokracija se je izkazala za nesposobno še vnaprej voditi jugoslovansko gospodarstvo, ker nima znanja, na podlagi katerega bi lahko izpeljala prestrukturiranje gospodarstva. Zmožna je le splošnih ekonomskih varčevalnih ukrepov, ki pa ne spreminjajo strukture gospodarstva. Tako nabrane rezerve pa se zaradi nespremenjenih pogojev sproti porabljajo. Gospodarstvo je na poti v nezmožnost enostavne reprodukcije sistema. Prestrukturiranje gospodarstva zahteva tudi prestrukturiranje vodenja sistema v celoti, tako na področju proizvodnih kot družbenih dejavnosti. Skratka, potreben je prehod h konkretnemu planiranju. Konkretno pa lahko planirajo le tisti, ki imajo informacije o tem konkretnem in jih znajo smotrno uporabljati. Strokovnjakom na takih položajih se reče tehnokrati. Birokracija pa torej vztraja na izvozni politiki za vsako ceno, tiska denar za kritje lastnih potreb, „določa" cene, zadržuje nominalno rast osebnih dohodkov... Ker je birokracija utelešena občе družbena institucija, vali krivdo za svoje početje na vse člane jugoslovanske skupnosti. Pri tem se s pridom poslužuje naše zakonodaje in zlorablja sistem samoupravnega socializma.

Socialistična alternativa razvoja v pogojih kapitalistične blagovne produkcije se ne razvija sama po sebi. Socializem ni spontan proces, kot to učijo mladino v jugoslovanskih šolah, temveč je to stalen boj za vsiljevanje socialistične alternative razvoja kapitalu. Socializem je boj proti odtujevanju družbene produkcije proizvajalcem, pa naj ti proizvajajo hiše ali pa tehnološke postopke. Ker socializem ni spontano družbeno gibanje, tudi komunizem ni nujna posledica zgodovinskega razvoja človeške družbe. Tisto, kar je danes spontano, je ravno vztrajanje na proizvajalcem odtujenih oblikah upravljanja družbene produkcije.

Kapitalistična blagovna produkcija ni kot vodna stihija, pri kateri počakamo, da voda odteče in nato popravimo škodo. Kapitalistična družba je dobro organiziran sistem, ker ga vsa v njem bivajoča nasprotja še niso razgnala. Čakanje delavskega razreda na to, da bo voda odtekla, je voda na mlin interesov kapitala, kajti do „takrat" ima pač pri upravljanju proste roke. Spontanost odtujevanja družbene produkcije vodi v njeno totalno odtujenost in ne v komunizem.

DUŠAN TURK

1 Nadnacionalni kapital v perspektivi ne bo mogel postaviti nobene nove svetovne nacionalne ekonomije, ker bodo njegove državne meje tudi njegove fizične meje. Zato morajo zadeve, kot je plačilna bilanca, odstopiti mesto upravljanju proizvodnje v njeni konkretni materialni bazi z akumulacijo in porabo presežnega dela v naturalijah in ne posredno preko denarja kot abstrahiranje vrednosti.

Literatura:

A. Gorz: Delavska strategija in neokapitalizem

K. Marx: Kapital

MEID: Kritika Heglovega državnega prava; Obdobje ekonomskega formiranja družbe; Izvor družine, privatne lastnine in države

P. Ruben: Nauka kao obči rad, Marksizam u svetu, 1980:11–12

Alan McDonald: ENERGIJA V SVETU OMEJENIH MOŽNOSTI II.

II. PREDAVANJE IZ ZGODOVINE: PRISILJENA USTVARJALNOST

Preteklost proučujemo zato, da bi laže obvladali prihodnost, da bi bolje razumeli fizikalne in družbene sile, ki jih ne moremo nadzorovati, in da bi bolj koristno uporabili sile, ki jih laže nadzorujemo. Če hočemo spoznati, kako se bo svetovni energetski sistem razvijal v prihodnosti, je treba raziskati njegov razvoj v preteklih obdobjih. Pravila, ki jih pri tem odkrivamo, so v večini primerov koristna. Dokazujejo, da lahko pride do posameznih omejenih sprememb razmeroma hitro, medtem ko sistem kot celota predstavlja precej bolj vztrajno naravo. Zgodovinska pravila prav tako prikazujejo, da se svetovni energetski sistem nenehno spreminja.

Da bi razložili pravila, ki izhajajo iz podatkov o svetovni preskrbi z energijo, smo primerjali:

– različne primarne energetske vire, ki si konkurirajo na svetovnem energetskem trgu, z

– drugimi bolj domačimi konkurenčnimi proizvodi, kot so npr. različne vrste pralnih praškov, ki si konkurirajo v gospodinjski potrošnji, ali konkurenca med različnimi tehnologijami proizvodnje jekla.

Na ta način smo lahko iz obstoječih analiz dinamike nadomestitve proizvodov dobili vpogled v delovanje svetovnega energetskega sistema. Ta proces lahko razdelimo na tri stopnje:

1.) Iz obstoječih matematičnih modelov konkurenčnega boja med različnimi produkti smo izbrali model, ki bi najbolje ustrezal energetskemu trgu, tako glede primarne energije kot tudi glede oblik sekundarne energije in goriv za električni pogon ipd. (definicije izrazov – glej dodatek!). Ta model je v bistvu le skupek izenačitev, ki navezujejo hitrost spreminjanja tržnega deleža kateregakoli konkurenčnega energetskega vira, hitrost njegove akumulacije, na hitrost akumulacije drugih virov. Te enačbe pa ne vključujejo predpostavk o tem, kakšen je resničen zgodovinski tržni delež različnih oblik energije. Prav tako ne predvidevajo odnosov med hitrostmi akumulacije različnih energetskih virov.

Bolj ali manj gre za ugibanja; vprašljivo pa je, če smo pri tem dovolj dosledno upoštevali zgodovinske podatke.

2.) Model smo preizkusili tako, da smo ga uporabili na 300 primerih, ki so zajemali 30 dežel in energetskih podsistemov ter skico o 60 osnovnih podatkih. Končni rezultat je pokazal, da naše domneve o odnosih med hitrostmi akumulacije ustrezajo zgodovinskim podatkom.

3.) Poleg ugotavljanja upravičenosti naših domnev nam je izbira našega modela omogočila širši vpogled v prihodnost in nam pomagala določiti smer, v katero vodijo težnje sodobnega svetovnega energetskega sistema. Pomagala pa nam je tudi ugotoviti, kje je energetski sistem bolj in kje manj nagnjen k spremembam in prilagoditvam.

Diagram 3 prikazuje rezultate prilagoditve modela različnim oblikam primarne energije, ki si konkurirajo na svetovnem energetskem trgu. Valovite črte prikazujejo zgodovinske podatke; ravne črte pa prikazujejo usklajenost modela s podatki o odnosih med hitrostmi akumulacije različnih virov primarne energije. Dejstvo, da se rezultati našega modela istočasno skladajo s podatki za vse štiri (oz. pet, če štejemo še jedrsko energijo) vire primarne energije, potrjujejo upravičenost naših domnev. Številni drugi primeri, ki smo jih preizkusili, kažejo, da so te enačbe uporabne tudi v energetskih sistemih. Pri tem pa moramo upoštevati, da čim manjše zemljepisno področje analiziramo, tem večja je fluktuacija podatkov, ki hih ponazarja ravna črta.

Vredno je še omeniti, da tečejo črte na diagramu 3, ki ponazarjajo zemeljski plin in nafto, vzporedno z rastočim delom črte, ki ponazarja premog. Identične krivulje pomenijo identične hitrosti akumulacije. V drugih primerih je veliko manj pravilnosti glede oblik energije. Na primer diagrami 4–6, ki prilagajajo model ameriškim podatkom, kažejo precej večje razlike v poteku krivulj.

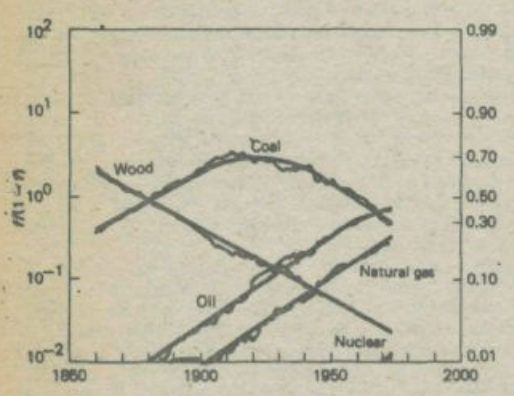

Diagram 3. Zgodovina nadomeščanja svetovne primarne energije. Medtem ko f pomeni frakcijski tržni delež vsake tehnologije, je sprememba f/ (l–f) zaznamovana v času, z navpično determinanto, ki poteka logaritmično in ne linearno. Na ta način so podatki, ki bi drugače bili ponazorjeni kot krivulja v obliki črke S, prikazani z ravnimi črtami. Tako jih je lažje razumeti in razložiti. Za vrednost determinante f, ki ustreza posebni vrednosti determinante f/ (l–f) na levi strani, glej lestvico na desni!

Glavni sklep, do katerega smo prišli na podlagi uporabe našega modela, zagotavlja, da lahko spremembe na energetskem trgu predvidevamo le z nekaj informacijami:

– čas, v katerem različne energetske tehnologije prvič dosežejo kritični minimalni tržni delež (okrog 2–3 %), in

– hitrost akumulacije sleherne tehnologije v času, ko doseže ta minimalni tržni delež.

Z drugimi besedami, ko nek energetski vir ali tehnologija zasežeta več kot 2 ali 3 % svojega trga, ne moremo nadaljnjega prodora tehnologije na tržišče z neposrednimi sredstvi niti upočasniti niti pospešiti; nanj lahko vpliva le uvedba kakšne nove konkurenčne tehnologije na tržišče.

Poleg teh splošnih ugotovitev je vredno omeniti še nekaj bolj posebnih:

1) Običajno hitrost zamenjave, ki je razvidna iz diagramov, lahko označimo z izrazom „čas prodora" – predvideni čas, ki je potreben, da se tržni delež dane oblike energije poveča od 1 % na 50 %. Na svetovnem trgu za primarno energijo je čas prodora stabilen že približno sto let.

2) V evropskih državah, ki so vključene v Organizacijo za gospodarsko sodelovanje in razvoj (Organisation for Econimic Co–operation and Development), je bil čas prodora na energetki trg precej krajši – približno 30 let.

3) Na ameriškem trgu za primarno energijo je bil čas prodora daljši in stabilen okrog 70–80 let.

4) Na ameriškem tržišču za elektriko je bil čas prodora nafte in zemeljskega plina še pred uvedbo jedrske energije daljši kot 100 let (diagram 5). Za to podtržišče je značilen upadajoč čas prodora.

5) Na splošno so energetski sistemi precej togi, okorni, kar velja v večji meri za velike energetske sisteme kot pa za majhne.

RAZLAGA

Sistem, ki smo ga označili kot prodor energetskih tehnologij na trg, nikakor ni pasiven in monoliten.

Nasprotno, tak sistem je raznovrsten in dinamičen. Vsebuje politične boje, razne predpise, birokratsko administracijo, strateške načrte velikih družb, investicijske odločitve, spreminjajoče se potrošniške navade in v našem primeru dve svetovni vojni in svetovno stisko. Vprašanja, zakaj bi morala takšna raznovrstna zbirka sil razkriti obsežna pravila, ne moremo razložiti z našim modelom, ki tega vprašanja sploh ne obravnava. Naš namen pa ni, da bi špekulirali pri delu, temveč bi radi opozorili na celo vrsto pravil, ki so se izkazala kot zelo vztrajna.

Na prvi pogled se nam morda vse to dozdeva precej pesimistično. Sprašujemo se, ali so naše možnosti, da bi izboljšali svetovni energetski sistem, res tako omejene. Odgovor je sicer pritrdilen, kar pa še zdaleč ne opravičuje naše pesimističnosti. Treba bi bilo naš problem primerjati s poskusom pristanka človeka na Luni. Pri tem poskusu je bilo bistveno upoštevati zakon težnosti (po katerem padajo stvari navzdol), ki je bil na videz v nasprotju s samim predmetom poskusa (poslati raketo v vesolje, torej navzgor). Z upoštevanjem tega je bilo laže razumeti zakone gibanja v orbiti, kar je bilo potrebno za uspeh. Bistveno je bilo ugotoviti in določiti čas aktiviranja rakete in začetek delovanja celotnega sistema.

Če gledamo z drugega stališča, bi bilo neustrezno domnevati, da bi imel svetovni energetski sistem iste značilnosti, čeprav ga ne bi spreminjali. Zamenjava enega energetskega vira z drugim – lesa s premogom ali premoga z nafto – je potekala počasi samo zaradi previdnega načrtovanja in izgradnje sistema, ki je bil usmerjen na ugodne krajevne razmere. Zmotno bi bilo domnevati, da se to ne bo več dogajalo, da bomo v bodočnosti energetske investicije načrtovali lahkomiselno, ne da bi pri tem resneje ogrožali zmožnost svetovne preskrbe z energijo. Naših sposobnosti ne smemo niti precenjevati niti podcenjevati.

Kaj se bo zgodilo, če bo naš model zamenjave uporabljen za načrtovanje bodočnosti? Vsi načrti so odvisni od tega, kdaj bodo nove tehnologije predvidoma dosegle kritičen tržni delež, in od vrednosti odgovarjajočih začetnih hitrosti akumulacije.

Naš primer lahko obravnavamo s pomočjo naslednjih predpostavk:

1) Jedrsko energijo smo v pravem pomenu besede pričeli uporabljati leta 1970 (1 % celotnega trga za primarno energijo). Predvidena začetna hitrost akumulacije sega v vrh območja, ki ga tvorijo drugi energetski viri, čeprav jo takšno vrednotenje loči od dejanskega stanja v preteklem desetletju.

2) Sončno energijo bomo predvidoma pričeli uporabljati v letu 2000 (prav tako 1 % celotnega trga). Začetna hitrost akumulacije je ista kot pri jedrski energiji.

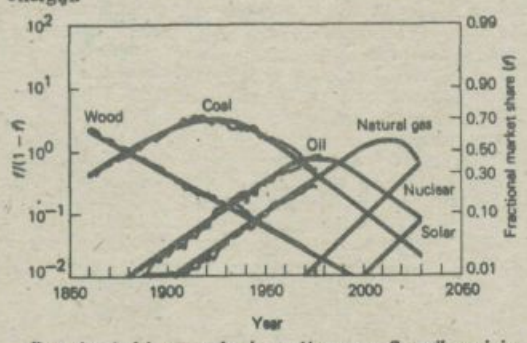

Rezultati, ki so podani na diagramu 7, prikazujejo tržni delež posameznih energetskih virov v letu 2050. Delež sončne energije bo znašal približno 7 %, delež jedrske energije 40 % in delež zemeljskega plina 45 %. Delež nafte je enak deležu sončne energije (7 %), delež premoga pa zavzema le 2 % celotnega trga. Iz tega je razvidno, da do leta 2030 jedrska energija ne bo poglavitni vir primarne energije; sončna energija pa bo imela še vedno manjši delež, kot so ga predvideli njeni zagovorniki. Delež zemeljskega plina, ki je prevladujoč energetski vir, bo upadal; delež premoga pa bo navkljub načrtom številnih analiz (tudi naše v četrtem poglavju) kmalu postal zanemarljiv.

To so le nekateri rezultati, ki smo jih dobili s pomočjo modela zamenjave in kot takšne jih je treba jemati s pridržkom. Mogoče se zdi neustrezno, da vključujemo novejšo uporabo premoga za proizvajanje sintetičnih tekočin – v isto kategorijo kot tradicionalne uporabe. Isto velja za podobne nove načine uporabe lesa (biomase). Končno smo analizirali le tržne deleže energetskih virov, ne pa tudi njihove dejanske pomembnosti. Tako bo 7 %-ni prispevek sončne energije leta 2030, ko bomo razpolagali z 22,4 TW/1 (kot je bilo ugotovljeno v četrtem poglavju), enak 1,6TW1/1. To pa je ravno tolika kot 22 milijonov sodčkov nafte na dan, kar je v bistvu kar precej (za definicije glej dodatek!).

V tem poglavju smo imeli namen obsežno in dlje časa opazovati svetovni energetski sistem, da bi pri tem pridobili ustrezna zgodovinska pravila. Vpliv zgodovine na našo bodočnost je očiten. Naslednji dve poglavji se osredotočata na sedanje možnosti in ne na preteklost. Naslednje poglavje optimistično raziskuje obetavne možnosti različnih energetskih virov, medtem ko pa v četrtem poglavju zavzemamo zmernejše stališče, opisujemo tehnično iznajdljivost dveh scenarijev, ki uravnavata preskrbo z energijo z rastočimi energetskimi potrebami v naslednjih petdesetih letih. Vsekakor pa ne smemo zanemariti številčnih podatkov in ugotovitev, ki smo jih povzeli v tem poglavju, kajti oboje se v našem poročilu vedno znova pojavlja.

III. PRESKRBA Z ENERGIJO – RAZISKOVANJE MEJA (SKRAJNOSTI)

V tem poglavju smo imeli namen raziskovati, biti domiselni in pritegniti bralčevo pozornost, njegovo mišljenje. Metoda dela je vprašati se za vsakega izmed možnih energetskih virov, kakšen bi bil njegov skrajni tehnični potencial, če bi upoštevali zgolj ovire zalog in omejitve hitrosti tehnološke akumulacije. (glej drugo poglavje). Problemi vpliva okolja, vprašanje varnosti ali protislovje med preskrbo in potrebami po energiji so v bistvu rešljivi in pritisk konkurenčnih gospodarstev smo obravnavali v četrtem poglavju.

Prišli smo do zaključka, da so svetovne zaloge energetskih virov dokaj obsežne, čeprav tega izobilja ne moremo niti hitro niti poceni izkoriščati sebi v prid. Raziskovanje zapletov, ki nastopijo pri razširjanju kakršnegakoli energetskega vira do skrajnih obsegov, ki so nujni za zadostitev potreb naraščajočega prebivalstva, živahno določuje s tem povezani vprašanji okolja in varnosti. V tem poglavju nismo imeli namena določiti idealne stopnje uporabe vsakega energetskega vira niti sprejemljive stopnje vpliva okolja. Gre nam bolj za podajo jasne slike možnosti, ki so nam na razpolago, in za prikaz tako njihovih dobrih kot slabih plati.

Ta prikaz vsebuje kategorije, ki jih najpogosteje uporabljajo v razpravah o preskrbi z energijo:

– fosilna goriva, vključno s premogom, nafto in zemeljskim plinom;

– jedrska energija, vključno s fizijo (= cepitev jedra težkega atoma v jedro lažjega atoma in sprostitev energije, ki je pri tem procesu nastala) in fuzijo (= kombiniranje atomskih jeder pod vplivom močne toplote za sprostitev jedrske energije);

– centralizirana, visokotehnološka sončna energija;

– decentralizirana, a ne nujno nizkotehnološka sončna energija v zvezi z drugimi obnovitvami.

Razprave o fosilnih gorivih se ponavadi pričnejo z ocenitvijo zalog in virov in tudi mi glede tega nismo napravili nobene izjeme pri pisanju naše študije. Od prejšnjih študij se naša razlikuje po tem, da se je osredotočila na neobičajne energetske vire: na nafto, ki se nahaja daleč od obale; na nafto, ki je dostopna samo s terciarnimi pridobitvenimi postopki; na plin v tesnih tvorbah ali v območjih zemeljskega tlaka; na zaloge premoga v območjih, ki so oddaljena od obale; na katranski pesek in naftne skrilavce – skratka, na fosilne vire, ki so s finančne plati precej dražji ter na vplive okolja in možne socialne učinke, ki se razlikujejo od običajnih, katerih je svet že vajen.

Tabela 1 povzema ugotovitve rezultatov glede skupnih fosilnih zalog. Številke v prvem stolpcu, ki predstavljajo običajne fosilne zaloge, znašajo več kot 1000 TW1, kar povsem ustreza običajni modrosti glede celotnih fosilnih zalog (razlaga enot – glej dodatek!). Toda v zadnjem stolpcu, kjer so zajeti tudi neobičajni, drugi energetski viri, se izkaže, da znaša vsota 3000 TW1, kar je trikrat več kot v prvem primeru.

Tabela 1: Ocena globalnih fosilnih virov, narejenih v terawattnih letih (TWl). Kategorije cen so specifične za sodček nafte in ustrezajo cenam nafte in zemeljskega plina ter cenam premoga v tonah.

Za zemeljski plin in nafto:

kategorija 1 12 ameriških dolarjev za sodček ali manj,

kategorija 2 od 12 do 20 am. dolarjev za sodček

kategorija 3 od 20 do 25 am. dolarjev za sodček.

Za premog:

kategorija 1 25 am. dolarjev ali manj za tono premoga,

kategorija 2 od 25 do 50 am. dolarjev za tono.

Nič presenetljivega ni, da se je premog izkazal kot daleč najbogatejši energetski vir, toda ta ugotovitev nam povzroča dvoje problemov. Prvi problem je v tem, kako naj bi koristno uporabili premog, tako da bi najbolje zadovoljili potrebe po fosilnih (tekočih) gorivih. Drugi problem je v razporeditvi zalog premoga po svetu.

Pri obravnavanju prvega problema se je pokazalo, da sodobni načini utekočinjanja premoga temelje na avtotermičnih procesih; to pomeni, da vse tri osnovne sestavine, ki so vključene v proizvodnjo tekočih ogljikovodikov iz premoga – ogljik, vodik in toplota – izhajajo iz premoga. Drugo možnost predstavlja alotermični proces, pri katerem vodik in toplota ne izhajata iz premoga, pač pa iz drugih virov. Najpomembnejši neposredni učinek takega pristopa bi bilo zmanjšanje količine premoga, ki je potrebna za določeno količino tekočega goriva. Le četrtina do tretjina zahtevane količine premoga pri avtotermičnem postopku zadostuje za izvedbo alotermičnega procesa. Toda skoraj prav tako pomembno je dejstvo, da je ogljikov dioksid, sproščen v atmosfero, reduciran na četrtino do tretjino pri avtotermični metodi.

Razlike med avtotermičnim in alotermičnim procesom utekočinjanja premoga z nacionalnega vidika niso bistvene. Toda, kot bomo videli v četrtem poglavju našega poročila, bo postal premog za svet v nadaljnjih petdesetih letih posebno pomemben, še zlasti pri proizvodnji tekočih goriv. Deležu svetovnih zalog premoga, ki je namenjen za proizvodnjo tekočih goriv, je treba pripisati večjo prednost pred drugimi energetskimi viri.

Treba je omeniti še geografsko razporeditev premoga. Iz tabele 2 je razvidno, da bodo na svetovnem trgu s premogom prevladovale tri dežele – Kitajska, ZDA in ZSSR. Če naj bi premog nadomestil nafto kot osnovno fosilno gorivo, je treba upoštevati naslednje ugotovitve:

tehnična infrastruktura, ki je potrebna za prenos večjih količin premoga ali njegovih produktov iz dežel, bogatih z naravnimi viri, v dežele, ki nimajo naravnih bogastev, mora biti razvita;

s tem povezana infrastruktura raznih ustanov mora biti razvita, kajti čeprav se lahko pri tem spremeni način plačila, problemi ne bodo rešeni že s tem, da bi popolnoma prešli na premog.

Glede jedrske energije pričenjamo naše poročilo prav tako z ugotavljanjem njenih zalog. Toda tu nastopi še dodaten problem zaradi raznolikosti jedrskih tehnologij, ki obsegajo obstoječe lahke vodne reaktorje, fizijske hitre reaktorje za pridobivanje fizijskih materialov in fuzijsko tehnologijo. Treba je omeniti še dejstvo, da je količina energije, ki jo lahko pridobimo iz virov jedrske energije, odvisna od tega, ali je uvedba teh tehnologij prirejena tako, da se med sabo kar najbolj uspešno dopolnjujejo.

Za fizijske reaktorje predstavlja uranova ruda osnovni vir. Ugotovljena količina zalog urana znaša 24,5 milijona ton. Cena za kg uranove rude znaša približno 130 am. dolarjev (vrednost am. dolarja v letu 1978). Koliko energije lahko pridobimo iz dane količine, je odvisno od tega, kako bomo uran uporabili.

Če uran uporabljamo izključno za pogon lahkih vodnih reaktorjev in če že porabljeno gorivo ponovno ne predelamo in uporabimo, lahko predvidevamo, da bomo to zalogo izčrpali že do leta 2030. Ta ugotovitev temelji na dejstvu, da so dodatni lahki vodni reaktorji uvedeni z največjo mero skladnosti (ugotovitve v drugem poglavju poročila), po drugi strani pa gre za neodvisni delež načrtovanih zmožnosti svetovne jedrske industrije. Vse to nas je privedlo do ugotovitve, da bo leta 2030 stopnja produktivnosti jedrskih elektrarn znašala 17TW1/1 (termičnih) in hkrati s tem bo izčrpan največji del zalog uranove rude.

Ob teh ugotovitvah se seveda vprašamo, na kakšen način lahko podaljšamo življenjsko dobo jedrske energije. Obstajajo trije možni pristopi. Prvi vključuje možnost izkopavanja velikih količin nizkostopenjske uranove rude – zaloge, ki niso vključene v zgoraj omenjeni količini 24,5 milijona ton. Slabost tega načina je, da bi bila nizkostopenjska uranova ruda, v kateri se giblje koncentracija urana od 00 do 30 delcev na milijon dosti dražja po finančni plati kot tudi glede okolja, kot pa višjestopenjska uranova ruda. Npr. tabela 3 primerja potrebe držav, potrebe po človeški sili in količino materiala, ki ga rabimo za vzdrževanje lahkih vodnih reaktorjev na pogon nizkostopenjske uranove rude (70 delcev na milijon). Iz potreb za električno energijo, pridobljeno iz premoga (kar je razvidno iz tabele 3), lahko ugotovimo, da rudarske potrebe po nizkostopenjski rudi presegajo potrebe po premogu.

Drugi pristop podaljšuje življenjsko dobo visokostopenjskih uranovih zalog s tem, da povzema izpopolnjeno učnkovitost lahkih vodnih reaktorjev in ponovno predelavo in uporabo jedrskih goriv. Toda ta količina 24,5 milijona ton visokostopenjske rude ne more zadoščati po letu 2030 več kot za 10 do 20 let, čeprav smo še tako optimistični. Po vsem tem predstavljajo nizkostopenjski viri edino možnost.

Tretja možnost je uvedba jedrskih reaktorjev za produkcijo fizijskih materialov, ki so sposobni uporabiti več kot 99 % naravnega urana, ki ga ne moremo neposredno uporabiti za lahke vodne reaktorje. Ocena teh reaktorjev nam daje vpogled v sistem, ki temelji na sodobnih lahkih vodnih reaktorjih in na jedrskih reaktorjih, ki postopoma zamenjujejo lahke vodne reaktorje. Težavnost tega načina je v tem, da takšni jedrski reaktorji niso in niso bili dovolj hitro uvedeni, niti jih ne razvijamo dovolj hitro. Toda če je uvedba teh reaktorjev povezana s povečano zmogljivostjo lahkih vodnih reaktorjev, se izkaže, da je lahko celotni potencial jedrskih reaktorjev dokončno izkoriščen. Način, ki je potreben za dosego zahtevanih izboljšav glede zmogljivosti lahkih vodnih reaktorjev, povzema postopno uvedbo uranovega izotopa, tj. uran–233 za pogon teh reaktorjev. Osnovni vir za uran–233 je torij–232, spremenjen v jedrskih reaktorjih. Rezultat te uvedbe je sistem, ki je zmožen iz 24,5 milijona ton visokostopenjske uranove rude pridobiti 300.000 TWl energije (glej razlago!).

Dva druga očitna temelja sprejemljivega energetskega sistema sta jedrska fuzija in sončna energija. Jedrsko fuzijo bomo v celoti uvedli šele čez petdeset let in namesto da bi posegali tako daleč v prihodnost, bomo rajši ugotovili, kakšen je fuzijski energetski potencial. Devterijsko–tritijski in reaktorji bi lahko pridobili približno 300.000 TWl energije, kar je toliko, kot je proizvedejo fizijski reaktorji. Če bi uvedli devterijsko–devterijske reaktorje, bi se izkoristek povečal na 300,000.000 TWl energije.

(se nadaljuje)

Adam McDonald: Energy in a junite world

prevod Suzana Ramšak

K kritiki Habermasove rekonstrukcije zgodovinskega materializma

„. . . so marksisti različne vrste. So marksisti, ki 'pokorno in brez mrmranja' sprejemajo Marxove nazore 's tihim pomanjkanjem svobode in originalnosti, ki ga je opaziti v vsej njihovi literaturi' . . . So pa tudi marksisti drugačnega kova. Ti kritizirajo svojega učitelja in se odlikujejo po 'duhovni originalnosti',“ so uvodni stavki Plehanova v njegovem spopadu s Crocejevim marksizmom. Od tistega časa sem je nastalo novo malo morje marksizmov, katerih demiurgi si prizadevajo preseči Marxa in ga pri tem skurbati z vsem, kar se (ne) da: od Bernsteina, ki v svojem bastardu Wie ist wissenschaftlicher Sozialismus moeglich? “ ugotavlja, da noben „izem“ (marksizem, socializem itd.) ne more biti znanost: „Z izmom se označuje gledanje na svet, tendenca, sistem misli ali zahtev, nikakor pa ne znanost. Temelj sleherni pravi znanosti je izkustvo in svojo zgradbo gradi s kopičenjem znanja. Socializem pa je nauk o bodočem družbenem redu in prav zaradi tega njegove najznačilnejše poteze ni mogoče ugotoviti znanstveno,“ pa do modernih kvazi marksističnih blodenj v stilu Kostasa Akselosa, ostaja na nivoju kantovske, včasih celo predkantovske filozofije. Polje metafizične spekulacije je naravnost odlično lovišče, v katerem se znajdejo heideggerjanstvo in deloma tudi Sartrov eksistencializem, v Sloveniji pa teološke smeri, kot je to „grmičizem“, zgodovina poskususov, navezati Marxa na karkoli, je zaobjeta v latinskem izreku: Incidit in Scyllam qui vult vitare Charybdim! Ves ta ubogi svet agnosticizma sta enkrat za vselej odpravila Engels („The proff of the pudding is in the eating“) in Marx (2. teza o Feuerbach: „Vprašanje, ali ustreza človeškemu mišljenju predmetna resnica, ni teoretično, temveč praktično vprašanje. V praksi mora dokazati človek resnico, to je resničnost in moč, tostranost svojega mišljenja.“). Hegel je na nekem mestu dejal, da se idealizem kaže kot resnica materializma – potrebno je samo obrniti: materializem se kaže kot resnica idealizma, marksizem kot resnica materializma. In Plehanov glede marksizma pripominja: „Marxova teorija ni več resnica v zadnji stopnji. To drži. Vendar je to NAJVIŠJA SOCIALNA RESNICA NAŠEGA ČASA . . .“ Pojdimo zdaj k predmetu naše kritike, to je k Habermasovemu delu, izzivalno naslovljenemu „K rekonstrukciji zgodovinskega materializma“ in si oglejmo uvodni del, kjer govori o zgodovinskem materializmu in razvoju normativnih struktur.

Zakaj rekonstrukcija? Habermas utemeljuje takole: restavracija bi pomenila povratek k začetnemu stanju, renesansa obnovo tradicije, ki je medtem propadla, rekonstrukcija pa označuje ponovno eksplikacijo in sintezo v novi formi, tj. odnos do teorije, ki zahteva „določeno revizijo“, toda katere potencial še ni izčrpan. Pod potencial marksizma je tu mogoče subsumirati „moderno veliko industrijo“, ki je „ustvarila proletariat, razred, ki lahko prvič v zgodovini zahteva, naj se odpravi ne ta ali ona posebna razredna organizacija ali ta ali oni razredni privilegij, temveč da naj se odpravijo razredi nasploh. in ki je zašel v tak položaj, da mora to zahtevo ostvariti, če noče zdrkniti na stopnjo kitajskih kulijev,“ to pa je mogoče zato, ker „so tako produktivne sile, ki jih je ustvaril moderni kapitalistični način proizvodnje, kakor tudi sistem porazdelitve dobrin, ki ga je ustvaril ta način proizvodnje, prišli v ostro protislovje z onim načinom proizvodnje samim, in sicer v tolikšni meri, da se mora zgoditi prevrat, ki bo odstranil vse razredne razlike, če nočemo, da bi propadla vsa moderna družba.“ Tu se torej da pod Habermasov potencial naslutiti strinjanje s temi Engelsovimi besedami v Anti–Duehringu, toda zdaj sledi še en stavek, ki ni bil nikoli všeč popravljalcem marksizma, tudi Habermasu ne: „Na tem otipljivem, materialnem dejstvu . . . ne pa na predstavah tega ali onega zapečkarja o pravici in krivici, temelji trdna vera modernega socializma v zmago.“

Do tu torej Habermas terminološko utemelji rekonstrukcijo, njeno pojmovno aparaturo, nato pa se loti dejanske utemeljitve njene substancionalnosti:

1. nevarnost, da se zdrsne v scientistično filozofiranje (evolucijske teorije Kautskega, diamant), da se marksizem uporablja kot tablico rešenih problemov (ne da bi vanj vključevali nove izsledke, npr. Freuda);
2. marksizem naj bi bil kritična teorija nasproti naturalizmu buržoazne filozofije, toda moderna meščanska družba je po Habermasu v pravem pozitivizmu in ekonomski neoklasiki odvrgla te ideale, zavladal je cinizem in tako nikjer ni več norm in vrednot, ki bi jih lahko kritiziral marksizem s svojim „deklasiranim heglovstvom“ (k heglovstvu Marxa se še povrnemo);
3. po Habermasu je Marx ves napredek oz. razvoj zbasal le v produktivne sile, obstaja pa še „moralna dimenzija“ (oddvojena, neodvisna od produktivnih sil, samostojna in predpostavljena – se lahko bere pod tem), npr. razumsko „konsenzno reševanje konfliktov“ (afirmacija Descartesa in negacija razrednega boja kot gibala zgodovine; konsenz = soglasje – soglasje med razredi!); razumskost se utelesi v sistemu institucij, te normativne strukture pa se razvijajo in so odvisne od „evolutivnih izzivov“ (negacija možnosti revolucionarnih sprememb, hitrega prehoda kvanitete v kvaliteto).

„Družbeni sistemi se lahko razumejo kot mreža komunikativnih dejavnosti,“ (razvija dalje McLuhana), ta pa se vzpostavlja govorno z intersubjektivnostjo, ki je elementarna zgostitev napetosti med nenehno tendenco k individualizaciji in med tendenco h konvencionalizaciji. Logična sintaksa: kapital govori privatno govorico, zato sploh ne govori, birokracija govori totalno konvencionalno, zato je brez moči, en pol v abstrakciji do drugega se metamorfira v svoje nasprotje, obema poloma pa manjka intersubjektivnosti, nujna intersubjektivnost pa je razvito, udejanjeno samoupravljanje.

Ker je Žižek že vstavil Habermasa v treh poskusih materialističnega obrata Hegla na pozicijo pozicije (dojeto s heglovskimi kategorijami) in materialistično –psihoanalitično opravil s Habermasovim „nedialektičnim dolgčasom“ pravih mer ipd. (glej S. Žižek, Hegel in označevalec, prvi del: Nezavedno kot subjektova samooodtujitev), zapuščamo to polje.

Govorno vzpostavljena intersubjektivnost je torej generično zgodovinska inovacija, ki šele omogoča socializacijo. Že v svojem delu „Erkenntnis und Interesse“ Habermas pravi: „Naj bo določen jezikovni izraz še tako zavezan določeni situaciji in naj še tako zmore prikazati tisto, kar je za to situacijo specifično, med njim in tistim, kar je intendirano na osnovi individualnih življenjskih odnosov, vselej ostane prepad, in to prepad, ki ga mora vselej prekoračiti interpretacija.“ Za boljše razumevanje tega se v „Zur Rekonstruktion . . .“ loti nadaljnje eksplikacije z analizo odnosa subjekt – objekt, ki ga imenuje Jaz–razvoj, in postavi tezo, da se „od Hegla, preko Freuda, do Piageta razvija ideja, da se subjekt in objekt vzajemno konstituirata.“ Stopnje Jaz–razvoj (ali razvoj jaza) so:

1. simbiotična (ni subjektivnosti),
2. egocentrična (ni objektivnosti v receptuiranju),
3. sociocentrično – objektivistična (objektiviranje „zunanjega“, generaliziranega obnašanja) in
4. univerzalistična (anti-dogmatičnost, refleksivnost, normativnost in anti-normativnost).

Iz razvoja jaza potegne analogijo z razvojem človeške družbe, katerega klasificira takole:

1. paleolitska družba (animizem),
2. plemenske družbe (zavest o normativni realnosti družbe, ki se oddvaja od objektivirane narave),
3. razredne družbe (sužnjelastništvo, fevdalizem) in
4. kapitalizem (rušenje mitov, religije, „vrhovnih principov“).

Evidenten je manko razsežnosti označevalca, kajti kot pravi Žižek, „lahko edino teorija označevalca razvije ključno vlogo nezavednih socialnih fantazmov kot nezvedljivega momenta družbene reprodukcije, in na radikalizaciji samega revolucionarnega procesa, ki ga zahteva teorija označevalca.“ Toda kot je šel marksizem, gre tudi lacanovstvo skozi enake tri etape Lacanovega logičnega časa (ekstrovertirano):

1. instant de voir (ta teorija je stranpot, polna sofizmov, brez vrednosti, „Lacan ne ve, kaj govori“ – poskus zamolčati Kapital ob prvi izdaji 1867);
2. temps pour comprendre (zvedba teorije na že znano, „Freud je vse to povedal bolje“ za Lacana in „Marx je le restavracija Hegla“ za Marxa);
3. moment de conclure („razumem Lacana“, ker se boji, da bi ga prehiteli drugi, podobno razumevanje Marxa s strani Kautskega, Bernsteina, Plehanova itd.).

Tretji logični čas pa se zaradi „naglice, utemeljene v intersubjektivnosti, ki . . . odpira možnost vnovičnega padca“ nadaljuje v temps de l'epigons et de la banalisation, ni pa nujno, da ta čas ne daje nove kvalitete.

Vrnimo se k Habermasu: „Institucionalni okvir sistema družbenega dela rabi organizaciji dela, kolikor gre za kooperacije in delitev dela, in za razdelitev dobrin, torej za vložitev smotrno-racionalnega delovanja v neki sklop interakcije. Gotovo rabi ta mreža komunikativnega delovanja tudi funkcionalnim potrebam sistema družbenega dela, toda hkrati mora biti institucionalno uvrščena, ker pod pritiskom realnosti vse interpretirane potrebe ne najdejo zadovoljitve in ker se vseh socialno prekoračujočih motivov delovanja ne more ubraniti z zavestjo, marveč s pomočjo afektivnih sil. Institucionalni okvir zato obstoji iz prisilnih norm, ki jezikovno interpretirane potrebe ne le licenzirajo, marveč tudi obrnejo, transformirajo in potlačijo,“ piše v „Erkenntnis und Interesse“. Za razvoj institucionalnih okvirov je zelo važnega pomena razvoj identitete in tu povleče paralelo med razvojem individualne in kolektivne identitete. Po Habermasu „kolektivna identiteta neke skupine ali neke družbe obvaruje kontinuiteto in spoznatnost,“ „kolektivna identiteta (pa se) utrjuje s tem, kako se neka skupina omejuje od svoje naravne in socialne okolice.“ Kolektivna identiteta regulira pripadnost in nepripadnost skupini in pri tem je evidentna tendenca k vse večji abstrakciji (družina, pleme, mesto, država). Individuum, ki bi kršil norme institucij, čuti to vnaprej kot ogrožanje lastne identitete. Poglejmo zdaj analogijo:

1. neolitska družba. Identiteta se etablira s skupnim mitičnim praočetom; osebna identiteta se uveljavlja skozi identifikacijo s plemensko skupnostjo, kolektivna pa v kontaktih z drugimi plemeni, vendar ti kontakti nosijo v sebi prikrito nevarnost srečanja z višjo kulturo in močno absorbcijsko močjo;
2. državno organizirane družbe. Pripadnost se organizira glede na ozemlje in s posredništvom vladarjeve figure. Filozofija in religija dopuščata samo abstraktne identitete. Oblikujejo se imperiji, ki se usmerijo nasproti nesocializiranim okoljem in socializiranim, ki jim ne pripadajo, periferija je spremenljiva (barbari, misionarji). Nevarnost je obstoj drugega imperija, zato ni institucionalizirane zunanje politike. Zavesti vseh struktur se vežejo na politično ureditev – integracija pa se opravlja s pomočjo mitov, religije in teorije;
3. moderna doba. „Kapitalizem pomeni izdiferenciranost depolitiziranega in po trgu reguliranega gospodarskega sistema“, za katerega je značilno decentralizirano individualno odločanje – predpostavka: racionalnost subjektov. „Emancipirani člani buržoazne družbe, katerih konvencionalna identiteta je razbita, se lahko počutijo enotne s svojimi someščani kot a) svobodni in enaki privatni subjekti (meščan kot privatni lastnik), b) moralno svobodni subjekti (meščan kot privatni človek), c) politično svobodni subjekti (meščan kot demokratični meščan države).“ Habermas ne pojasni, da gre tu le za abstraktnega državljana, abstraktne pravice, abstraktno svobodo in ostaja na formalnem nivoju, pri tem pa abstrahira obstoj razredov in razredni boj. Ko operira z nastankom moderne nacionalne države v 16. stoletju iz sistemov malih državic, zamolči vzrok, tj. prvotno akumulacijo kapitala, ostaja in se izgublja v samorazvoju pravno politične nadstavbe in zanemarja odločilni faktor v zadnji instanci – ekonomsko podstat.

Zato pa pozitivno razvije dvojno identiteto meščana: kot homme (človek) in citoyen (meščan) (glej K. Marx, Prispevek k židovskemu vprašanju), v tej fundamentalni fiksaciji razpora pa se pojavi vezni člen: nacionalna pripadnost (kot produkt kapitala – to pozabi). Habermas: „. . . narod je novodobna informacija identitete, ki je otopevala in delala subjektivno prenosljivo nasprotje med znotrajdržavnim univerzalizmom buržoaznega prava in morale na eni in individualno–državnim partikularizmom na drugi strani.“ Kot alternativo temu postavi mednarodno delavsko gibanje, socialistično gibanje, komunizem, ki naj bi se s projektiranjem v bodočnost postavil kot naloga prakse, vendar Habermasov socializem izzveni v Engelsovih besedah: „Socializem jim je vsem izraz absolutne resnice, razuma in pravičnosti in ga je treba samo odkriti, da bi si s svojo močjo osvojil svet . . .“

Kot ključno vprašanje se Habermasu postavlja razvoj komunikacijske teorije in tu naletimo tudi na ključna nerazumevanja Marxa: „. . . gradnja individualnih in odgovarjajočih kolektivnih identitet je nujna predpostavka za prevzemanje splošnih komunikacijskih vlog, ki so predvidene v vseh situacijah govora in delovanja . . . normativne strukture ne spremljajo razvojne smeri procesa reprodukcije“, temveč imajo svojo „interno zgodovino“. Ponavlja se ista napaka, ko naj bi se normativne strukture razvijale brez povezave s konstitucijo produktivnih sil in produkcijskih odnosov, ki šele pogojujejo razvoj normativnih struktur sploh, čeprav ne smemo zanemariti tudi povratnega delovanja normativnih struktur na ekonomsko podstat. Habermas kritizira Marxa, da med dvema generatorjema družbenega razvoja, tj. med produktivnimi silami in organizirano borbo tlačenih razredov ni dovolj analiziral te povezave. Habermas to imenuje smotrno – racionalno delovanje, medtem ko komunikativno delovanje, za katerega se zavzema, omogoča konsenz (beri: sporazum med razredi) na podlagi „resnice, točnosti, resničnosti“ z namenom „socialne evolucije“, z namenom, „socialne integracije“. Razredni boj naj bi se premostil z ustanovitvijo novih institucij. Negira pomembnost kapitalistične akumulacije kapitala in zaključi, zakaj neki bi v analizi moderne družbe sploh še insistirali na marksistični teoretični tradiciji.

Prozorno kristalne abstraktno – obče izjave o resnici in resničnosti zardevajo in prebledevajo od nabrekle retorike – Habermas kot da ne ve, da je resnica abstrakten pojem, na katerem si je že Hegel polomil svoje zobe, kot da ne bi bila resnica vedno le konkretna resnica, ki je v razredni družbi razredno pogojena. S floskulami o socialni evoluciji in integraciji napravi idealističen obrat, gibanje realnosti, razvoj družbe zapopade v pozitivistično–objektivistični interpretaciji. Plehanov je pisal: „Včasih pravijo, da je stališče dialektike istovetno s stališčem evolucije. Nihče ne dvomi, da se ti dve metodi v nekaterih točkah skladata. Kljub temu pa je med njima zelo globoka in pomembna razlika in priznati je treba, da nikakor v korist evolucijskega nauka. Današnji evolucionisti (npr. von Massov – op. p.) dodajajo svojemu nauku precejšnjo mero konservativizma. Radi bi namreč dokazali, da v prirodi in zgodovini ni skokov. Dialektika pa zelo dobro ve, da so skoki tako v prirodi kakor v človeškem mišljenju in zgodovini nujni. Toda dialektika pri tem tudi ne pozablja, na nesporno dejstvo, da poteka v vsakem trenutku spreminjanja-isti nepretrgani proces. Dialektika skuša samo pojasniti pogoje, pri katerih mora postopno spreminjanje nujno privesti do skoka.“ Habermas poskuša materialistično pojmovanje zgodovine (v katerem sta produkcija – kaj in kako se producira – in menjava osnova družbenega reda) zvesti nazaj na idealistične mišljenine, po katerih je treba zadnje vzroke sprememb iskati v glavah ljudi, v njihovem kontinuiranem približevanju večni resnici in pravičnosti, polje odločilnosti prestavlja iz ekonomije zopet nazaj v filozofijo. Niegov namen je integracija razredov, saj pričakuje, da bodo vsi razredi nenadoma postali naklonjenosti ne bi določal vsakokratni ekonomski nepaklonjenosti in razredov, kot da naklonjenosti ali položaj individuov in slojev družbe, katere peha v –približujejo tudi vsi drugi sloji ekonomski položaj. S revolucionarni boj zravno njihov ekonomski vrsti demiurgov tem se Habermas približuje dolgi vrsti demiurgov ekonomskih harmonij od Schulze–Gaevernitza do Bastiata in Bernsteina. Nikjer ni več ne duha ne sluha o marksizmu, kajti s tem, ko zanika kapitalistično akumulacijo kapitala, zanika tudi kapitalistično – živo delo, kapital – mezda, kapitalist – delavec itd. Sicer se tudi sam odpoveduje marksizmu, mrtvo – kajti ta filozofija oz. anti–filozofija je zanj vse preveč revolucionarna, zato tudi želi rekonstruirati marksizem s klicem: „Evolution, nicht Revolution!“ ko že toliko drugih in si ga prilagoditi za maloburžoazne pozicije socialnega reformizma, na katerih stoji.

Habermas parafrazira Marxa: „„ anatomija buržoazne družbe je ključ za anatomijo prednodernih družb,“ pri tem pa ne eksplicira dalje svojega pojma „moderna družba“, vendar pa se da naslutiti, da v tej Habermasovi družbi ne velja več zakon vrednosti. Logika Habermasove „družbene evolucije“ je nemarksistične tradicije“. Ostanimo za trenutek pri tem odvisna od logike kapitala, ki je ostanek „heglovsko–pojmu, že prej smo slišali tudi za „deklasirano heglovstvo“, ki naj bi ga uporabljal Marx. Gre za dialektiko. Hegel pravi v „Enzyklopaedie“, & 81 (in dodatek): „Dialektika tvori . . . dušo znanstvenega raziskovanja in je edino načelo, s katerim dobiva vsebina znanosti imanentno zvezo in nujnost . . . Odmik od abstraktno umskih kategorij se zdi naši navadni zavesti zapoved preproste zdrave pameti – po pravilu: živi in daj živeti drugim, pri čemer se kaže vse enako dobro. Toda bistvo stvari je v tem, da se končno ne omejuje samo navzven, temveč mora biti uničeno in se sprevreči v svoje nasprotje zaradi svoje lastne, notranje narave.“ Marx pa v sklepni besedi k drugi izdaji Kapitala potegne ostro ločnico med Heglovo dialektiko in dialektiko, kakor jo uporablja on: „Moja dialektična metoda je po svoji osnovi ne le različna od Heglove, temveč je njeno neposredno nasprotje. Pri Heglu je proces mišljenja, katerega pod imenom ideje spreminja celo v samostojen subjekt, demiurg resničnosti, ki je le vnanji pojav ideje. Pri meni nasprotno idejni svet ni nič drugega kot materialni svet, prenesen in predelan v človeški glavi . . . Mistifikacija, ki jo trpi dialektika v Heglovih rokah, pa nikakor ne pobija resnice, da je on prvi obsežno in zavestno razložil splošne oblike njenega gibanja. Dialektika stoji pri njem na glavi. Treba jo je postaviti na noge, da v mistični lupini odkrijemo racionalno jedro.“ Habermas bistveno razliko med Heglovo in Marxovo dialektiko zmeče v isti koš „heglovsko–marksistične tradicije“, s tem pa remistificira dialektiko, da bi zopet lahko postala moda. Ko razvije tezo, da je za Marxa bila analiza predkapitalističnih družb obrobnega pomena, in hoče analizo „moderne družbe“ postaviti „na lastne noge“, potiska dialektiko družbe na rob, abstrahira od zgodovinske pogojenosti, in zanika nujnost propada kapitalističnega sistema, saj ni nič lažjega, kot Habermasovo moderno družbo odtrgati od njene lastne samokritične in revolucionarne zgodovine, potem pa etablirati večni kapitalizem oz. kapitalizem večnosti z manjšimi popravki „socialne evolucije“.

Za Habermasa je zgodovinski materializem „beg od resničnosti“. S stavkom: „Toda jaz mislim, da je že Marx razumel zgodovinski materializem kot celotno teorijo socialne revolucije . . .“, tlači Marxa v svoj lastni teoretični kombinezon, ker ne verjame več ne vase ne v svojo teorijo. S tem se zaključuje teoretična pot Habermasa od marksista v prvih delih in se izteče v še eno meščansko filozofijo, ki se skriva pod plaščam rekonstrukcije marksizma, zato pa je toliko zahrbtnejša in nevarnejša prikrita oblika apologije obstoječega, apologije kapitala in odnosov, ki jih le–ta vzpostavlja.

Vendar pa bi na koncu tega zapisa morali upoštevati naslednje Habermasove besede: „Popačenosti kot take imajo smisel“, in če parafraziramo Žižka: ta tekst ostaja na tipskem nivoju „gre za odločilno nerazumevanje Marxa . . . kot da ni lahko prav 'nerazumevanje' v sebi 'produktivno' in seže dalje od originala.“ Tako nismo izhajali iz mest, na katerih „se zdi (Habermas) . . . najbolj prodoren, iz njegove osnovne intence: preseči prepad med marksizmom in psihoanalizo.

MILAN BALAŽIC

Literatura:
Marksizam u svijetu, 9/1979
Karl Marx: Kapital I, Ljubljana 1961
J. Habermas: Saznanje i interes, Beograd 1975
S. Žižek: Hegel in označevalec, Ljubljana 1980
V. Plehanov: V obrambo marksizma, Ljubljana 1975

Dobil sem na izbiro: ONA ali Irma. Izbral sem [illegible]

Militaristične grožnje Reaganovega neokonservativizma 2. del

Alexander Schubert: Militaristične grožnje Reganovega neokonservatizma

II. STRATEŠKE ŽELJE SEVERNOAMERIŠKEGA NEONACIONALIZMA

Glavni cilj ameriške zunanje politike je po mnenju „neonacionalistov" v ponovni vzpostavitvi nepremagljive „ameriške moči". Ob tem morajo biti uresničeni še naslednji delni cilji:

– konec politike popuščanja napetosti, tj. konec politike „strategic retrenchment" (strateškega umika) in njena zamenjava z novo, „zmerno" ali „globalno" verzijo stare politike zajezitve;
– zaključitev „procesa finlandizacije" v svetu;
– sprememba vojaškega ravnovesja v svetu v korist ZDA, ki naj bi dosegle nuklearno premoč;
– vzpostavitev direktne vojaške kontrole nad „življenjsko pomembnimi" conami v tretjem svetu;
– podpora (politična in vojaška) vseh „prijateljskih" vlad;
– krotitev „sovjetskega ekspanzionizma v tretjem svetu.

(Dippel 1980, str. 528 in nasl.)

Princip se torej imenuje: moč! Ali kakor je formuliral Reagan še v volilnem boju – in zatem skoraj vsak dan: mir in gotovost naj bosta dosežena z močjo (Reagan, str. 467 in nasl.). „Moč: to je postalo geslo nove Reaganove ortodoksije in njegovih publicistov," piše Stanley Hoffmann (1981, str. 26). „Zadržati dekadenco ameriške moči: to je bistvena vsebina. Moč je bila tisto, česar Carter ni hotel uporabiti; moč je tisto, kar mora nova administracija znova vzpostaviti; politika moči, v tem je igra nacij. Zato: začeti moramo z močjo."

Potemtakem so ideologi reaganizma zasnovali globalen program, ki definira „namene ameriške moči" in „življenjske interese" ZDA. Del teh predlogov pojasnjujejo ideologi v stilu Normana Podhoretza ali Jeane Kirkpatrickove in drugih. Po njihovem mnenju je poleg drugih nalog glavni cilj Reaganove vlade v tem, da „požene v tek oboroževalni program, ki bo naredil našo obrambo nedotakljivo in nam bo dal moč, da bomo zadrževali sovjetski ekspanzionizem in branili naše življenjske interese v Perzijskem zalivu" (Podhoretz 1981, str. 25). Tu naj ne bi bilo nujno samo znova vzpostaviti nuklearno premoč ZDA nad ZSSR, temveč tudi zagotoviti si dohod do „življenjsko pomembnih con" v tretjem svetu z neposredno vojaško prisotnostjo. Nuklearni potencial naj ne bi služil samo za zastraševanje, temveč naj bi dajal ZDA možnost prvega udarca, kar bi vplivalo tudi na izid konfliktov v tretjem svetu. Tako Podhoretz tudi sklepa, da če je parola „no more Vietnams" dejansko pomenila obrezovanje lastne moči, naj danes „no more Irans" izraža, da se ZDA zagotovo nikoli več ne bodo dale nemočno pošiljati naokrog. Prav tako je „afganistanski nauk" v uvidenju tega, da ZDA „v določenih okoliščinah" morajo vojaško intervenirati v tretjem svetu – zaradi nevarnosti, „da bi bili sicer izročeni našim sovražnikom" (Podhoretz, 1980, str. 89).

Manj ekstremna se zdi varianta neonacionalizma. Robert Tucker, Reaganov zunanje politični svetovalec med volilnim bojem, predlaga npr. drugačno politiko, čeprav se strinja s Podhoretzom v oceni propadanja „ameriške moči". Po Tuckerjevem mnenju so danes ZDA pred pomembno odločitvijo v zvezi z definicijo svojih „varnostnih interesov" (Tucker 1980, str. 267). Po eni strani bi po njegovem mnenju v danih pogojih vrnitev na „ekspanzivno verzijo obrambe" izzvala veliko nevarnost spopada med ZSSR in ZDA. Takšna politika „bi v resnici naznanila Moskvi, da je treba uro premakniti za najmanj petnajst let nazaj, da ima proti koncu šestdesetih let priznani status enakovrednosti v ZSSR danes samo še simboličen pomen in da ZDA niso več pripravljene priznavati ZSSR za velesilo." Po drugi strani pa naj bi bilo nujno zatreti „sovjetski ekspanzionizem", za kar je potrebno oblikovati ustrezno politiko. Tucker predlaga politiko „zmerne obrambe".

Kako naj bi zgledala takšna „zmerna obramba? " Najprej je treba izhajati iz tega, meni Tucker, da se je vojaško ravnovesje prevesilo v korist SZ in je zato zahodna moč oslabljena v vitalnih življenjskih conah – npr. v arabsko–perzijskem zalivu. Zato je potrebno razlikovati med področji, ki so „primarnega", in področji, ki so „sekundarnega" življenjskega interesa. Med prvimi bi bila Zahodna Evropa in dežele arabsko – perzijskega zaliva; med drugimi dežele Srednje Amerike in drugih svetovnih regij. Za poroštvo „gotovosti" v področjih „primarnega" življenjskega interesa je po Tuckerju danes neizogibno potrebno realizirati oboroževalni program. „V dveh najbolj problematičnih conah ZDA so potrebna sredstva . . . vojaške narave" (ibid., str. 250). Kajti medtem ko so cilji ameriške moči v Evropi v tem, da odvrne oboroženo sovjetsko agresijo ali vrne udarec, je cilj v arabsko perzijskem zalivu ta, da si zagotovi dostop do naftnih nahajališč. Med obema conama je ta razlika, da bi bil v Evropi sovražnik poznan, nasprotno pa bi ga bilo v zalivski regiji težje izslediti. V tej regiji pa se nahaja ključ za varnost celotnega zahodnega sveta. Če bi se SZ posrečilo zasesti arabska in iranska nahajališča nafte, bi evropsko gospodarstvo bliskovito razpadlo. „Izguba dostopa v zaliv za Zahod bi pomenila skorajda smrten udarec globalni ameriški interesni strukturi, ki je bila vzpostavljena po drugi svetovni vojni" (str. 249). In: „Zaliv je neizogibno potrebni ključ za obrambo globalne ameriške pozicije, tako kot je nepogrešljiv tudi za SZ, saj brez njega ne more nikoli doseči globalne prevlade" (str. 256).

„Varnost" v zalivski regiji pa bi lahko ogrozili tudi dogodki, s katerimi bi imela ZSSR kaj malo opraviti. Razen tega naj bi v tej regiji od iranske revolucije sem obstojal „vakuum moči", ki učinkuje na supersili kakor magnet. Zato naj bi bilo nujno rešiti tako „politično" kot „strateško" dilemo. Prva naj bi bila v tem, da bi morale biti ZDA pripravljene ob vsakem času garantirati in z neposredno konvencionalno vojaško navzočnostjo izražati „varnost" naftnih nahajališč – za kar se med drugim ponujajo baze, ki jih je Izrael zapustil na Sinaju (Tucker 1981, str. 89). To zadeva kopne, pomorske in zračne sile. „Strateška dilema", ki jo je treba rešiti, pa je v tem, da je treba z nuklearnim oborožitvenim sistemom preprečiti vsak sovjetski poskus vmešavanja v regiji ali pa v „mejni situaciji" aktivno udariti nazaj. Če bi torej pričujočega vakuuma moči ne bilo mogoče zapolniti s konvencionalnim oborožitvenim sistemom, – ki naj bi bil v regiji stalno stacioniran – in če bi ZSSR poskusila zapolniti ta vakuum z lastno prisotnostjo, potem tudi po mnenju „zmernih" obrambnih ideologov ne bi preostala druga alternativa kot atomska vojna.

Če predlogi „zmerne obrambe" vendarle zgledajo bolj realistični kot predlogi „globalne obrambe", je to zato, ker po prvi notranja ureditev držav ni nujno merilo grožnje za ZDA. Podhoretzov neonacionalizem razume kot sovražno vsako vlado, ki velja za „komunistično" in je kot taka definirana. „Zmerni" neonacionalisti pa nasprotno temu priznavajo legitimnost globalnih prizadevanj ZSSR po svetovni moči, zaradi česar ne predstavljajo nujno kot sovražno vsako vlado, ki s to svetovno silo vzdržuje diplomatske ali ožje politične stike. Razen tega priznavajo, da obstaja široko polje obojestranskega sodelovanja med supersilama. Opozarjajo torej na možnost, da se bodo ZDA „morale sprijazniti s perspektivo sveta, v katerem se velik – in morda vedno večji – del dežel, ki ne pripadajo industrijski demokraciji, upira ameriškemu vplivu" Tucker 1981, str. 265). Ravno zato naj bi bilo potrebno, da ZDA nehajo gledati na vsako socialno gibanje v tretjem svetu kot na grožnjo za svoje varnostne interese.

Vendar predlagana politika „zmerne obrambe" ni manj intervencionistična in militaristična kot vsaka druga, ki t. i. „življenjske interese" ZDA postavlja za zadnje merilo v odločanju za vojno ali proti njej. Če je namreč, vzemimo aktualen primer, intervencija v Srednji Ameriki in karibskem prostoru odvisna od tega, ali so tamkajšnji interesi definirani kot „primarni" ali „sekundarni", potem je pretnja intervencije vedno latentno prisotna. Zadostuje, da družbeni protest v tem prostoru preseže določeno stopnjo, pa bosta klasifikacija in grožnja realizirani. „Definicija naših življenjskih interesov nikakor ni jasna sama po sebi," piše Hoffmann. „Vsake pozicije v svetu ni moč braniti, in vseh ni vredno braniti proti vsem vrstam potencialne grožnje. Nova ortodoksija npr. ne pojasnjuje, ali naj bi se postavili po robu samo ekspanziji sovjetske (ali kubanske ali vietnamske) vojaške moči. Ali pa bi se morali boriti z vsemi režimi, ki imajo z ZSSR podobne stike kot Kuba? Ali bi morali preprečiti ustanovitev vseh režimov, ki jih podpirata Moskva ali Kuba? Tucker se zavzema za vmesno stališče, toda to je dvoumno stališče: kako je mogoče vedeti vnaprej? " (Hoffmann 1981, str. 26 in nasl.)

Problem ameriškega neonacionalizma pa ni samo v tem, da nikoli ni mogoče vnaprej vedeti, kaj bodo Reagan, Haig in drugi razumeli pod „primarnimi" in „sekundarnimi" življenjskimi interesi in s katerimi manipulacijami bodo najprej ustvarili namišljene grožnje, da bodo z njimi opravičili intervencijo. Poleg tega grozi bipolarna interpretacija sedanjega svetovnega dogajanja, ki povsod vidi „Zahod" v spopadu z „Vzhodom", ki daje vsem mednarodnim konfliktom eminentno militarističen pomen.

To velja toliko bolj, če upoštevamo ameriško kompleksno krizo in krizo možnosti, ki ju omenja Stanley Hoffmann. Ni se povečal samo notranji pritisk na državo in na celotno ameriško družbo spričo višje organizacijske stopnje različnih slojev prebivalstva in spričo neuspeha socialnih reform v sedemdesetih in sedemdesetih letih. Poleg tega so se po celem svetu zgodile spremembe, ki so položaj ZDA bistveno oslabile. Ena najpomembnejših je vzpon mnogih dežel tretjega sveta in njihov silni nastop na odru mednarodne politike. Zdi se, da edinole neonacionalizem v ZDA postulira, da se bo, ne da bi zanemarili Evropo, ravno v tretjem svetu odločila usoda „ameriške moči". Toda dežele tretjega sveta po svoji notranji ureditvi niso homogene niti niso nujno enotne v svojih mednarodnih prizadevanjih. Med nekaterimi od njih so celo zelo globoka nasprotja, ki niso zgolj dediščina kolonializma, ampak

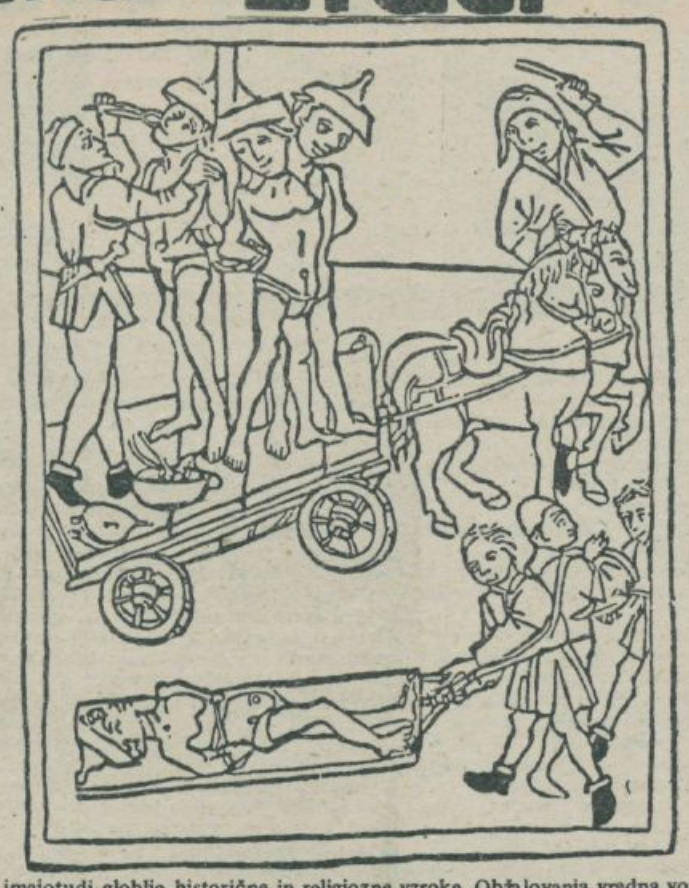

imajotudi globlje historične in religiozne vzroke. Obžalovanja vredna vojna med Iranom in Irakom pritrjuje temu mnenju. Kljub temu obstajajo skupna prizadevanja in zahteve teh dežel do industrijskega sveta, kakor obstoje tudi skupna prizadevanja in zahteve prebivalstva teh dežel do notranjih struktur njihovih družb. V tako kompleksnem svetu so možnosti mirne rešitve mednarodnih problemov omejene, razen če se uveljavi zavest, da je treba ustvariti nove mednarodne dogovore in institucije, ki bodo preprečile spopade svetovnih razsežnosti. Severnoameriški neonacionalizem pa odriva tak zaključek daleč stran od sebe. Kot se v deželi samih problemov ne odpravlja več konsensualno, temveč z brezobzirno rastjo moči „svobodnega tržnega gospodarstva" (Wolin 1980, str. 11 in nasl.), tako naj bi se o mednarodnih problemih odločalo zlasti z vojaško navzočnostjo „ameriške moči". Namesto, da bi register akcij obogatili z dodatnimi političnimi, diplomatskimi in ideološkimi mehanizmi in instancami, naj bi ga zreducirali na intervencionistično logiko vsemogočne ameriške vojaške moči. Komaj da obstoji za to kak izrazitejši dokaz kot je vedenje neonacionalistov ZDA v vseh svojih konfliktih z „Jugom" pred možnostjo konfrontacije s silo „Vzhoda". Kajti „kljub proklamirani nevtralnosti stoji dober del ‚Juga' na strani ‚Vzhoda' in je proti ‚Zahodu'." To naj bi se potrdilo na konferenci neuvrščenih dežel (Havana 1979). Razen tega naj bi bil pravi cilj vse aktivnosti ZSSR v tretjem svetu ta, „da pridobi kontrolo ‚Vzhoda' nad delom ‚Juga', ki se nahaja ob Perzijskem zalivu, in si na ta način zagotovi premoč nad ‚Zahodom'" (Podhoretz 1980, str. 52 in nasl.).

Tako je torej pluralizem svetovnih konfliktov zveden zgolj na izraz „sovjetski ekspanzionizem", možnosti rešitve pa zreducirane na vojaško grožnjo ali intervencijo. To se kaže tudi v naravnanosti do ti. „avtoritarnih" in „totalitarnih" vlad v tretjem svetu, ki jo na kratko osvetljujemo v naslednjem poglavju. Neoliberalno in neokonservativno ideologijo gladko dopolnjuje neonacionalizem. „Diktaturi trga" (Clerc 1981, str. 11), ki naj bi jo vzpostavili v ZDA, ustreza na mednarodnem nivoju diktatura severnoameriškega orožja.

Tako torej stojimo pred „nacionalnim konsenzom", ki odkrito grozi z vojaško intervencijo ZDA v slehernem delu tretjega sveta in, če ta ne bo pokazala zaželjenega učinka, z atomsko vojno. Zato je tudi aktualizirana igra „misliti, kar se ne da misliti" in izračunavanje strateških kalkulacij v zvezi z $1^1/2$ in $2^1/2$ atomsko vojno. Vsekakor obstaja nepojasnjeno, kaj ima to opraviti s toliko zagotavljanim „zastraševalnim namenom".

III. KAKO IZZIVAJO AMERIŠKO MOČ „AVTORITARNE" IN „TOTALITARNE" VLADE

Zastraševalni učinek naj bi imelo, da je Reagan takoj hotel na uradno srečanje v Salvador. Tam naj bi, takose je glasila uradna vladna propaganda Bele hiše, komunistični teroristi ogrožali zmerno vlado. Razglasili so, da so se ZDA odločile, da ne bodo dopustile nastanka nove Kube ali Nikaragve.

Ob istem času je David Rockfeller v Argentini pel slavo tamkajšnji diktaturi in pritrjeval njenim sicer „avtoritarnim", toda miroljubnim namenom v občevanju z lastnim prebivalstvom. Nekaj tisoč izginulih, je dejal, ni nič v primerjavi s stotisoči, ki bi poginili, če bi prišle na oblast „totalitarne" sile. Kot prvega tujega šefa države je Reagan z vsemi častmi sprejel južnokorejskega diktatorja Chun Doo Hwana, ki je bil tisti čas zaposlen s tem, kako bo dal pozapreti in uničiti svoje nasprotnike; medtem je ameriška odposlanka v Združenih narodih Jeane Kirkpatrickova povzela uradno ameriško politiko do diktatur v tretjem svetu z besedami: „Če bi bili postavljeni pred izbiro, ali naj pomagamo zmerno represivni avtokratski vladi, ki je naklonjena ZDA, ali naj dovolimo njen padec zaradi upora, ki bi ga pripravila Kuba, oborožila Kuba in mu pomagala Kuba, potem bi podprli zmerne avtokrate" (cit. po „Dissent", Spring 1981, str. 163).

Sistematičnega poskusa razjasniti družbeni razvoj v tretjem svetu na podlagi neokonservativne ideologije se je Jeane Kirkapatrickova lotila že 1979 v nekem, po tistem pogosto komentiranem članku o Carterjevi zunanji politiki (1979, str. 34 in nasl.). Tu je obsodila Carterja: ne samo, da je izročil Panamski prekop Castru naklonjenemu „velegobezdavemu" diktatorju, mirno prenašal „dramatično" oboroževanje SZ, stagnacijo lastnih militarističnih prizadevanj in ekspanzijo ZSSR na afriškem Rogu, v Angoli, Afganistanu in na Karibih; temveč naj bi razen tega padli v sovražnikove roke še dve „strateški" deželi, namreč Iran in Nikaragva. Carter, tako je ponovila po Reaganovi izvolitvi (1981, str. 29 in nasl.), naj bi bil postal nesposoben postaviti se po robu „izzivanjem sovjetsko/kubanske ekspanzije" v karibskem prostoru in v drugih delih sveta in naj bi bil „pozitivno doprinesel k temu", da so se problemi povečali. Induciral naj bi bil namreč „odtujitev pomembnih nacij (od ZDA), rast nevtralizma, destabilizacijo prijateljskih vlad" in nadaljnjo zaostritev upadanja ameriške moči (ibid., str. 29).

Glavno zlo severnoameriške zunanje politike v tretjem svetu, tako je pisala Kirkpatrickova, naj bi bilo pod Carterjem to, da ni spoznal, da kljub vsej kritiki „avtokratskih" ali „avtoritarnih" vlad njihova odprava ne samo ne bi ustvarila boljše situacije, temveč nasprotno – od prebivalstva bi zahtevala še večje žrtve. Sicer „avtokrati" ne težijo vedno – morda celo zelo redko – k istim ciljem kakor prebivalstvo ZDA in med drugim liberalna demokracija. Treba bi bilo vendarle priznati, da avtoritarni režimi največkrat dopuščajo – čeprav zmerno – opozicijo, da svojim nasprotnikom samo priložnostno grozijo, da dovoljujejo določeno svobodo mišljenja in jo razveljavijo samo v ekstremno nevarnih sitauacijah, tako da s tem lastnemu prebivalstvu zagotavljajo običajni tek življenjskega ritma, tj. so porok za njegovo gibanje znotraj tradicionalnih osebnih, družinskih in socialnih (vaških) vezi. Razen tega naj bi bila v takih avtokracijah vedno dana možnost za socialne spremembe, kajti drugače kakor v totalitarnih režimih naj bi že dopuščanje zmerne opozicije spodbujalo nadaljnji razvoj in ga v določenem obsegu tudi zagotavljalo.

Drugačna naj bi bila situacija v „totalitarnih" režimih, do katerih je prišlo z odstranitvijo „avtokratov". Namesto da bi podobno kot „avtoritarni" režimi imeli za dolgoročni cilj vzpostavitev demokracije, si „totalitarni" režimi prizadevajo za popolno, permanentno in nespremenljivo kontrolo države nad celotno družbo. Družinska razmerja so baje ignorirana, „običajni ritem življenja in prostega časa" moten, „čaščenje tradicionalnih bogov in obstoj tradicionalnih tabujev" baje nista upoštevana, temveč – nasprotno – preganjana. In namesto, da bi pustili tako kot npr. v Indiji, kjer se „otroci nedotakljivih" že od rojstva dalje učijo „položaja in sposobnosti", da „igrajo vlogo ubožnih, ki jim jo je odredila usoda", totalitarni režimi uničujejo to naravno okolje lastnega prebivalstva in s tem povzročijo brezmejno trpljenje (Kirkpatrick 1979, str. 44). Zaradi tega gre s stališča elementarnega humanizma dajati prednost avtoritarnim režimom v deželah tretjega sveta pred „totalitarnimi" vladami. Toda tudi z vidika elementarnih ameriških varnostnih interesov naj bi bilo potrebno zagovarjati, da ameriška vlada podpira avtoritarne režime, če pa je potrebno, tudi da jih obdrži pri življenju z lastnimi vojaškimi intervencijami.

Ta sklep izhaja iz specifično neokonservativnega načina obravnavanj tretjega sveta. Tam vladajo – še vedno sledimo argumentom Kirkpatrickov – že opisani „avtoritarni režimi. Nobena družbena skupina se ne more tak artikulirati, da bi si lahko pridobila oblast. To naj bi bil ravno izra pomanjkljive politične modernizacije dotične družbe. Drugače pa je, če tak opozicijska skupina dobi pomoč od zunaj, kot v primer „socialistično-revolucionarnih gibanj", ki jih podpirata ZSSR ali Kuba. Tak skupine lahko potem dejansko postanejo nevarnost za etablirane „avtokracijo" ne ker bi le-tej primanjkovalo integracijske moči, temve zaradi njene vojaške šibkosti. Če se boj upornikov, ki ga podpirata Kuba a ZSSR, zares postavi po robu avtokratskemu režimu, se le-ta hitro sam o sebe sesuje. Zmerne sile bi se potem postavile na stran upornikov, jim služil takorekoč kot izobesek (da bi prikrili njihove „totalitarne" zahteve), veli del vojaških in policijskih sil bi postal nezmožen ukrepanja, vezi z ZDA – edino silo, ki bi lahko preprečila polom – bi se pretrgale in končno b prevzele oblast tiste sile, ki bi direktno ali posredno vzpostavil „totalitarno" (komunistično) oblast.

Ideološki zaključek take analize se potem glasi zelo preprosto; ZDA b morale vsako prijateljsko avtokratsko „zmerno represivno" vlado v primer državljanske vojne ali oboroženega notranjega pritiska vojaško podpreti, kajti sicer bi bila edini zmagovalec „sovjetsko-kubansko" inspiriran subverzija. Poleg „avtoritarnih" vlad diktatorja Somoze in iranskega šaha je primer take „prijateljske" avtoritarne vlade tudi vlada Napoleona Duarta v Salvadorju. Tudi tu se da baje dokazati teorijo neokonservativcev. Salvador tako pravi Kirkpatrickova, sodi skupaj z Gvatemalo, Marokom, Zairom in drugimi deželami med tiste, v kateri naj bi bil strateški položaj ZDA ogrožen zaradi „subverzije, ki jo podpira SZ" (ibid., str. 34). Tudi tu naj bi veljal formulirati „moralno in strateško sprejemljiv in politično realističen program", sicer strateška luknja ZDA tja do Mexica in Koreje ne bo več zapolnljiva.

Toda ravno v Salvadorju je mogoče prepoznati tipične znak „avtoritarne" vlade, ki končno prisili prebivalstvo k temu, da zagrabi za orožje kot zadnje sredstvo in poskusi napraviti konec trpljenju, pomanjkanju, revščini in zatiranju. „Salvador," tako pišeta William LeoGrande in Carla Anne Robbins v Foreign Affairs – ki jim je komajda mogoče prisojati komunistične simpatije – „ima najbolj okorelo razredno strukturo in najhujšo neenakost v dohodkih v vsej Latinski Ameriki. Več kot stoletje je tu politično in gospodarsko življenje naroda obvladovala elita veleposestnikov, ki je znana pod imenom ‚los catorce familias' (Los Catorce), čeprav njihovo sedanje število daleč presega štirinajst. Družinski klani, iz katerih je sestavljena oligarhija, sestoje iz nekaj tisoč oseb, v primerjavi s skupnim prebivalstvom, ki ga je približno pet milijonov. Do pred kratkim pa so ti klani posedovali 60 % kmetijsko koristnih površin, celoten bančni sistem in večino industrije. Razen tega so prejemali okrog 0 % nacionalnega dohodka" (LeoGrande/Robbins 1980, str. 1085). Po istih avtorjih je že dosetletja najvažnejši cilj oligarhije v Salvadorju „preprečiti, da bi latentni konflikt izbruhnil in se spremenil v razredni konflikt". Odločilni instrument za uresničitev tega cilja so bile od nekdaj vojaške sile, ki od 1931 upravljajo deželo in sistematično izključujejo vsako udeležbo širokih slojev prebivalstva pri političnih odločitvah. To se jim je tudi posrečilo, z nekaj malimi izjemami, ko so lahko vladali mladi, reformatorski oficirji. Napovedane reforme pa so bile potem vedno znova preklicane ali pa niso bile izpeljane v praksi.

Kljub temu je bila ena prvih zunanjepolitičnih odločitev Reaganove vlade ta, da v Salvadorju pokaže „razločen znak", da ni več pri volji kakor njena predhodnica trpeti nadaljnjega napredovanja „sovjetskega ekspanzionizma". Medtem ko je ameriški zunanji minister Haig dokončno črtal obljubljene kredite ZDA „totalitarni" vladi Nikaragve, so začeli v Salvador prihajati „vojaški svetovalci" ZDA, da bi domače vojake vpeljali v ravnanje z zdaj množično prihajajočo vojaško oborožitvijo. Da bi evropske zaveznike prepričali o grozeči „komunistični" nevarnosti, je bila v Evropo poslana Eagleburgerjeva misija, ki je – kakor so kasneje priznali celo sami člani ameriške vlade (prim. „Le Monde, 11. 6. 181, str. 6) – s ponarejenimi in obskurnimi „dokumenti" dokazovala sovjetsko – kubansko – nikaragvajsko „intervencijo" v Salvadorju. Pripravljenost salvadorske opozicije za pogovor je bila enostavno ignorirana, in ameriška vlada se je pokazala „najglobljo razsrjeno" nad posredniškimi prizadevanji Socialistične internacionale.

V čem je zdaj „znamenje", ki ga je dala Reaganova vlada s svojo (najprej samo na „vojaške svetovalce" in težko vojaško oborožitev „omejeno") podporo „avtoritarnemu" režimu Napoleona Duarta? Prvič v tem, da je okrepila odločnost, da bo zadržala vsako družbeno spremembo v kaki deželi tretjega sveta, če so dozdevno ogroženi življenjski interesi ZDA. Drugič v tem, da je zdaj očitna v temelju bipolarna naravnanost ZDA v vseh svetovnih vprašanjih, s čimer je tudi SZ in njenim „satelitom" postalo jasno, da gre zdaj v ZDA res za ponovno vzpostavitev „ameriške moči".

Pri razlikovanju med „avtoritarnimi" in „totalitarnimi" režimi torej nimamo opraviti le z „ekscentričnostjo" in „skoraj prismojenim navajanjem političnih realitet Latinske Amerike" (Farer 1981, str. 10) in ostalega sveta. To razlikovanje veliko bolj sovpada s središčno točko strateških predstav sedanje ameriške vlade. Z njim se popolnoma zabrišejo meje med notranjimi določujočimi faktorji socialnih konfliktov znotraj vsake nacije ter njenimi konkretnimi izraznimi oblikami na eni strani pa ideološkimi in konkretnimi dimenzijami mednarodnih konfliktov na drugi strani. Povezanost neuvrščenih torej v novejših strateških predstavah ZDA izgublja vsak pomen: v tem je na vsak način bistvena razlika v primerjavi s politiko Carterjeve vlade in s predstavami o trilaterizmu, četudi so bile – kar je mogoče dokazati – ameriške vojaške intervencije v Salvadorju, krepitev vojaške prisotnosti v Indijskem oceanu, (skrivne in javne) intervencije v Afriki in podpora vojaškim diktaturam v Južni Ameriki v veliki meri izpeljane že pod Carterjem (za Salvador primerjaj Jokisch 1981, str. 185 in nasl.). Kajti v nasprotju z (redkimi in konfuznimi) pozitivnimi Carterjevimi poskusi, da bi sodobno svetovno krizo rešili med drugim z mednarodnimi pogajanji in dogovori (Hoffmann 1981, str. 3 in nasl.), stavi reaganski neonacionalizem na vojaško moč, vojaško konfrontacijo in vojaške rešitve.

Različni temeljni kamni Reaganovega notranjega in zunanje političnega programa za ponovno vzpostavitev „ameriške moči" se torej gladko prilegajo eden drugemu – še najmanj po ideologiji. Nuklearni potencial ZSSR naj torej nevtralizira nuklearna premoč ZDA, konvencionalno premoč ZSSR pa jasno opozorilo, da bodo ZDA „življenjsko pomembne cone" v tretjem svetu (npr. v arabsko – perzijskem zalivu) v sili branile z atomsko oborožitvijo; in vsako napredovanje „sovjetskega ekspanzionizma" v tretjem svetu naj ustavi prav to, da imajo „zmerno represivne" diktature a la Pinochet, Somoza, Duarte idr. podporo ZDA, in sicer vojaško, se razume!

Nič drugega torej več ne preostane kakor na vprašanje, ali bo v prihodnosti ameriška vlada poskušala politične in diplomatske možnosti za ureditev mednarodnih konfliktov podrediti vojaškim akcijskim zmožnostim, odgovoriti z „ja". Vsekakor pa je povsem drugo vprašanje, ali ji bo to uspelo.

PROKLA 1981 – 3

PREVEDLA: MOJCA DOBNIKAR

LITERATURA:

Brzezinski, Zbignew: Between two Ages: America's Role in the Techtronic Era, New York 1970

Calleo, David: Inflation and American Power, v: Foreign Affairs, Vol. 59, No. 4, 1981

Clerc, Denis: Ordre Social et dictature du marché, v: Le Monde Diplomatique, maj 1981

Cooper, Richard et al.: Towards a Renovated International System, The Trilateral Commission, Triangle Paper 14, 1977

Dippel, Horst: Die aussenpolitischen Vorstellungen der amerikanischen Neokonservativen, v: Europa Archiv, Folge 17, 1980

Farer, Tom: Reagan's Latin America, V: New York Review of Books, Vol XXVIII, No. 4, 1981

Frieden, Jeff: The Trilateral Commission: Economics and Politics in the 1970's, v: Trilaterism, pri Holly Sklar, Boston 1980

Galbraith, John K.: Angriff der Konservativen, v: Die Zeit, 27. 2. 81

Hoffmann, Stanley: The New Orthodoxy, v: New York Review of Books, Vol. XXVIII, No. 6, 1981

Requiem, v: Foreign Policy, No. 42, 1981 (a)

Jokisch, Rodrigo (Hg.): El Salvador. Freiheitskaempfe in Mittelamerika, Reinbek 1981

Kirkpatrick, Jeane: Dictatorship and Double Standards, v: Commentary, Vol. 68, No. 5, november 1979

U. S. Security and Latin America, v: Commentary, Vol. 71, No. 1, januar 1981

Leo Grande, William und Carle Anne Robbins: Oligarchs and Officers: The Crisis in El Salvador, v: Foreign Affairs, Vol. 58, No, 5, 1980

Podhoretz, Norman: The Present Danger, New York 1980

The New American Mayority, v: Commentary, Vol. 71, No. 1, 1981

Reagan, Ronald: Frieden und Sicherheit für die achtziger Jahre, v: Europa Archiv, Folge 15, 1980

Rohatyn, Felix: A Mater of Psychology, v: New York Review of Books, Vol. XXVIII, No. 6, 1981

Tucker, Robert: The Purpose of American Power, v: Foreign Affairs, Vol. 59, No. 2, 1980

Interview, v: Sais–Review, No. 1, Winter 1981, The John Hopkins University

Wolfe, Alan: Capitalism shows its Face: Giving up Democracy, v: Trilateralism, pri Holly Sklar, Boston 1980

Wolin, Sheldon: Reagan Country, v: New York Review of Books, Vol. XXVII, No. 20, 1980

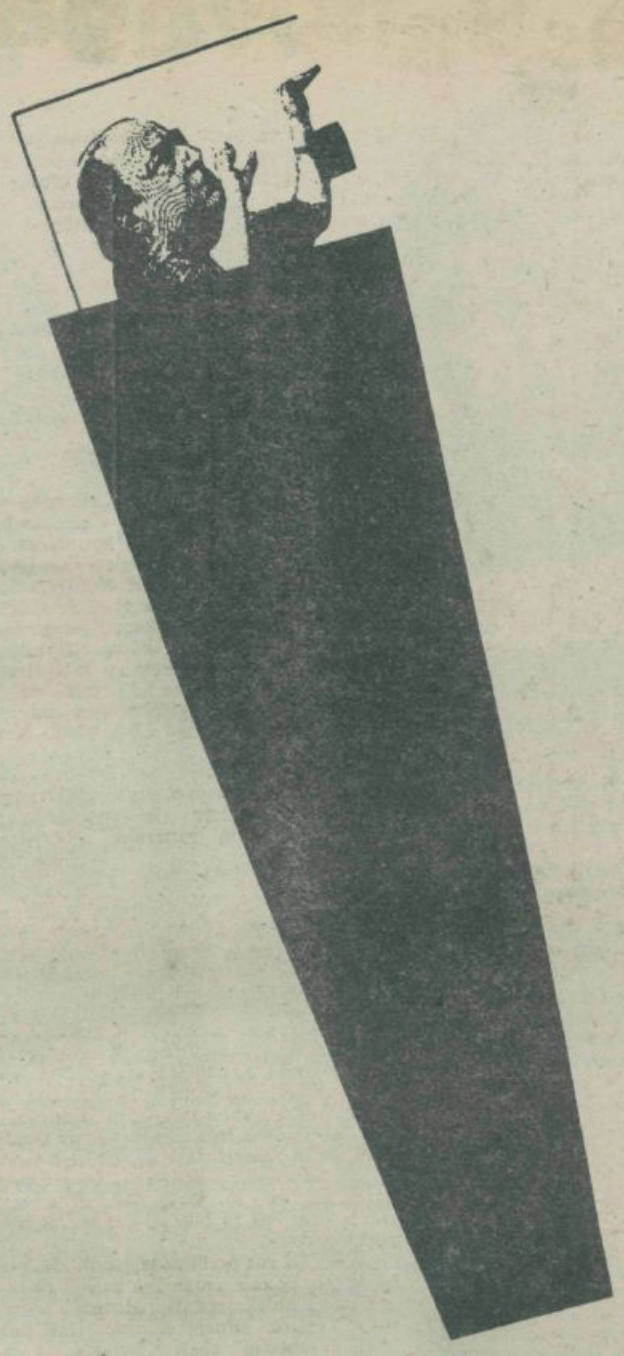

IŠČEMO UNIVERZO

Uredništvo Tribune razpisuje natečaj na temo „Iščemo univerzo". V Jugoslaviji imamo 19 univerz. Naj naštejemo: Ljubljana, Maribor, Zagreb, Osijek, Rijeka, Split, Mostar, Tuzla, Banja Luka, Sarajevo, Novi Sad, Priština, Titograd, Skopje, Beograd in še enkrat Beograd, Kragujevac in Niš. Našteli smo jih 18. Ena univerza manjka.

Ali se nahaja v Čačku, Kopru, Titovem Užicu, Peči, Varaždinu, Subotici, Bitoli, Kratovu, Zletovu, Zrenjaninu, Slavonskem Brodu, ali še v kakem malem mestu z velikimi programi na fronti boja za sodobno in usmerjeno izobraževanje? Razpis je odprt in čakamo vaših odgovorov. Sprejemamo samo take z dokazi, zadostuje pečat univerze.

Veliki Tribunin nagradni razpis je odprt.

Za nagrado bo prinašatelj pravilnega odgovora z ustreznim dokaznim gradivom prejel eno-dnevno štipendijo za doktorski, specialistični ali podiplomski študij na tej univerzi in povrnjene stroške vpisa v univerzitetno knjižnico te univerze.

Uredništvo

BREZPOSELNI POZOR !!!!!!!!!!!

Iščemo urednika za univerzo in kopico sodelavcev, ki bi omogočili uredništvu Tribune in študentom ljubljanske univerze aktualno spremljanje dogodkov na Univerzi Edvarda Kardelja v Ljubljani

Urednik za univerzo naj bi izpolnjeval naslednje pogoje:
-da je študent

—da poseduje ustrezno znanje za aktivno in kritično spremljanje znanstveno pedagoškega procesa na univerzi

in samoupravnega odločanja
—da mu učnovzgojni proces ne odžre vsega

prostega časa

—da se zadovolji š honorarjem 2.4oo,-din

Pogoji za sodelavce:
—da so kakorkoli povezani z delom na ljubljanski univerzi
—da utegnejo in si upajo priti v prostore uredništva

—da se zadovoljijo z ne-bajeslovnimi honorarji

Vse kandidate in ostale firbce pričakujemo v

prostorih

uredništva v času uradnih ur

TRIBUNA, ŠTUDENTSKI ČASOPIS
Izdaja UK ZSMS Ljubljana
Trg osvoboditve 1/II, soba 86
Tel.: 214-372

UREDNIŠTVO: Mitja Maruško — glavni in odgovorni urednik, starosta in povratnik Mladen Švarc — v.d. urednika za teorijo, Ivo Gulič in Milan Balažic — univerza, Milan Balažic — mednarodni odnosi, Dušan Turk — naravoslovje, Marcel Štefančič, junior — kultura, Marjetka Šušteršič — lektoriranje, Barbara Zupanc — distribuiranje, Mojca Dobnikar — tajnikovanje.
STALNI SODELAVCI: Nada Šabec, Suzana Ramšak, Andreja Potokar, Marko Uršič, Andrej Rozman, Sašo Ostan — dvorni fotograf, Miha Javornik.

IZDAJATELJSKI SVET: Bojan Klenovšek, Primož Hainz, Mile Šetinc, Silvin Lesnik, Samo Hribar, Tomaž Krašovec, Jože Petrovčič (predsednik), Milan Balažic, Dušan Turk, Mitja Maruško.

URADNE URE UREDNIŠTVA so vsak dan od 10. do 12. ure.
DEŽURSTVA UREDNIŠTEV: TOREK — naravoslovje, mednarodni odnosi, SREDA — Univerza, distribucija, ČETRTEK — teorija, kultura, distribucija, PETEK — univerza.
CELOLETNA NAROČNINA za dijake in študente 75,00 din, za ostale posameznike 100,00 din, za institucije 150,00 din. Naročnino nakažite na UK ZSMS Ljubljana, Trg osvoboditve 1, žiro račun 50101-678-47303, z obveznim pripisom „za Tribuno", na naslov uredništva pa pošljite svoj polni naslov.
TISK: Tiskarna Ljudske pravice v Ljubljani, priprava: IBM Dnevnik.
Oproščeni temeljnega davka na promet po sklepu št. 421-1/70, z dne 22. januarja 1973.
LIKOVNA+TEHNIČNA OPREMA: Matjaž Požlep.

andrej rozman

FRENK MILS

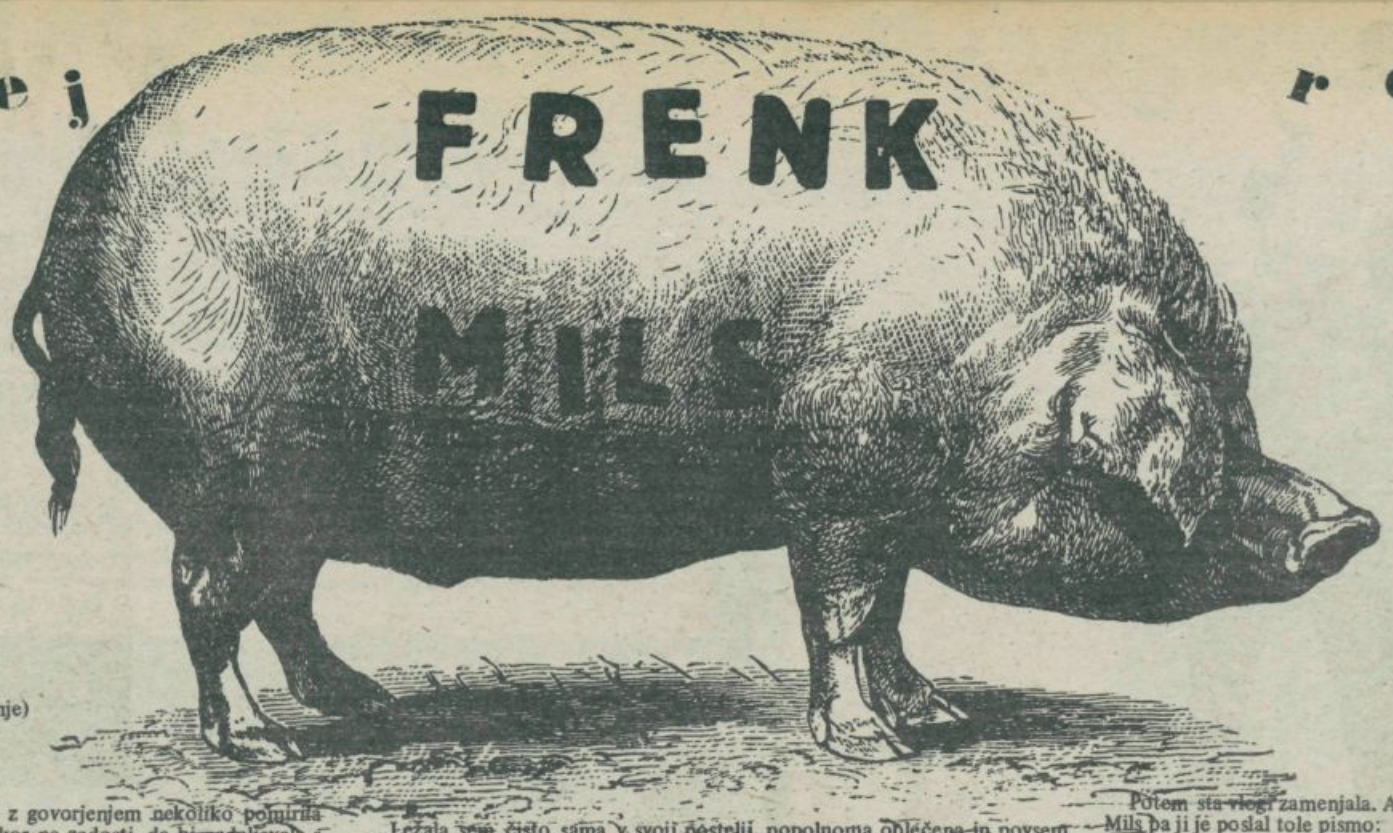

Andrej Rozman: FRENK MILS (nadaljevanje)

Dejala je:

„Res je, da sta s svojimi besedami in z govorjenjem nekoliko pomirila mojo ravnokaršnjo histerijo, vendar nikakor ne zadosti, da bi nadaljevala s pripovedovanjem pripovedi, ki sem jo obljubila. Preveč draga mi je in preveč je povezana z mojo in Frenkovo skupno življenjsko usodo. Da pa bo čas ob čaju hitreje minil, bom povedala zgodbo o Neptunu Kaderžabku, ki je živel v našem mestu v začetku tega stoletja. Verjetno sta opazila, da na nobeni hiši v našem mestu ne stoji spominska tabla z napisom: Tukaj je živel in delal Neptun Kaderžabek. In vendar je Neptun Kaderžabek živel in delal. Vsaj včasih. Sicer pa je bil Neptun Kaderžabek razbojnik. Njegov oče ni bil astronom, je pa fušal na tem področju. Poznal je ozvezdja, obvladoval je komete in do smrti je pretepel moža, ki je trdil, da Saturna ni moč videti s prostim očesom.

23. septembra 1896, točno petdeset let po tem, ko je Francoz Leverrier odkril plane Neptun, se je Kaderžabku rodil sin in tako je novorojenec dobil svoje znamenito ime, zaradi katerega je postal tat. Svoje ime je Neptun Kaderžabek nosil zelo težko, čeprav bi moral biti vesel, da Francoz Leverrier tistega dne ni odkril Andromede ali Plutona. Kljub temu se je moral že od mladosti izogibati ljudem, da bi ušel njihovemu posmehu, in v njegovi notranjščini so se bohodno razcveteli številni kompleksi. Začel se je izogibati ljudi in dela ter je kradel, ker je od nečesa pač moral živeti.

Nekega dne je takole hodil po ulicah našega lepega mesta in zapazil je drobnega, skrbno oblečenega moža, ki je na svileni vrvici privezan kot psa vlekel za seboj ličen paketek. To mora biti bogati striček, ki nese vnučkom darilo, je pomislil Neptun. Poglejmo, kaj jim nese lepega. In Švist, svilena vrvica je bila prerezana, Naptun Kaderžabek pa je že izginjal za obzorjem konca ulice.

Zadihan je pritekel domov, postavil paket na mizo, a ga ni odprl, temveč si je šel skuhat kavo. Naptun Kaderžabek je namreč ljubil napetost v srcu in nategovanje na sceni. Ko je bila kava popita, in to je bila grenka kava, nekaj čisto drugega kot tale čaj, ki ga pijemo, medtem ko vam pripovedujem tole zgodbo in za katerega smo sprva mislili, da bo kava, pa je kar naenkrat to nehal biti in postal čaj, in sicer sladek čaj, nekaj čisto drugega kot tale kava, ki jo je popil Neptun Kaderžabek pred tem ko je začel počasi iz z užitkom odpirati prikradeni paket. Pod prvim svilenim papirjem je bil drugi, nekoliko močnejši, in potem še eden. Ko je še tega odstranil, je Neptun Kaderžabek prostaško in glasno zaklel. Pičku mater, v paketu je bil sam papir. Skrbno zložen in elegantno popisan. Pa to še ne bi bilo najhujše, če ne bi bil na vrhu tega kupa list, na katerem je pisalo: NE KRADI! Roman tatu. Spisal Valentin Vladimir Kincl.

Neptun se je počutil ogoljufanega, prevaranega, ponižanega, razžaljenega in okradenega. V napadu besa je hotel stvar predati policiji, vendar se je zadržal, ker je bil prepričan v slabo poslovanje tedanje mestne policije. Sedaj je seveda vse drugače in če bi Neptun Kaderžabek živel in delal v našem času, bi se tale povest na tem mestu verjetno obrnila drugače. Neptun bi stvar predal policiji, se vrnil domov in nadaljeval s svojim mirnim, utečenim in preizkušenim ritmom življenja. Vendar takrat, na začetku stoletja, so ves tisti večer iz Neptunovega stanovanja prihajali nenavadni zvoki. Razbojnik Kaderžabek se je jokal. Če bi se ta trapasti roman vsaj ne imenoval Ne kradi! Če bi se imenoval recimo Ne govori krivega pričevanja zoper svojega bližnjega, bi vse skupaj ne bilo tako ostudno. Nekaj časa je poskušal pozabiti na usodni rokopis, končno pa ga je zgrabil občutek prepričanja, da ne bo, dokler ne prečita romana, ničesar ukradel. Še slutil ni, da potem, ko roman prečita, pa sploh ne. Če bi to slutil, bi sigurno ne čital.

Ne kradi, roman tatu od pisatelja V. V. Kincla, je bil žalostna zgodba o zagrizenem žeparju, ki bi, če ne bi bil sirota, okradel tudi lastnega očeta. Končno pa je le dobil svoje. Obesili so ga na Vrhniki na vrhu klanca siromakov in šele pod vislicami se je zločinec skesal, seveda prepozno. Neptun Kaderžabek je postal nemiren. Izgubil je samozavest. Pred očmi je ves čas videl Kinclovega žeparja, kako pod vislicami kriči: „Zakaj sem se spustil na pota zločina!“ namesto „Zakaj sem se pustil ujeti“, kar bi bilo za pričakovati. To presenetljivo kričanje je na razbojnika Kaderžabka v celi knjigi napravilo najmočnejši vtis in ko je prebral celoten rokopis, se je Neptun odločil, da bo postal pošten občan. Ne bo kradel, kot pravi V. V. Kincl. Obratno. Postal bo prav tako kot V. V. Kincl pisatelj in pisal bo prav tako krasne romane kot on.

Kupil si je pero in papir in se prepustil pisateljevanju. Dolgo v noč je posedal nad praznim listom in nikdar se ni nič zgodilo. Zgrizel je celo držalo, tako da si je moral kupiti novo, pa še vedno nič. Končno pa ga je nekega večera le poljubila Muza. Vzel je pero in napisal:

NE KRADI!
– ROMAN TATU
– NEPTUN KADERŽABEK

Potem je vrgel stran naslovni list Kinclovega romana in k rokopisu priložil svojega. Potem je malo pomislil in prečrtal podnaslov „roman tatu“. To je bilo odveč. Potem se je odpravil do založbe, kjer je roman oddal.

In ko je čez nekaj mesecev odprl avtorski izvod romana Ne kradi, si je ganjeno šepetal: In da potem v naši družbi človek ne bi mogel živeti na pošten način.“

Monro je srebrnila že zadnji požirček čaja. Frenk in Sal sta ravno hotela odpreti usta in nekaj reči, vendar ju je Manro prekinila. „Fanta, zaprita za danes svoja gobca in tudi jaz bom svojega. Današnjega dela zgodbe je konec in če nas do prihodnjič ne aretirajo, bomo lahko takrat spet v miru nalagali.“ Salivan se je na brzino poslovil, Frenk Mils je pobral iz pisalnega stroja svoj rokopis in ga vtaknil v zeleno mapo, Monro je pripravila posteljo, se oblekla v pidžamo in legla, kar je kmalu za njo storil tudi Frenk Mils.

Na zemljo je v temnomodri pidžami legla še ena noč. Bila je še mlada in za pričakovati je bilo, da junaka naše pripovedi dneva še nekaj časa ne bosta uzrla. Tudi ko se bo noč končno umaknila in svoj prostor odstopila mlajšemu, novemu dnevu, naša junaka tega ne bosta takoj opazila. Tja do devete ure bosta spala spanec pravičnega, se pravi spanec tistega, ki je toliko pravičen, da mu ob petih, ko je še mrzla tema, še ni treba vstati izpod tople deke in se mrkega obraza in medle postave v hitenju podati tovarni in združenemu delu v objem ter se potem tam prvih osem ur novega dneva truditi povečati proizvodnjo in vleči svojo državo iz globoke gospodarske krize. Pravični ljudje namreč spijo bolje in dlje, spijo takorekoč kadar hočejo in kolikor hočejo. So gospodarji svojega časa. To so mladi brezposelni ljudje in njihovo število narašča. Vendar pa število Ane Monro in Frenka Milsa nikakor ne raste, kajti onadva v resnici sploh nista brezposelna, saj združujeta svoje delo na polju pisane besede. Resda sta še mlada in nepriznana, pa vendar bosta lahko mogoče že jutri v katerikoli državni obrazec v rubriko poklic vpisala svobodni umetnik, se udeleževala raznih simpozijev ter si sama plačevala socialno zavarovanje. Sta torej to res človeka, ki zvečer ležeta in zjutraj vstaneta, noč pa kot vlak skozi mrak zdrsi mimo njiju v pozabo? Kako je torej z njunim spanjem? So njune sanje res samo sanje?

Na zastavljena vprašanja smo odgovore poiskali z lastnimi očmi. Sledeč trdnemu prepričanju, da ima vsak naš odgovor kratke noge in nikoli ne počiva, kot se pač za laž spodobi, smo vse iskane odgovore našli v razkošni zakonski postelji Frenka Milsa in Ane Monro. Potem, ko smo eno za drugo odgrnili vseh pet brezmadežnih rjuh, smo naleteli na opidžamljeni telesi naših dveh junakov. Ko smo bolje pobrskali po njunih glavah, smo najprej ugotovili, da Ana Monro kot ponavadi tudi sedaj sanja, da tipka. Potem smo se ji skozi ušesa, nos in grlo kot kašni otorinolaringologi splazili v podzavest in začeli čitati, kaj lepega tipka:

„Ležala sem čisto sama v svoji postelji, popolnoma oblečena in povsem nemočna. Nič, kar bi me iz postelje še lahko dvignilo, mi ni več stalo na dosegu roke. Rekli so mi, da mi gradimo ceste, proge, ampak ali bom v tem življenju še sploh kdaj lahko resnično srečna?

Včeraj sem pisala dolgo pismo svoji materi. V njem sem ji povedala vse, kar ji gre. Predvsem pa sem ji povedala, da je več ne maram. Tega mi kasneje ni nikoli več odpustila.

Obljubila sem ji, da ji bom začela prizanašati s tepežem, še prej pa sem ji roki popolnoma zavila okoli svojih osi in ji iz njiju populila vse prste. Obrcala sem jo v bolna, razpadajoča jetra ter ji pljunila v od zlatenice rumeno lice. S kuhinjskim nožem sem na deščici populjene prste razsekala in jih zmetala v lonec, v katerem je v vreli vodi že plaval mlad korenček z vsemi svojimi zelenimi listki vred, družbo pa mu je delal enako mlad peteršiljček skupaj s svojo belo koreniko. Česna dodala nisem, sem pa pač vzela svojo kitaro s stene in od njenih strun spremljana sem zapela:

Mama, v tvojem pogledu je nekaj,
mama, česar ne morem več gledat,
mama, vonj tvojih las pa je tak,
mama, da zadušljiv je že zrak,
mama, zato se korak moj ustavi,
mama, ker glas, ki je v meni, mi pravi,
mama, da zdaj že zatrdno jaz vem,
mama, zato t- povem,
da jaz k tebi ne grem, da jaz k tebi ne grem, da jaz k tebi ne grem

NIKDAR VEČ!!!

Ko sem to pesem odpela, sem se grenko razjokala. Globoko v meni je težkobno ležal kes za vso krivico, ki sem jo kdajkoli prizadejala svoji materi in vedela sem, da storjene krivice nikoli ni več mogoče popraviti. Gledala sem koščke njenih prstkov, kako skačejo po loncu gor in dol in se v družbi peteršiljčka in korenčka vrtinčijo v razposajenem ritmu vrele izparevajoče vode, pri čemer, o človek, še pomislili niso na bolečino, ki me je v prsih žgala s tako silo, da bi se mi skorajda prismodilo srce. In tudi bolečine moje matere, ki je tako zelo napolnjevala najino malo garsonjero, da se je komajda še dalo vzdržati v njej, v lonec, v katerem so se kuhali materini prsti, ni prodrla in je juha tudi do nje ostajala popolnoma brezbrižna in hladna. Potem je mati naenkrat kot strela iz jasnega glasno in presunljivo zaječala: „Ana Monro! Pazi, da se prsti preveč ne razkuhajo!“ In jaz sem se le s težavo

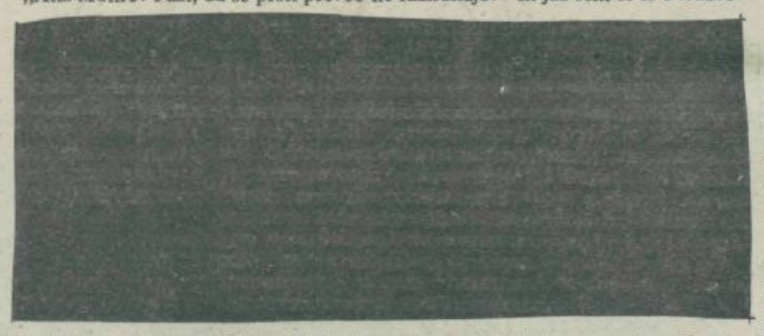

splazila pod njeno bolečino do štedilnika ter potegnila lonec s plina. Zaradi velike materine bolečine je bil ves zgornji del sobe kot zakajen s temnomodrim dimom, zrak, ki je bil nekdaj tako jasen in veder, je bil sedaj temačen in zadušljiv. Zato sem gledala raje kar v tla, saj če sem pogled obrnila proti tej temačni in dušeči veliki materini žalosti, mi je le ta zasilila v oči in skoznje segla globoko vame, prav do srca. Tega pa nisem mogla prenesti. Tako sem kar na slepo segla po loncu in ga začela vleči iz gorečega plina. Lonec pa se je le še grozeče zamajal, izgubil ravnotežje ter hip za tem že zlival vso svojo vsebino po moji levi podlahti. Od bolečine nisem vedela, kje se me drži glava, tako da sem z njo silovito treščila ob rob štedilnika. Začela sem ječati in kričati, žejna tolažbe ali česar koli, pri čemer sem se najprvo spomnila na nekdaj tako sladko materino mleko. Tako sem legla v posteljo poleg brezprstne mame in trenutek za tem sem že spala.

Ko sem se potem naslednje jutro zbudila, matere ni bilo več. Ležala sem sama v svoji postelji, popolnoma oblečena in nemočna. Nič, kar bi me še lahko dvignilo pokonci, mi ni stalo na dosegu roke. Govorili so mi, da gradimo ceste proge, vendar jaz takrat nisem verjela, da bom lahko v tem življenju še sploh kdaj srečna.

Ana Monro, Ljubljana“

Bruhnila je iz sanj in prvo, kar je zagledala, so bili njeni razcveteli in krvavi prsti. Groza. In namesto povštra je pod njeno glavo ležal trd oreh, ki jo je tiščal prav v sence. Trd oreh sorte ‚mater je zatajil‘. V njenih možganih v obliki polovičke jedrca tega oreha ji je kljuvalo vprašanje: Zakaj? Potem se je spomnila. Seveda: Skodelica kave, ki jo je bila spila pred spanjem, je bila kriva teh mučnih blodenj duha.

„Roperji, hardroperji, ropenrolerji!“ se je v spanju zadrl Frenk Mils. Vendar so bile njegove sanje, po izrazu njegovega klica sodeč, mnogo prijetnejše od Monrojinih. Zelo verjetno, da si je spet izmišljal nove besede in si z njimi kratil noč. Kako zelo mu je to zavidala! In zaželela si je, da bi sanjala kaj skupaj. Rekla mu je: „Ti si Jezikovno razsodišče, jaz pa sem zaveden Slovenec.“ Potem je v hipu zaspala in mu v sanjah poslala tole pismo:

„Spoštovano Jezikovno razsodišče! Moj fant se izraža zelo grdo. Uporablja besede, ki jih pri nas doma nismo nikoli uporabljali. Mogoče sem starokopitna, vendar se meni zdi povsem nepotrebno, da za to, da pove neko povsem preprosto misel, v svoj stavek vplete vse polno izrazov, ki so za samo misel, ki jo namerava povedati, povsem brez smisla, pri tem pa še hudo žalijo moja ušesa. Kako naj ga tega odvadim? Sicer je moj fant do mene zelo dober in pošten, pa tudi v podjetju, kjer je zaposlen, velja za zglednega delavca. Prosim, da mi čimprej odgovorite. Sonja Fink, Brežice.“

Frenk Mils ji je nemudoma odgovoril:

„Draga Sonja! Popolnoma razumemo tvojo stisko. Žal je pri nas takšnih, kakršen je tvoj fant, precej in vse kaže, da njihova prevzgoja zahteva več truda, kot smo si sprva predstavljali, in sicer tako s strani strokovnjakov kot laikov. Slavistično društvo sicer že pripravlja Priročnik o jezikovni higijeni, ki bo olajšal delo tebi in tebi podobnim, vendar pa njegovega izida še nemoremo pričakovati prav kmalu, zato nekaj najvažnejših napotkov:

Vpletanje neprimernih izrazov v pogovorni jezik je ponavadi posledica duhovne lenobe, iz katere sledi pomanjkljiva jezikovna izobraženost inkriminiranih oseb, ki bi lahko le z minimalno količino volje očistile svoj besedni zaklad tega nelepega plevela. Žal pa so ti ljudje ponavadi sveto prepričani v svoj prav in mislijo, da je njihov jezik njihova lastnina ter lahko z njim rokujejo tako, kot se jim zdi. Njihovi jezikovni nazori znajo biti zelo privlačni, saj ponujajo navidez brezskrbno in svobodno izražanje. Vendar pa se za to svobodo vedno skriva duhovna preproščina in mi ti svetujemo predvsem to, da skrbno paziš, da še sama ne padeš pod vpliv nazorov svojega fanta, kar pri nas počne vse preveč mladih deklet. Vulgarna govorica iz dekliških ust pa zveni še mnogo bolj boleče, saj se človek v takšnem primeru ne more znebiti vtisa, da takšnim dekletom tudi spolnost ne pomeni nekaj vzvišenega in svetega. Zato moraš biti trdna in močna in nikakor ne smeš popuščati skušnjavam. In če tvoj fant iz tvojih ust zlepa ne bo slišal grde besede, se bo takšnemu izražanju, če te ima količkaj rad, tudi sam začel izogibati.“

Potem sta vlogi zamenjala. Ana Monro je bila Jezikovno razsodišče, Frenk Mils pa ji je poslal tole pismo:

„Pet procentov ne jebem grdo izražajočih se ljudi. Oni vpletajo v svoje govorjenje in pisanje vse polno pičk, pizd in kurcev in jebejo vsepovprek. Koji jim je to fazon, da ne samo da govorijo neke žive kurbarije, ampak pri tem tudi nipošto nespoštujejo svojega materinega jezika ter po to svinjarijo hodijo tja čez Kolpo. Če jim je res toliko do teh hrvaških in srbskih besed, potem jim svetujem, da na onem bregu Kolpe tudi ostanejo, ne pa da pljuvajo po naši lepi slovenski deželici. Res da nas je že tako ali tako malo, ampak tudi brez njih menda še ne bomo izumrli, saj če jebejo skozi besede, to še ne pomeni, da so tudi v življenju dobri jebači. In komaj smo z veliko muko iztrebili te germanizme (pri čemer bi rad opozoril, da vseh še nismo, in je naprimer ravno beseda germanizem germanizem – ali ne bi mogli namesto nje vpeljati lepe slovenske besede nemškizem?), že se nam je nabralo vse polno teh srbohrvatizmov. Kaj se človek res ne more več razvijati sam in v miru? Jebem vam takšno slovenščino in ne izlazim več iz svojega stana in z nobenim živim ne spregovorim več niti besedice, dok se vse to ne počisti! Do tedaj pa bodo to, poštovano Jezikovno razsodišče, moje zadnje besede. Tomaž Brašno, Bistrica ob Kolpi.“

Monro je odgovorila takole:

„Dragi Tomaž! Žal nismo čisto prepričani, če to, kar nam pišeš, misliš resno. Ali pa se morda samo norčuješ iz nas? V kolikor pa se za tvojim pismom le ne skriva ironija, smo ti pripravljeni pomagati. Predvsem ti priporočamo nekoliko strpnosti, saj te utegnejo obdolžiti nacionalizma, če boš v svoji skrbi za lepšo slovenščino šel predaleč. Svetujemo ti, da čimprej obiščeš našega dežurnega lingvologa, ki bo znal umiriti tvojo jezikovno osvobodilno borbenost, hkrati pa bo izostril tvoje čutilo za čisti jezik, ki je, po tvojem pismu sodeč, že zelo otopelo. Dežurnega lingvologa boš našel v mogočni in trdni stavbi na vogalu Cankarjeve in Prešernove. Predvsem pa ti svetujemo, da ne obupaš. Naš strokovnjak ti bo brez dvoma znal pomagati in prepričani smo, da se bo iz tebe razvil še uspešen jezikoslovni brambovec. Pred tem pa se moraš seveda navaditi vsaj navidenze strpnosti ter se jezikovno čim bolj izpopolniti. Kar pa se tiče besede germanizem, popolnoma soglašamo s teboj, da ga je treba čimprej nadomestiti z lepim slovenskim nemškizmom.“

Frank Mils se je sicer igre že naveličal, a se je Ana Monro še vedno bala sanjati sama in ni imel srca, da ne bi sprejel tudi tegale njenega pisma:

„Spoštovano Jezikovno razsodišče! Tudi mene močno moti umazano govorjenje, pri čemer me še posebej žali, da Slovenci ne znamo uporabljati svojih lastnih umazanih izrazov in si jih moramo sposojati pri svojih sosedih. Nekoč v Avstroogrski smo bili glede tega bolj samostojni, danes pa hudič nima takorekoč nobene teže več in z njim si ni več mogoče sprostiti od vsakodnevnih skrbi preobremenjene duše. Sem preprost človek, tekstilni delavec v pokoju, a se teže tega problema še kako zavedam in odkar sem v pokoju, mnogo razmišljam o tem, kako bi se dalo to hibo ozdraviti. Moram reči, da sem doslej že mnogokaj storil na tem področju. Preizkusil sem marsikateri izraz, pa nobeden ni zalegel, še posebej pa ne tisti maloměščanski kurenki, pišuke, pisma ipd. Razumite me, jaz sem delavec in potreben sem česa krepkejšega. Zadnjič pa sem končno odkril umazan izraz, ki se je obnesel. Gre za preprosto in vsem znano besedo pljunek. Vendar pa je važno, kako človek to besedo izgovori, vkolikor hoče dati iz sebe vsaj nekaj notranje svinjarije. In jaz jo izgovarjam tako, da hkrati s tem, ko rečem plu, tudi zares pljunem, najrajši sogovorniku v obraz ali pa v kak vrednejši in čistejši predmet. Ne boste verjeli, ampak odleže mi in sprostim se, kot če bi rekel kurac. Tako vam pošiljam ta svoj izum s področja originalnega slovenskega umazanega izrazoslovja, da ga strokovno presodite in, če vam bo všeč, pomagate spraviti v promet. Prosil bi vas tudi, če bi lahko moj izum na moje ime registrirali pri Zavodu za zaščito malih avtorskih pravic (ZAMP), ter nekako uredili, da bi dobil kak procent od njegove uporabe v javnosti. Janko Ščer, Ivančna gorica 12a.

Vendar Frenk Mils na to pismo ni odgovoril. Rekel je samo „To je pa že preveč,“ vstal, prižgal cigaret ter šel v svojo sobo, kjer je, da bi si nekoliko pretegnil prste, nadaljeval s tipkanjem svojih spominov.

„V katero smer bežim, katerim krajem me nosi moj notranji gon v objem, v katerem cesarstvu se bom ustavil, tega nisem vedel, kajti znana mi je bila ena sama stvar: moja sla po tujini meri pet tisoč kilometrov in teh pet tisoč kilometrov moram preteči v enem samem zamahu, ne da bi si vmes enkrat samkrat odpočil svoje telo, svoje misli ali svoja čustva, vkolikor hočem, da me potovalna mrzlica vsaj nekoliko mine. Pet tisoč kilometrov mora iti mimo mene kot pet tisoč vbodljajev z nožem, ki jih enega za drugim brez vmesnega predaha zada od strasti po sovražnikovi krvi razvneti sladostrastni pokončevalec svoji pred zakonom nedolžni žrtvi. Pet tisoč kilometrov mora iti mimo mene kot nepretrgan pettisočpatronski rafal, ki ga najbolj prenapeti protiverski fanatik, ki je pod krinko vseodpustljivosti zelo zelo dolgo skrival ateistično nestrpnost, spusti naravnost v srce, na križu razpete kamnite reprodukcije Kristusovega telesa. In dejansko mi je teh pet tisoč kilometrov minilo kot pet tisoč vdihov in izdihov mene zadihanca, ko sem po teh petih tisočih pretečenih kilometrih, ne spominjajoč se ničesar razen gledanja na kilometrski števec, v ta namen vgrajen v mojo plosko glavo, nekega toplega sončnega spomladanskega jutra skorajda brez sape ves vzhičen nad lepoto pokrajine obstal ob vznožju Himalaje.“

Utrujen od teže teh stavkov je pogledal v strop, od katerega pa se mu je naravnost v obraz odbila sveža, pravkar zapeta jutranja pesem Ane Manro.

SVEŽA PRAVKAR ZAPETA JUTRANJA PESEM ANE MONRO (alpska poskočnica)

Ta razvratni Čuri Muri
dela kučke iz kocin,
ki jih potlej strastno kuri,
da bi videl pičkin dim.

Očkovo opozorilo:
„Čuri Muri, prej ko slej
to te bo ugonobilo,
da tvoj firbec nima mej,“
fantu je deveta briga,
sladnostrastni pasji sin
dlake še naprej prižiga,
da bi videl pičkin dim.

Končno očetu je zadosti,
sina ne prenese več,
reče Čuriju: „Oprosti,“
in mu vzame glavo preč.

Ko na podu je ležala,
z drobno iskrico v očeh
glavica otroško mala
vžgala dlako je na tleh.
Dlaka se je osmodila
in umrlemu v spomin
prav pod nos je pokadila
očku najbolj pičkin dim.

premiera

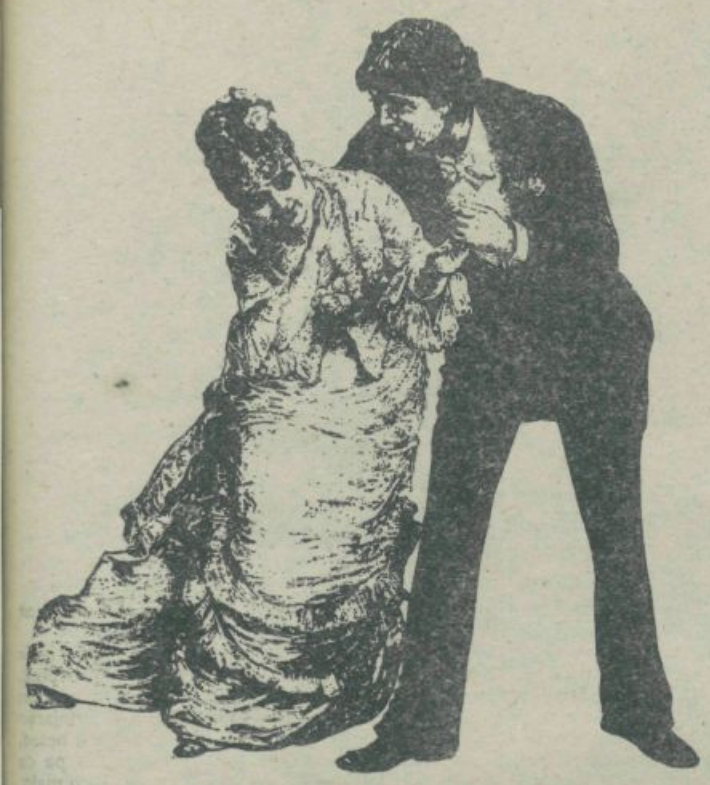

) NOVI PREMIERI MESTNEGA GLEDALIŠČA JUBLJANSKEGA

Mestno gledališče ljubljansko je imelo prejšnjo sredo že tretjo remiero v letošnji sezoni, na kateri je njegovo občinstvo jasno in asno dokazalo, da se zna krohotati takrat, ko je mene groza, loskati, ko mi je žal, da ne znam žvižgati na prste. Vse to ob asvidenju nad zvezdami Toneta Partljiča v režiji Aleša Jana.

Zgodba je postavljena na pokopališče. Vdovec in vdova se poznata tam, ker njuna pokojna življenjska sopotnika počivata v ed seboj sosednjih grobovih. Med živima dvema vzplamti ubezen, ki pa je njuni domači ne pustijo, hočejo jo preprečiti, in ara ljubimca morata zbežati od doma, če se hočeta poročiti njeni ašči in njegovima hčerkama navkljub. Hkrati pa se vnamejo tudi ustva med njunima ranjkima, ki se obiskujeta v grobu in zelo rjetno tudi fukata. Poročita pa se tudi vdovčeva najmlajša hčerka, l edina razume očeta, in njen fant Pepsi ter grobar in urejevalka robov. Konec je torej srečen, vsaj za tiste, ki se imajo radi. Pepsi njegova punca bosta imela celo otroka. GLedalci so navdušeni. loskajo, da kaj takega že dolgo nisem videl. Navdušeni odhajajo iz edališča in pravijo: tale Partljič pa zna povedati. Dosti si upa. Naš lovek je. In kaj jih tako navdušuje? Recimo tole: predstavnik ulturnih organizacij na sestanku sveta uporabnikov in sveta vajalcev, *ki ju ustanovi za samoupravljanje* zagreti direktor tozda ogrebnik, kritizira besedila nagrobnih kamnov. Poleg pravopisnih apak jim očita tudi njihovo obrnjenost v onostranstvo. Pravi, da i bilo tudi sem treba vnesti več dialektičnega materializma. Kot zgled dobrega napisa navede tole cvetko: „Tu počiva Valerija, preminja se materija." Publika z bučnim aplavzom prekine redstavo. Res, ta Partljič zna povedati, upa si briti norce iz tako elikatnih tem, kot je dialektični materializem. To je naš človek. V obotnem Delu lahko v rubriki Gledalci o premieri preberemo: Vendarle se je nekdo lotil prepovedane teme — samoupravljanja.") še kako pogumno. Teorijo samoupravljanja je postavil v bsurdno situacijo: na pokopališče. Direktor tozda Pogrebnik je avdušen privrženec samoupravljanja. Ustanovi svet uporabnikov in et izvajalcev. Mrličev, kot pravi materialist, v ta svet uporabnikov e vključi. Ti pa sami zase mislijo, da so edini pristojni biti v tem etu, zato tudi iz svoje srede izberejo delegata, ki potem na stanku kritizira nekatere napake v delu tozda Pogrebnik ekatere grobove zamaka ipd.) Da, da, Partljič si upa. Teorijo moupravljanja je postavil v absurdno situacijo in gledalci so vdušeni, ker je Partljič s tem izrazil njihovo skrito prepričanje, je samoupravljanje tako ali tako absurd in nesmisel. Res je gumen tale Partljič, ki pa se s svojimi „ljudskimi" štosi meni, ki čudni misleči manjšini obiskovalcev MGL zdi komediograf tega kova, ki služi režimu na ta način, da pomaga ljudsko zadovoljstvo kanalizirati v mrtve kanale.

In kako je z igralci in režiserjem? Delo so opravili slabo. Marko mčič se čudno pači, ko hoče oponašati srbohrvaško govorečega oveka v Sloveniji, pa je pri tem diletantsko nedosleden. Pepsi in egova punca naj bi bila predstavnika mlade generacije, ki vidi pri arih mnogo potrošniških in drugih nesmislov, a sta neverjetno prepričljiva. Tomaž Pipan, direktor tozda Pogrebnik, je ektiran, burlesken in marsikomu med gledalci tudi najbolj nešen, vendar se meni zdi, da nekako brez prave veze skače po dru, krili z rokami in pači svoj glas. Igra nekega moupravljalskega navdušenca, ampak očitno gre za nek moderen ristop k igri, ki temelji v tem, da je med realnostjo in teatrom čim anj povezav. Da pa ne bom izpadel totalen nergač, bom nekaj endarle pohvalil: songi Ervina Fritza in Janija Goloba, ki so jih vajali obritoglava smrt, harmonikar in grobar, so še posebej s eno (hrastoveljski mrtvaški ples v ozadju, v ospredju dve obnici) pomenili pravi memento mori, pa tudi maske mrličev so ile dokaj posrečene. Bile so nekako iste vrste kot maske iz redstave Mlada Breda v SNG, vendar s to razliko, da niso imele metnih rok, ampak naravne, in glede na to, da se je v SNG kazalo, da so igralci zelo nespretni v ravnanju s temi rokami, se je zdela rešitev MGL zelo uspešna; tukaj so imeli namreč nad ojimi glavami še umetne — lobanjaste, roke pa so imeli lastne in jim zato prihajale nekje iz sredine telesa, namesto iz ramen, kar gledajočega nikakor ne moti.

Nikakor pa ni mogoče pohvaliti tega, kar je o predstavi za Delo pisal Andrej Inkret. Na koncu je sicer jasno izpovedal, da mu edstava ni bila všeč, vendar se je pravi kritiki ognil na navidez fin ačin, tako da je krivdo za to, da kritike ni napisal, zvalil na mecla, Štiha in Partljiča, ki so bojda v gledališkem listu vsak v ojem tekstu izrazili prepričanje, da je kritika pri taki predstavi isto brez veze. Seveda, strokovnjaki naj s svojim znanjem ne enijo preprostemu ljudstvu njegovega veselja, nevednega in mu s ojo kritiko ne skalijo užitka, ki ga ima, če se pusti nategniti estnemu gledališču. In vendar je čudno, da se kritik boji napisati itiko predstave, ki mu ni bila všeč. Molk je zlato, če bi molčal, bi tal filozof. Če ne boš kritiziral, boš lahko še naprej kritik.

ANDREJ ROZMAN

BEG AN GRAD

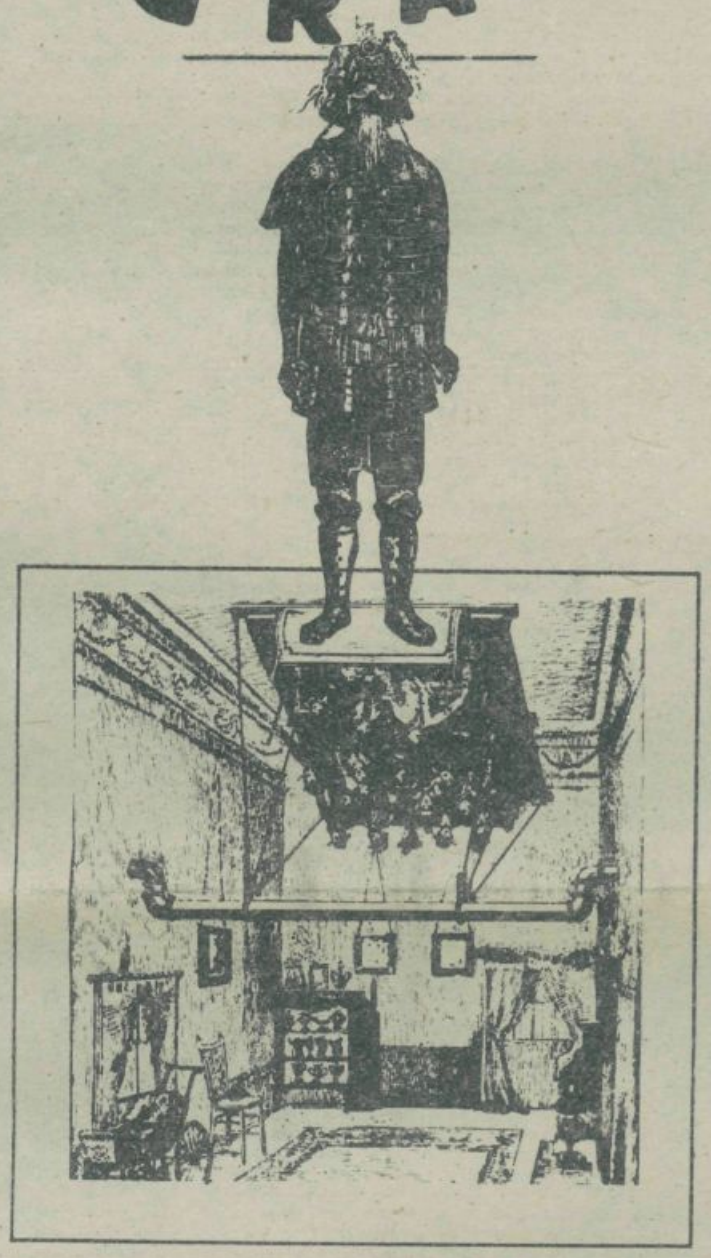

Beg iz šentviškega Doma svobode ali narodnozabavna avantgarda. Zasedba: bobni, violina; električni bas, kontrabas; klarinet; tolkala; harmonika.

Naj bo takoj jasno. Glasbene skupine Begnagrad tu ne bomo parafrazirali in tlačili na razne nivoje, ampak se bomo ustavili predvsem ob čutnih in estetskih doživetjih njihovega koncerta v šentivškem Domu svobode. Kulturni status skupine Begnagrad je tokrat privabil eksperimentalne glasbe željne poslušalce, saj je od zadnjega takega koncerta skupine Work, minilo že precej časa. Mozaik glasbenih vzorcev je bil tokrat sestavljen iz novih fundamentalnih snovi, ki so svojo bogato etnično strukturo pokazale v najkristalnejši formi. Vsa ognjevitost in svoboda izraza zvokov se je prestrukturirala v novo popolnejšo formo ali sintezo, ki je teza narodnozabavnega in antiteza eksperimentalnega. Torej dialektika zvoka kot enotnost nasprotij. Etnična frazeologija se kompaktno sklada s formo svobodnih zvokov in nam predstavi diskurz nacionalnega. Nacionalno kot izvirno in estetsko poglabljajoče. Nacionalni sinonim je harmonika, ki v svobodnem glasbenem izrazu negira svojo lastno funkcionalno simplificiranost in prerašča okvire štiridimenzionalne stvarnosti. Nacionalna zgodovina in etnična glasbena heterogenost postajata vir za novo sodobno slovensko glasbo (Sedmina, Srp, Begnagrad). Begnagrad ne predstavljajo tiste hermetičnosti znotraj grajskih zidov, ampak razširjajo svoj „fevdalni" vpliv na „križarskih pohodih". Njihova slovenska turneja jih postavlja na izvore commedie dell'arte in vlogo potujočih trubadurjev nacionalne izvirnosti. Njihova komunikativnost je sestavljanje zvokov okolja v nov relevanten glas okolice, ki se na racionalno čutni transmisiji prenaša v identiteto poslušalcev. Na tej stopnji poslušalci niso pasivni, ampak razširjajo glasbeno formo v vse štiri dimenzije. Sama etabliranost prostora prisiljuje poslušalce, da vnaprej sprejmejo zakone „normalnega" gledališča. Ali že sam vzdignjeni oder predstavlja aktivnega udeleženca na višjem nivoju? Prestruktuiranje prostora bi prineslo skupini Begnagrad nov adut. Zvok bi iz svoje elitiziranosti položaja sprejel koncept aktivnega prežemanja s poslušalstvom in prostorom. Še ena poanta nacionalne identitete, ki spada v diskurz organizacije Rock In Opposition. Ne nacionalna identiteta kot nekaj hermetičnega, ampak kot komplement evropske alternativne glasbe. Recepcija eksperimentalnega je vzpostavljanje osebne identitete, spodbujanje razmišljanja o lastnem obstoju. Begnagrad nam s svojo glasbo prezentirajo del nas, del, ki smo ga izgubili med vsakdanjim konzumiranjem kulturnih nadomestkov. Zato ne bežite na grad pred glasbo skupine Begnagrad.

Za vaše dobro sestavil
Kranjskegorablueser
MARKO URŠIČ

ZVOK

Zvok galskega petelina

Od vseh evropskih držav ima Francija relativno najboljše pogoje za razvoj alternativne glasbe. Temu je največ pripomogel prvi val francoskih progresivnih skupin, ki je v sedemdesetih letih ustvarii novo glasbeno prizorišče. Razvile so se neodvisne gramofonske družbe, časopisi, distribucija plošč in organizacije za koncertno dejavnost. Danes ima nova generacija francoske progresivne glasbe precej večje možnosti za ustvarjanje in posledica tega je, da Francija producira največje število progresivnih skupin v evropskih razmerah. V našem pregledu le teh se bomo omejili na tiste, katerih plošče distribuira Recommended Records, organizacija, ki deluje v okviru Rock In Oppositiona.

ALBERT MARCOEUR

Albert uporablja nekonvencionalne inštrumente, strukture in besedila. Je zelo natančen, saj je prvo ploščo snemal dve leti. Dosedaj je posnel tri albume.

CHRISTIAN VANDER

Vodja najbolj znane francoske progresivne skupine Magma. Posnel je ploščo TRISTAN ET ISOLDE, na kateri igra piano in bobne, obenem pa še poje. Na plošči sodelujejo še njegova žena Stella Vander — glas, Klaus Blasquiz — glas, tolkala in Jannik Top — bas.

MAGMA

Ena od najpomembnejših in vplivnih evropskih progresivnih skupin. Prav Magma in nemška skupina Faust sta dali temelje evropski alternativni glasbi. Za Magmo je značilen futurističen koncept, ki prikazuje vesoljsko odisejado prebivalcev planeta Kobaia in njihovo borbo z Zemljani. Plošče so polne skrite energije in predstavljajo veličanstvene oratorije. Tretji in četrti album MEKANIK DESTRUKTIW KOMMANDOEH in KOHNTARKOSZ sta njihovi najboljši plošči.

ZNR

Izredno zanimiva skupina, ki je izdala dva albuma. So zelo politično orientirani, zato je bilo nekaj časa skoraj nemogoče dobiti njihovo prvo ploščo BARRICADE 3. Ovitek za to ploščo je oblikoval Captain Beefheart, medtem ko ovitek druge plošče predstavlja izrazito psihološko fikcijo.

ART ZOYD

To je zasedba, v kateri se nahajajo trobenta, dve violini, bas, kitara, saksofon in klaviature. So ena od skupin, na katero je Magma največ vplivala. Junija lansko leto so nastopili v Ljubljani v okviru prvega Rock In Opposition Festivala pri nas. Izdali so štiri plošče.

ETRON FOU LELOUBLAN

Skupina je ena najbolj svojstvenih v združenju Rock In Opposition. Deluje v zasedbi saksofon, bas, bobni in klaviature in v njej je nastopila konec prejšnjega leta tudi v Ljubljani. Njihova glasba je prepletena s humorjem in je zelo energična, zato pride na koncertih bolj do izraza v primerjavi s ploščami.

FERDINAND RICHARD

Basist skupine Etron Fou Leloublan. Izdal je samostojno ploščo EN FORME.

HERATIUS MUSIC CORP.

Še ena zanimivih francoskih skupin. Izdali so dva albuma GWENDOLINE in CHANTILLION.

LUC FERRARI

Njegovo ploščo UND SO WEITER/MUSIC PROMENADE odlikuje briljantna uporaba glasu in magnetofona z veliko mero kreativnosti. Prava električna klasika.

VIDEO AVENTURES

Zanimiv projekt, v katerem sodeluje več znanih glasbenikov. Skupina je izdala maksi single MUSIQUES POUR GARCONS ET FILLES.

ESKATON

Zasedba in zvok te skupine sta zelo podobna Magmi. Vsekakor zanimiva skupina, ki v prihodnosti veliko obeta, saj še niso izdali velike plošče.

MARKO URŠIČ

JANUAR	FEBRUAR	MAREC
1. P Novo leto	1. P Ignac	1. P Albin
2. S Makarij	2. T Marija	2. T Janja
3. N Genovefa	3. S Blaž	3. S Marin
	4. Č Andrej	4. Č Kazimir
4. P Angela	5. P Agata	5. P Janez
5. T Simeon	6. S Dora	6. S Nika
6. S Gašper	**7. N Egidij**	**7. N Tomaž**
7. Č Zdravko		
8. P Severin	8. P Janez	8. P Dan žena
9. S Julijan	9. T Polona	9. T Frančiška
10. N Gregor	10. S Viljem	10. S Viktor
	11. Č Marija	11. Č Krištof
11. P Pavlin	12. P Damijan	12. P Gregor
12. T Tatjana	13. S Katarina	13. S Kristina
13. S Veronika	**14. N Valentin**	**14. N Matilda**
14. Č Srečko		
15. P Pavel	15. P Jurka	15. P Klemen
16. S Marcel	16. T Julijana	16. T Hilarij
17. N Anton	17. S Silvin	17. S Jerica
	18. Č Simeon	18. Č Edvard
18. P Marjetka	19. P Julijan	19. P Jožef
19. T Marij	20. S Leon	20. S Srečko
20. S Boštjan	**21. N Irena**	**21. N Benedikt**
21. Č Neža		
22. P Cene	22. P Marjeta	22. P Vasilij
23. S Rajko	23. T Pust	23. T Slava
24. N Felicijan	24. S Matija	24. S Gabriel
	25. Č Sergij	25. Č Minka
25. P Darko	26. P Andrej	26. P Maksima
26. T Pavla	27. S Gabrijel	27. S Rupert
27. S Janez	**28. N Roman**	**28. N Janez**
28. Č Peter		
29. P Franc		29. P Ciril
30. S Martina		30. T Bogo
31. N Janez		31. S Benjamin

teorija
Mladen Švarc

mednarodni odnosi
Milan Balažic

gl.in odg. urednik
Mitja Maruško

tehnično in likovno uredništvo
Požlep Matjaž
Aljoša Kolenc

tajnikovanje
Mojca Dobnikar

naravoslovje
Dušan Turk

univerza
Ivo Gulič

kultura
Marcel Štefančič

junior

prevajalka
Nada Šabec

lektoriranje
Marjetka Šušteršič

distribucija
Barbara Zupanc

sodelavec
Jože Novak

APRIL	MAJ	JUNIJ
1. Č Hugo	**1. S Praznik dela**	1. T Fortunat
2. P Franc	**2. N Boris**	2. S Erazem
3. S Ljuba		3. Č Pavla
4. N Izidor	3. P Aleksander	4. P Franc
	4. T Cveto	5. S Valerija
5. P Vinko	5. S Angel	**6. N Norbert**
6. T Viljem	6. Č Janez	
7. S Darko	7. P Stanko	7. P Robert
8. Č Albert	8. S Viktor	8. T Medard
9. P Tomaž	**9. N Dan zmage**	9. S Primož
10. S Matilda		10. Č Marjeta
11. N Leon	10. P Izidor	11. P Srečko
	11. T Žiga	12. S Janez
12. P Lazar	12. S Pankracij	**13. N Anton**
13. T Ida	13. Č Servacij	
14. S Valerij	14. P Bonifacij	14. P Vasilij
15. Č Helena	15. S Zofka	15. T Vid
16 P Bernarda	**16. N Janez**	16. S Beno
17. S Rudi		17. Č Dolfe
18. N Konrad	17. P Jošt	18. P Marko
	18. T Erik	19. S Julijana
19. P Leon	19. S Ivo	**20. N Silverij**
20. T Neža	20. Č Bernard	
21. S Simeon	21 P Dan let. JLA	21. P Alojz
22. Č Leonida	22 S Milan	22. T Ahac
23. P Vojko	**23. N Željko**	23. S Kresnica
24. S Jurij		24. Č Janez
25. N Marko	24. P Suzana	25. P Hinko
	25. T R. d. m. Tita	26. S Stojan
26. P Marcelin	26. S Zdenko	**27. N Ema**
27. T Ust. OF	27. Č Janez	
28. S Pavel	28. P Avguštin	28. P Hotimir
29. Č Robert	29. S Magdalena	29. T Peter, Pavel
30. P Katarina	**30. N Ivana**	30. S Emilija
	31. P Angela	

SREČNO

1982